

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

1.1. Сутність кредитоспроможності та необхідність її оцінювання

В умовах банківської кризи та економічної нестабільності діяльність комерційних банків виявилась дуже пов'язаною з проблемою неповернення кредитів, до чого призвело різке зниження кредитоспроможності, тобто неможливість своєчасного та в повному обсязі повернення одержаних позичок. Ця проблема, в свою чергу, пов'язана з різким спадом виробництва в реальному секторі економіки, але суттєвий вплив на неї мала і недостатньо виважена політика багатьох комерційних банків "нової хвилі", що виникли в умовах високої інфляції і головне джерело своїх прибутків вбачають у високих відсотках за кредити. Несприятлива ситуація зі своєчасним поверненням кредитів в значній мірі обумовлена не тільки економічною нестабільністю в країні, але й недосконалістю методичних підходів, недостатнім науково-теоретичним обґрунтуванням оцінки кредитоспроможності позичальників.

Тому особливої актуальності набуває застосування коректної, економічно обґрунтованої оцінки кредитоспроможності позичальників банку. Від точності та достовірності цієї оцінки залежить ефективність здійснення конкретних кредитних угод, а також кредитної політики банківської установи в цілому. Всебічна оцінка фінансової стійкості позичальника, включаючи запобігання можливим ризикам неповернення кредитів, дозволяє банку більш цілеспрямовано використовувати кредитні ресурси і отримувати стабільні прибутки (Таблиця 1.1) [83].

Таблиця 1.1

Кредитний портфель вітчизняних банків за 2014-2020 рр., млн. грн.

Показники	Дата						
	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	01.01. 2018	01.01. 2019	01.10. 2020	01.01. 2021
Кількість зареєстрованих банків	181	186	193	198	198	197	194
Кредити надані	96945	156268	268294	485368	792244	747348	755030
з них: кредити, що надані суб'єктам господарської діяльності	72875	109020	167661	276184	472584	474991	500538
кредити надані фізичним особам	14599	33156	77755	153633	268857	222538	186540
Довгострокові кредити	45531	86227	157224	291963	507715	441778	420061
з них: довгострокові кредити суб'єктам господарювання	34693	58528	90576	156355	266204	244412	262199
Прострочена заборгованість за кредитами	3145	3379	4456	6357	18015	69935	84851
Частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі банків	3.24%	2.16%	1.66%	1.31%	2.27%	9.36%	11.24%

Як видно з таблиці 1.1, протягом трьох років спостерігається стійка тенденція до зростання обсягів проблемних кредитів, при чому до 2018 р. їх частка мала тенденцію до зниження у загальному обсязі кредитного портфеля, а вже з 2019 р. – почала зростати і на початок 2021 р. зросла до 11,24%. У той же час темп росту простроченої заборгованості, який на початок 2021 р. становив 121%, значно перевищує темп росту кредитів виданих – 104%. Це свідчить про негативні явища в банківській системі України, а саме – накопичення проблемної заборгованості у кредитних портфелях банків.

Проведемо огляд ситуації із наданням кредитів суб'єктам економічної діяльності у 2020 р., розглянемо обсяги кредитування у розрізі валют та секторів економіки, а також обсяги проблемної заборгованості на початок 2021 року.

Незважаючи на зростання депозитної бази, кредитування резидентів у 2020 р. було досить стриманим. У грудні приріст залишків за кредитами був у 5,5 рази

меншим, ніж у вересні і становив 1,88 млрд. грн. (у вересні – 10,3 млрд. грн.) (Рис.1.1). Основними причинами повільного кредитування було зростання заборгованості за проблемними кредитами та відсутність належної чисельності платоспроможних позичальників. У річному обчисленні зростання кредитів уперше з грудня 2019 р. набуло позитивного значення і становило 0,8%. [88]

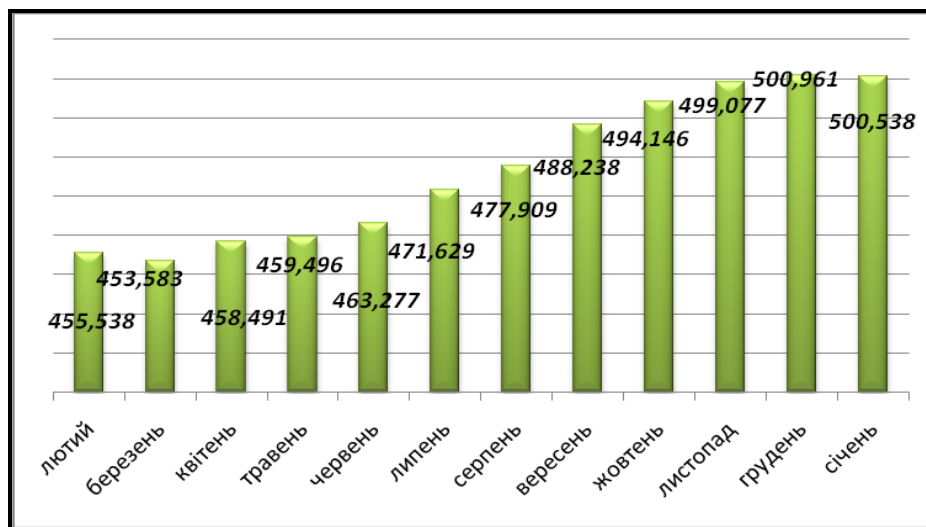

Рис.1.1. Кредити, надані суб'єктам економічної діяльності у 2020 р., млн. грн.[87]

Як видно з рис. 1.1, обсяг кредитів, наданих суб'єктам економічної діяльності, з квітня 2020 р. почав зростати. Найбільш значні зростання мали місце у вересні (на 10,3 млрд. грн.), липні (на 8,3 млрд. грн.) та серпні (на 6,2 млрд. грн.). У грудні 2020 р. було досягнуто максимальної позначки в 500,961 млн. грн. виданих кредитів, проте вже на початку 2021 р. обсяг виданих кредитів знизився на 423 млн. грн. до 500,538 млн. грн. На уповільнення кредитування в жовтні частково вплинуло поліпшення фінансового стану підприємств через випуск у серпні 2020 р. Міністерством фінансів України ОВДП-ПДВ у рахунок відшкодування простроченого ПДВ [88]. Зростання обсягів виданих кредитів суб'єктам економічної діяльності у липні – вересні відбулося за рахунок зростання кредитів строк від 1 до 5 років. У липні зростання становило 4,11 млрд. грн., у серпні – 4,28 млрд. і у вересні – 5,53 млрд. грн. (Рис. 1.2).

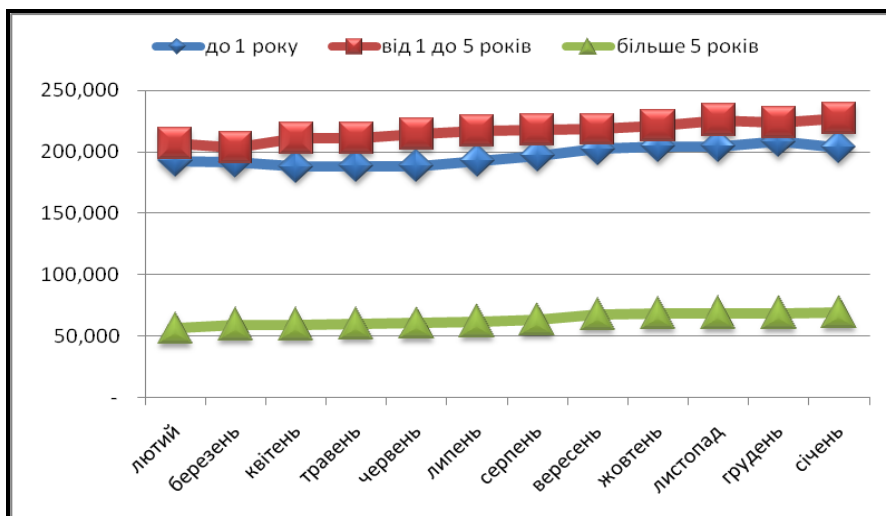

Рис.1.2. Кредити, надані суб'єктам економічної діяльності за строками кредитування у 2020 р., млн. грн.[87]

Як видно з рис.1.2, у 2020 р. найбільше було видано кредитів строком погашення від 1 до 5 років – 2,599 млрд. грн., кредитів зі строком погашення до 1 року було надано в обсязі 2,361 млрд. грн., а зі строком погашення понад 5 років – 761 млрд. грн. Цільовими галузями кредитування у 2020 р. були торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; переробна промисловість та операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (Рис. 1.3).

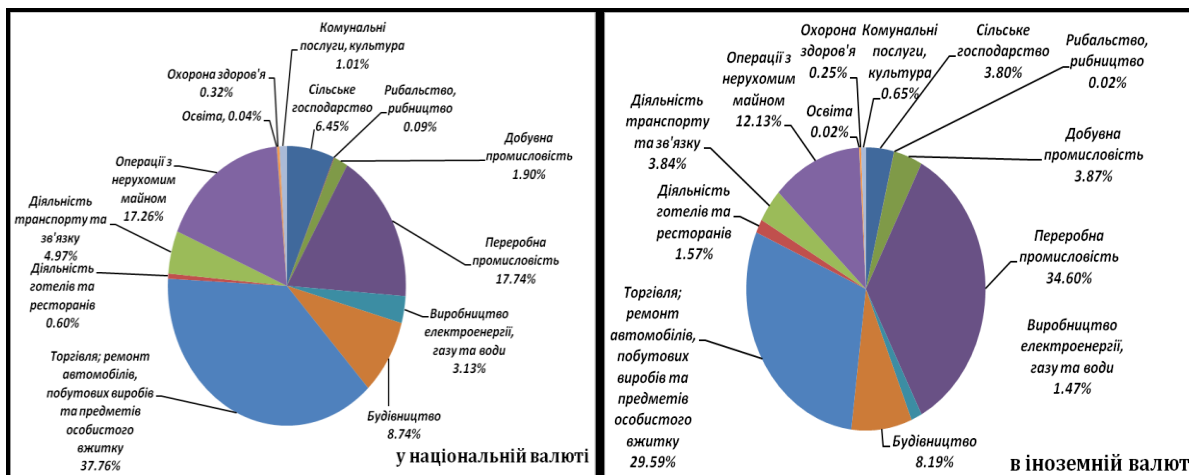

Рис. 1.3. Кредити, надані суб'єктам економічної діяльності за видами економічної діяльності та видами валют у 2020 р., млн. грн.[87]

Як показано на рис. 1.3, найбільше кредитів у національній валюті (37,76%) було видано підприємствам торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, тобто, в обсязі 118,5 млрд. грн. Також 17,74% (55,7 млрд. грн.) гривневих кредитів у 2020 р. було видано підприємствам переробної промисловості, 17,26% (54,2 млрд. грн.) підприємствам, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою та інжинірингом. Як видно з рис. 1.3, на ці ж галузі припадає і найбільше виданих кредитів в іноземній валюті: на підприємства першої групи – 29,59% (57,4 млрд. грн.), другої – 34,6% (67,1 млрд. грн.) та третьої групи – 12,13% (23,5 млрд. грн.). Досить невисокими у 2020 р. були обсяги кредитуванні підприємств сільськогосподарської галузі та будівництва.

Кредитування всіх інших галузей економіки, як видно з рис. 1.3, було дуже низьким і в 2020 р. питома вага кредитів в національній валюті, виданих всіх іншим галузям економіки, окрім проаналізованих вище, становила лише 12%, а в іноземній валюті – 11,7%.

Найбільше кредитів в іноземній валюті у 2020 р. було видано в доларовому еквіваленті – 165 млрд. грн., або 85% від усіх кредитів в іноземній валюті (Рис. 1.4).

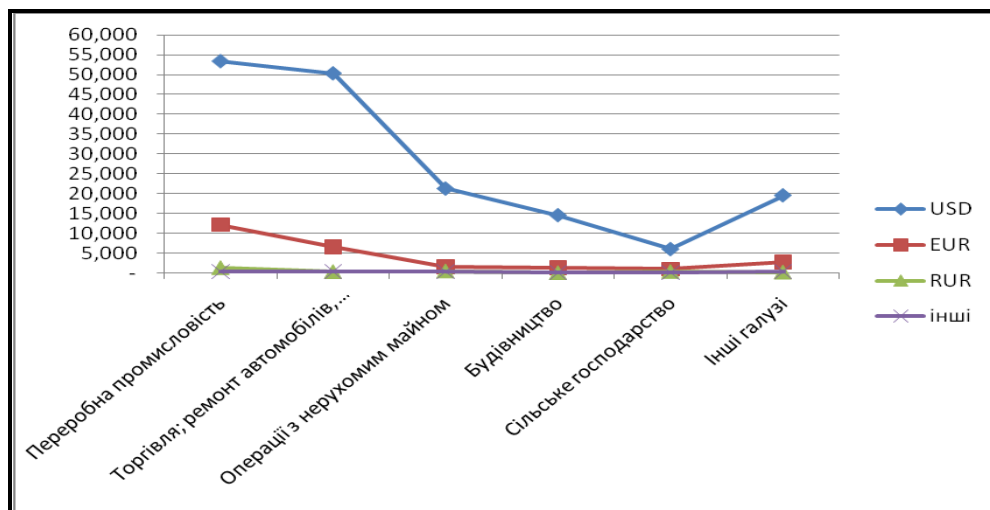

Рис. 1.4. Кредити, надані суб'єктам економічної діяльності

за видами економічної діяльності в іноземній валюті у 2020 р., млн. грн. [87]

Як видно з рис. 1.4, понад 53 млрд. грн. (32,3%) валютних кредитів у доларах було отримано підприємствами переробної промисловості, що пов'язано з їх

експортно-орієнтованою діяльністю. Також понад 30% (50,3 млрд. грн.) доларових кредитів було отримано підприємствами торгівлі та ремонту автомобілів, майже 13% (21,2 млрд. грн.) – підприємствам, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою та інжинірингом, 8,8% (14,5 млрд. грн.) – підприємствами будівництва.

З рис. 1.4 видно, що обсяг кредитів, виданих суб'єктами господарювання в євро, був значно нижчим, ніж в доларах – 25 млрд. грн. Понад 48% кредитів в євро було залучено підприємствами переробної промисловості, близько 26% - підприємствами торгівлі та ремонту автомобілів.

Отже, як бачимо за результатами проведеного аналізу, що в 2020 р. найбільш активно кредитувались галузі переробної промисловості – 122,8 млрд. грн. виданих кредитів, тобто, 2,15% від загального обсягу. Серед галузей переробної промисловості 23,7% було отримано підприємствами, що займаються виробництвом харчових продуктів та напоїв, 17% - підприємствами металургійного комплексу, 10% - підприємствами хімічної промисловості [88].

У 2020 р. мало місце зростання проблемних кредитів у портфелях комерційних. За 2019 рік проблемна заборгованість в країні зросла в 3,9 рази - до 69,935 млрд. грн. (9,4% загальної суми кредитів), збільшуючись щомісячно. На кінець 2020 р. частка проблемної заборгованості становила 84,851 млрд. грн., тобто, 11,24% від загальної суми виданих кредитів (Рис. 1.5).

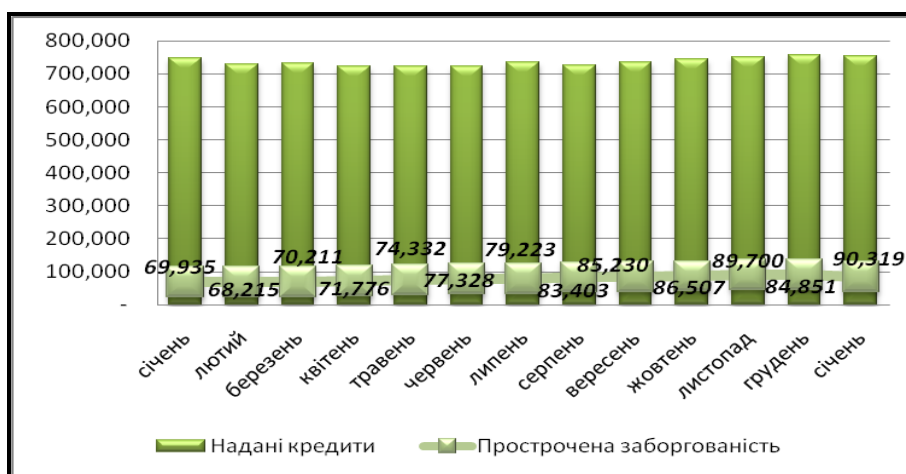

Рис. 1.5. Динаміка проблемної заборгованості у 2020 р., млн. грн. [86].

Як видно з рис. 1.5, протягом 2020 р. проблемна заборгованість за кредитами зростала щомісячно. Обсяг простроченої заборгованості з початку року зріс на 14,916 млрд. грн. або на 21.3%. Найбільше зростання проблемних кредитів відбулося у липні – на 0,7 в.п. до 11,5% кредитного портфеля. На початок грудня 2020 р. простроченими були 11,92% (90,319 млрд. грн.) виданих кредитів, проте за місяць обсяг поганої заборгованості знизився до 11,24%, тобто, 84,851 млрд. грн.

На кінець січня 2021 року в стані ліквідації перебувало 18 банків, обсяг простроченої заборгованості за кредитами клієнтів цих банків становив 16,267 млрд. грн., тобто, 19,17% загальної простроченої заборгованості.

Отже, з проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що причиною зростання проблемної заборгованості є не лише фінансово – економічної криза 2018-2019 рр., але й досить лояльний підхід банків до формування кредитного портфеля та оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників.

Цьому сприяє також той факт, що нині в економічній та науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування сутності кредитоспроможності. Внаслідок цього, кредитні установи по-різному підходять до його оцінювання.

Так, існують різні підходи до визначення категорії «кредитоспроможність», що базуються на певних критеріях, які формують сутність кредитоспроможності. До них належать: платоспроможність, дієздатність і правоздатність позичальника при здійсненні кредитної операції, ділова репутація, наявність забезпечення кредиту, здатність позичальника генерувати грошові потоки [9, с. 112].

У вітчизняній нормативно-правовій базі існує ряд визначень кредитоспроможності. Усі дефініції зводяться до наявності передумов для одержання і погашення кредиту, здатності позичальника своєчасно і повною мірою погасити кредит, вірогідність його повернення. Схожі визначення закріпилися й у науковій літературі (Додаток А).

Проаналізувавши підходи до трактування сутності кредитоспроможності, наведених у Додатку А, розглянемо основні їх відмінності та дамо власне визначення даного поняття.

Проведено дослідження дозволяє стверджувати, що сутності кредитоспроможності найбільшою мірою відповідає формулювання про спроможність позичальника «розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями», адже вони передбачають і повернення кредиту, і виплату відсотків, і інші зобов'язання позичальника. Очевидно, етимологія терміна «кредитоспроможність» усе ж не випадкова і, на нашу думку, варто говорити про кредитоспроможність як про «спроможність». Саме такі основні характеристики поняття «кредитоспроможність» наводять більшість вітчизняних науковців, а саме: В.Галасюк, Я. Чайковський та В. Бордюг. Так, В. Галасюк стверджує, що кредитоспроможність – це спроможність позичальника за конкретних умов кредитування у повному обсязі й у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми кредитними зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [23, с. 4].

Далі визначимося із суб'єктом кредитних відносин, що має бути вказаний у визначенні кредитоспроможності. У проаналізованих визначеннях немає однозначності з цього питання і йдеться про «позичальника», «компанію», «приватну особу», «господарський суб'єкт», «підприємство», «економічний суб'єкт» чи «суб'єкт» не згадується взагалі. Ми вважаємо, що у визначенні поняття кредитоспроможності суб'єкт неодмінно має бути вказаний і, швидше за все, ним повинен бути «позичальник», адже в його ролі можуть бути і фізичні, і юридичні особи.

Іншою відмінністю є те, що в одних визначеннях ідеться про спроможність «розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями», а в інших - про здатність «залучати» і «повертати» капітал; про спроможність «залучати позиковий капітал» і

«обслуговувати свій борг»; про передумови «отримання» кредиту та здатність «повернути» його.

Так, наприклад, науковці К.В. Орехова, А.А. Яременко під кредитоспроможністю розуміють безперервний та адаптований до просторово-часових змін процес трансформації капіталу (джерел фінансування господарської діяльності) в капітальні блага (матеріальні ресурси, готову продукцію, грошові кошти тощо), який здатен забезпечити інвестиційну привабливість позичальника, його фінансову безпеку, фінансову стійкість, фінансовий розвиток тощо [45, с. 128]. Також Носова О. при визначення поняття «кредитоспроможність» зосереджується на інвестиційній привабливості та репутації позичальника, його фінансовій позиції, розміру капіталу та кредитній історії [43, с. 119].

Тобто, автори зводять поняття кредитоспроможність до «процесу трансформації капіталу, який здатен забезпечити інвестиційну привабливість позичальника» та «інвестиційній привабливості», проте ми вважаємо, що говорити про кредитоспроможність як про здатність «залучати» капітал або як про передумови для «отримання» кредиту не зовсім коректно, адже кредитоспроможність оцінюється з позиції банку, якого передусім цікавить не спроможність позичальника «залучати» кошти, а його здатність розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

На основі узагальнення та аналізу визначень вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань оцінки кредитоспроможності позичальника, а також визначень, наведених в нормативно-правових актах України, дамо власне узагальнене визначення даного поняття. Отже, на нашу думку, кредитоспроможність - це спроможність позичальника залучити позиковий капітал за наявності у нього необхідних передумов для цього та в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності.

Сьогодні на ринку рейтингування України присутні чотири вітчизняні: «Кредит-Рейтинг», «Експерт-Рейтинг», «Рюрік» та «ІВІ-Рейтинг» та три провідні

міжнародні агентства. В Україні не існує окремого закону щодо ринку рейтингових послуг, однак ДКЦПФР має достатні повноваження щодо його регулювання. У 2020 році статус уповноважених рейтингових агентств в Україні отримали НРА «Рюрік» та РА «ІВІ-Рейтинг». Таким чином, відбулася демонополізація вітчизняного ринку рейтингових послуг, на якому донедавна функціонувало лише РА «Кредит-Рейтинг» і у вітчизняних емітентів нарешті з'явилася можливість вибору уповноваженого рейтингового агентства з трьох компаній.

Основними недоліками зовнішнього рейтингування є [72, с. 133]:

- висока вартість рейтингових послуг та тривалі строки присвоєння рейтингів;
- відсутність механізмів відповідальності РА за низьку якість рейтингових оцінок;
- низькі вимоги до рейтингового процесу, його транспарентності, обов'язковості розкриття інформації рейтинговими агентствами, а також закритість інформації щодо до структури власників РА та відсутність обов'язкового переліку інформації, яку рейтингові агентства мають оприлюднювати про себе на регулярній основі;
- відсутність єдиної методології визначення рейтингів.

Світова фінансова криза представляє собою серйозний тест на виживання для зовнішнього рейтингового оцінювання кредитних ризиків. Вона висвітила відразу дві «рейтингові» проблеми. Перша - те, що на оцінки агентств дуже сильно сподівалися інвестори, а тим часом навіть самі рейтингові агентства серйозно недооцінювали ризики за активами; друга - те, що міжнародні агентства чи не без розбору привласнювали рейтинги структурованих фінансових інструментів - у структурі доходів рейтингових компаній їх оцінка напередодні кризи досягла ні багато ні мало 70%. Головною ж «небезпекою» цих цінних паперів стало те, що їх можна було структурувати так, щоб на виході отримати потрібний рейтинг. І саме ці «дуже надійні зобов'язання» і опинилися у світовій економіці найслабшою ланкою.

Все це примушує українські банки переглянути своє ставлення до рейтингових моделей управління кредитним ризиком та вказує на необхідність розвитку потужних вітчизняних рейтингових агентств.

1.2. Методичні підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника

На сучасному етапі розвитку економіки при організації кредитних відносин використовується значна кількість підходів та методів до визначення оцінки кредитоспроможності позичальника. Професором І. В. Вишняковим було запропоновано наступну класифікацію підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника (рис. 1.6) [21, с. 13].

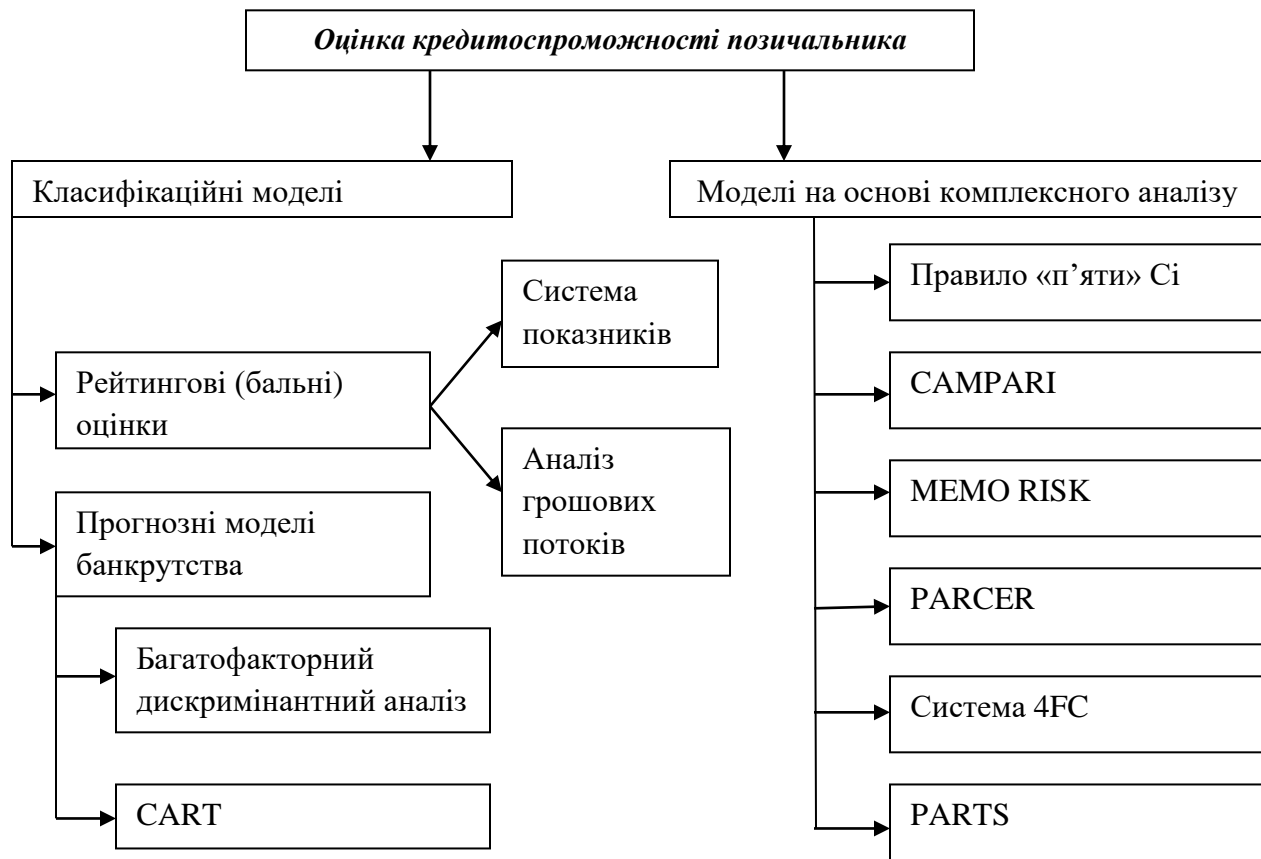

Рис. 1.6. Підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників

Як видно з рис. 1.6, серед існуючих та зарубіжних методів і моделей оцінки кредитоспроможності позичальника виділяють наступні:

* Класифікаційні (статистичні) методи оцінки, до яких належать рейтингові (бальні) системи оцінки та моделі прогнозування банкрутства;

* Моделі комплексного аналізу: «правило 5 Сі», PARTS, CAMPARI, RISK, PARSER, система 4FC.

Класифікаційні моделі дають можливість диференціювати позичальників за відповідними ознаками, а саме:

- ✓ Залежно від їх категорії, що встановлюється за допомогою розрахунку фінансових коефіцієнтів та визначення їх рангів на базі рейтингових моделей;
- ✓ Залежно від ймовірності настання банкрутства на основі прогнозних моделей [21, с. 14].

Рейтингова (бальна) оцінка підприємства-позичальника визначається на основі розрахунку системи фінансових коефіцієнтів і переведення їх у бали. Цінність рейтингової процедури полягає у використанні технологій, які дають можливість оцінити не тільки кількісні, а й якісні характеристики позичальника, що дозволяє врахувати всі ризики, пов'язані з його діяльністю. Рейтингові моделі не оцінюють кредитоспроможність позичальника на якусь конкретну дату, а дають можливість оцінити ймовірність невиконання позичальником його зобов'язань у майбутньому. Бордюг В.В. зазначає, що перевагами бально-рейтингових моделей є :

- простота;
- можливість розрахунку оптимальних значень за окремими показниками;
- здатність ранжування підприємств за результатами оцінки;
- комплексний підхід до оцінки кредитоспроможності позичальника [18, с. 114]

Автор розташовує групи показників у жорсткій послідовності, оскільки, фінансовий стан підприємства визначається з метою оцінки його кредитоспроможності, то найсуттєвіший вплив на такий стан мають показники третьої групи.

Аналіз грошового потоку – це спосіб оцінки кредитоспроможності клієнта банку, в основу якого покладено використання фактичних показників, що характеризують оборот коштів клієнта у звітному періоді.

Оцінити здатність позичальника виконати взяті на себе зобов'язання, можна на основі аналізу грошового потоку, що передбачає зіставлення надходження та вибуття коштів позичальника за період, який відповідає строку кредиту. При цьому перевищення суми надходження коштів порівняно з їх вибуттям означає можливість погашення заборгованості в процесі операційного циклу, а обернена ситуація свідчить про необхідність залучення кредиту. Аналіз грошового потоку дозволяє зробити висновки про слабкі місця в управлінні фінансами підприємства. Щоб розв'язати питання про доцільність і розмір надання кредиту на відносно тривалий строк, аналіз грошового потоку здійснюється на основі не тільки фактичних даних за минулі періоди, а і на основі прогнозних даних на плановий період. Фактичні дані використовуються для оцінки прогнозних даних. В основі прогнозу величини окремих елементів надходження і вибуття коштів покладено їх середнє значення за минулі періоди та планові темпи зростання виручки від реалізації.

Прогнозні моделі банкрутства використовуються для оцінки якості потенційних позичальників і базується на статистичних методах, найбільш поширеним з яких є множинний дискримінаційний аналіз. Його зміст полягає в тому, що за допомогою математично-статистичних методів будується функція та обчислюється інтегральний показник, на підставі якого з достатньою ймовірністю можна передбачити ймовірність банкрутства позичальника. В світі досить поширеними є моделі, що ґрунтуються на побудові дискримінантної функції — Чессера, Тафлера – Тішоу та інші. В Україні багатофакторний дискримінантний аналіз має прояв, зокрема, при розробці моделей банкрутства О.О.Терещенка.

Таким чином, при застосуванні класифікаційних (статистичних) моделей надається перевага оцінці кількісних чинників та не враховується роль

міжособистісних відносин, неконкретність системи вибору базових кількісних показників, висока чутливість до недостовірності вихідних даних.

У зарубіжних країнах банки застосовують досить складну систему показників для оцінки кредитоспроможності позичальника, яка здійснюється за допомогою наступних *моделей комплексного аналізу*: Правило «6С», PARSE, CAMPARI, PARTS, MEMO RISK, система 4FC, Правило «5С» [47, с. 114].

Порівняльна характеристика критеріїв оцінки кредитоспроможності позичальника на основі моделей комплексного аналізу наведена в Додатку Б.

Як видно з додатка, обов'язковими елементами методик «Система 5С», «Мемо Risk» та «Системи 4 FC» є фінансовий стан позичальника, результати його діяльності та оцінка його бізнесу. Всі методики оцінюють якість наданого забезпечення, можливість його реалізації, надання гарантії та спосіб страхування кредитного ризику. Такі якісні характеристики позичальника, як репутація, якість менеджменту, управлінські навички та досвід оцінюють всі методики, окрім, PARTS.

Методика проведення оцінки фінансового стану позичальника вітчизняними банками здійснюється на основі вимог Положення Правління НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банків» від 06. 07. 2000 р. № 279 [3] і призначена для класифікації наданих кредитів юридичним та фізичним особам за ступенем ризику та визначення розміру резерву для відшкодування можливих витрат за кредитами банку.

Відповідно до даного Положення оцінка фінансового стану позичальника здійснюється в три етапи:

1-й етап – обчислюється значення показників, що характеризують фінансовий стан позичальника;

2-й етап – оцінка розрахованих на першому етапі показників та визначення узагальненого показника;

3-й етап – визначення класу позичальника (А, Б, В, Г, Д) залежно від значення узагальненого показника.

Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника - юридичної особи банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності та визначати значення показників платоспроможності позичальника та його фінансової стійкості з урахуванням статистичних даних галузі господарства, у якій він працює, і даних про результати його діяльності [3]. Також при оцінці кредитоспроможності підприємства мають бути враховані суб'єктивні чинники, які характеризуються такими показниками: ринкова позиція позичальника, ефективність управління позичальника, професіоналізм керівництва та його ділова репутація та інші.

Нормативні значення та розрахунок основних економічних показників за методикою НБУ наведено в Додатку В.

Враховуючи значення узагальнюючого показника, визначається клас позичальника на підставі рейтингової шкали. Залежно від того в яких параметрах знаходиться значення, позичальник належить до певного класу, який також визначається з урахуванням рішення щодо забезпечення кредиту (Додаток Г).

Розглянемо бально – рейтингову систему ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», яку розроблено відповідно до рекомендацій Положення 279. Відповідно до даної методики передбачено розрахунок трьох блоків показників: показників фінансового стану, оцінки кредитної історії позичальника та оцінки додаткових (суб'єктивних) факторів. Максимальна сума балів становить 1000, при чому за різними критеріями можуть присвоюватися як позитивні (додатні) бали, так і негативні (від'ємні). Кількість балів, що може бути присвоєна одному показнику ранжується залежно від його значення та важливості.

Крок 1. Розрахунок показників фінансового стану: ліквідності, фінансових стійкості, фінансово – економічної діяльності, що розглядаються в періоді (Табл.1.2).

Таблиця 1.2

Оцінка показників ліквідності за методикою ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Показник	Значення	Бали
1.Коефіцієнт абсолютної ліквідності (quick ratio)	≥ 0.2	75
	≥ 0.1	50
	< 0.1	0
2.Коефіцієнт поточної ліквідності	≥ 0.75	100
	≥ 0.5	75
	≥ 0.25	50
	< 0.25	0
3.Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття) (current ratio)	≥ 2	75
	≥ 1.5	50
	≥ 1	25
	< 1	0

Як бачимо, з таблиці 1.2, банком проводиться розрахунок всіх показників фінансового стану, передбачених Положенням 279. Для всіх коефіцієнтів передбачена бальна шкала. Так, наприклад, найбільш важливим показником є коефіцієнт поточної ліквідності, оскільки, при перевищенні встановленого нормативного значення в 0,75, підприємству присвоюється 100 балів. При низьких значеннях коефіцієнтів позичальник отримує 0 балів.

ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» при оцінці фінансової стійкості підприємства, проводить розрахунок всіх показників, що передбачення рекомендаціями НБУ, що викладені в Положенні № 279 (Табл. 1.3).

Як видно з табл. 1.3, серед показників фінансової стійкості найбільша кількість балів становить 75.

Таблиця 1.3

Оцінка показників фінансової стійкості за методикою
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Показник	Значення	Бали
1.Коефіцієнт автономії (Коефіцієнт незалежності) (Equity ratio)	≥ 0.5	50
	≥ 0.1	25
	< 0.1	0
2.Коефіцієнт незалежності	≥ 1.5	0
	≤ 0	0
	≥ 1	25
	0.5 - 1	50
3.Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	< 0.5	75
	0.25 - 0.5	50
	0.1 - 0.25	25
	< 0.25	0
4.Коефіцієнт маневреності власних коштів	≥ 0.5	75
	≥ 0.25	50
	$> 0,25$	0

Окрім показників рентабельності активів та продажів, що передбачені Положенням 279, методика ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» передбачає ще розрахунок таких показників, як рентабельність власного капіталу, коефіцієнт валового прибутку, коефіцієнти оборотності активів, матеріальних запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості (Табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Оцінка показників фінансової стійкості за методикою
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Показник	Значення	Бали
1.Рентабельність власного капіталу (ROE)	< 0	0
2.Рентабельність активів (ROA)	$n > n-1$	25
3.Коефіцієнт валового прибутку (GPM)		
4.Рентабельність продаж (NPM)		
5.Коефіцієнт оборотності активів	$n < n-1$	0
6.Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів		
7.Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості		
8.Коеф.оборотності кредиторської заборгованості	< 0	0
	$n < n-1$	25
	$n > n-1$	0

Як видно з табл. 1.4, якщо значення показника нижче нуля, то присвоюється 0 балів, якщо значення показника поточного року вище за значення минулого року, то – 25 балів, а, якщо навпаки – то також 0 балів.

Крок 2. Оцінка оборотів по рахунках

Положення 279 передбачено проведення аналізу грошових потоків позичальника. Для цього оцінюється співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника (у тому числі відкриті в інших банках) до суми основного боргу за кредитною операцією та відсотками за нею. Оцінка оборотів банком окрім розрахунку даного показника, передбачає ще й аналіз динаміки оборотів по рахунках та наявності рахунків підприємства в інших банках (Табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Оцінка оборотів по рахунках позичальника за методикою

ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Показник	Значення	Бали
1. Достатність обор. по рах. до зобов'язань (Оптимальне значення не менше, ніж 1.5)	≥ 2	100
	≥ 1.5	75
	≥ 1	50
	≥ 0.5	25
	≥ 0.25	10
	< 0.25	0
2. Динаміка оборотів по рахунках	$n < n-1$	0
	$n > n-1$	50
3. Наявність рахунків в інших банках (k-частка с/м оборотів)	$k > 75\%$	-25
	$k > 50\%$	0
	$k \geq 25\%$	10
	$k < 25\%$	0

Як видно з табл. 1.5, оптимальне значення показника достатності оборотів по рахунках позичальника має бути не меншим за 1,5, при цьому позичальнику присвоюється 75 балів. У разі зростання даного показника до 2, позичальнику присвоюється 100 балів.

Якщо частка середньомісячних оборотів по рахунках позичальника в інших банках, перевищує 75%, то йому присвоюється від'ємний бал – «-25», якщо ж понад

75% середньомісячних оборотів здійснюється по рахунках позичальника, відкритих у РБ Аваль, то присвоюється 10 балів.

Крок 3. Оцінка кредитної історії

РБ Аваль використовує один основний критерій при оцінці кредитної історії позичальника – наявність погашених кредитів за останні три роки (Табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Оцінка кредитної історії позичальника за методикою

ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Показник	Значення	Бали
Кредитна історія		
1. Наявність погашених кредитів (за останні 3 роки)	кредитами не користувався	0
	кредит і % були погашені своєчасно	50
	прострочка до 10 днів	-10
	прострочка 10-30 днів	-20
	прострочка 30-60 днів	-30
	прострочка >60 днів	-50

Так, за даними табл.1.6 бачимо, якщо підприємство раніше не користувалося кредитами, то йому бали не присвоюються; якщо тіло кредиту і відсотки за ним були погашені своєчасно та в повному обсязі – 50 балів; далі залежно від строку прострочки присвоюються негативні значення балів.

Крок 4. Оцінка об'єктивних факторів діяльності підприємства

Постановою 279 передбачено, що банк визначає клас позичальника за результатами оцінки фінансового стану на підставі загальної суми балів за основними та додатковими (суб'єктивними) показниками.

Методика РБ Аваль передбачає оцінку об'єктивних факторів діяльності підприємства, до яких відносить: місцезнаходження підприємства, термін його існування, специфіку діяльності та рівень менеджменту (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Оцінка «об'єктивних факторів» діяльності підприємства за методикою
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Показник	Значення	Бали
1. Місцезнаходження	Київ та область	25
	ін.області України	10
	країни СНД	5
	ін.країни	0
2. Термін існування підприємства	більше 5 років	50
	3-5 років	25
	10 років	10
	5 років	5
3. Специфіка діяльності	сезонність, залежність від державного регулювання, значна конкуренція, непрозорість діяльності, слабка галузь, значні FX ризики	-20
	наявність власної нерухомості, торгівельної мережі, зареєстрованої торгової марки, сильна позиція на ринку, диверсифікація діяльності	30
	контрагенти: постійні (диверсифікація)	25
	контрагенти: разові	0
	наявність постійної валютної виручки (експортна орієнтація)	25
4. Рівень менеджменту	високий (значний досвід роботи в галузі)	20
	достатній	0
	низький (непрофесійність, недбало складена фінансова звітність)	-20

Крок 5. Оцінка додаткових факторів

Методикою РБ «Аваль» передбачено ще врахування таких додаткових факторів як причетність позичальника до судових розглядів та наявність державної підтримки клієнта, що передбачено лише для підприємств АПК (Табл.1.8).

Таблиця 1.8

Оцінка додаткових факторів за методикою ПАТ «РБА»

Показник	Значення	Бали
1. Причетність позичальника до судових розглядів	Так	-30
	Ні	0
2. Наявність державної підтримки клієнта (лише АПК)	Так (лише для АПК)	20
	Ні	0

Крок 6. Підрахунок загальної кількості балів та визначення рейтингу позичальника.

Після оцінки всіх показників фінансового стану, оцінки кредитної історії позичальника та інших додаткових факторів, розраховується загальний кредитний рейтинг, клас та тип позичальника. (Табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Значення рейтингу залежно від бальної оцінки за методикою
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Сума балів	Клас позичальника	Тип позичальника
Більше 549	А	Надійний
Більше 449	Б	З мінімальним ризиком
Більше 299	В	З середнім ризиком
Більше 199	Г	З високим ризиком
Менше 198	Д	З повним ризиком

Крок 7. Розрахунок резервів

На підставі класифікації валового кредитного ризику та враховуючи прийнятне забезпечення, банк визначає чистий кредитний ризик за заборгованістю за кредитною операцією і зважує його на встановлений коефіцієнт резервування.

Отже, як бачимо, Положення НБУ 279 не передбачає наявності єдиної методики (підходу) до оцінки фінансового стану на основі бальної системи обчислення в розрізі галузей економіки. Тому, нині кожний банк має право вільно інтерпретувати отримані значення і, власне, на свій розсуд визначати клас позичальника. Це може призвести до виникнення протиріч під час перевірки комерційних банків наглядовими органами.

Положенням передбачено, що банк визначає клас позичальника за результатами оцінки його фінансового стану на підставі загальної суми балів за основними та додатковими (суб'єктивними показниками), питома вага суми балів за якими не може перевищувати 30%, що на нашу думку, є недоцільним, оскільки, нині оцінка банків – позичальників значною мірою залежить від суб'єктивних показників.

Зокрема, в рейтингових моделях банків, що застосовуються міжнародними рейтинговими агентствами, про які йде мова в даному положення, частка суб'єктивних показників при визначенні рейтингу може досягати 90%. Оцінка юридичних осіб також має включати оцінку конкурентоспроможності, менеджменту тощо, тому, вважаємо недоцільним обмеження використання суб'єктивних показників при розрахунку класів позичальників.

Отже, кожен банк розробляє свою модель ризик-менеджменту для кількісної оцінки та аналізу ризику з врахуванням загальних рекомендацій НБУ, що в свою чергу, ґрунтуються на вимогах Базельського комітету з банківського нагляду. Від точності оцінки кредитного ризику залежить величина процентів за кредит та втрат банку, його конкурентоспроможність.

Базель II дозволяє банкам вибирати серед декількох підходів найбільш відповідний та визначати власні вимоги до капіталу для покриття кредитного ризику. Стандартний підхід дозволяє використовувати для цих цілей зовнішні кредитні рейтинги, щоб класифікувати активи в різні ризикові рівні.

Нині науковці використовують методологію дискримінантного аналізу, яка дає змогу оцінити фінансовий стан позичальника на основі побудови дискримінантної функції та розрахунку інтегрального показника фінансового стану підприємства.

Дану модель було покладено в основу «Порядку проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій», затвердженого Наказом Міністерством фінансів України від 1 квітня 2003 року №247. Цей Порядок установлює єдині методичні засади проведення Міністерством фінансів України оцінки фінансового стану бенефіціара, а також визначення виду і розміру забезпечення для обслуговування та погашення позики, яку планується надати за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, а також Кредитної установи для відбудови, яка діє на підставі повноважень від Уряду Федеративної Республіки Німеччина [4].

Відповідно до даного Порядку оцінка фінансового стану бенефіціара здійснюється шляхом розрахунку та інтерпретації інтегрального показника фінансового стану. Здатність позичальника обслуговувати залучені позики визначається на основі розрахунку поточного та прогнозного коефіцієнта покриття боргу. Методичною основою визначення інтегрального показника фінансового стану є методологія багатofакторного дискримінантного аналізу. Базовий алгоритм багатofакторної дискримінантної моделі для розрахунку інтегрального показника має такий вигляд:

$$Z = a_1 X_1 + a_2 X_2 + a_3 X_3 + a_4 X_4 + a_5 X_5 + a_n X_n - a_0, \quad (1.1)$$

де: Z - інтегральний показник фінансового стану бенефіціара;

X_1, X_2, \dots, X_n - незалежні змінні дискримінантної функції (фінансові індикатори);

a_1, a_2, \dots, a_n - параметри дискримінантної функції (вагомість впливу окремих індикаторів на загальний інтегральний показник фінансового стану);

a_0 - вільний член дискримінантної функції.

Показник фінансового стану бенефіціара обчислюється з використанням дискримінантних моделей, наведених у Таблиці 1.10. Вибір моделі залежить від виду діяльності бенефіціара.

Таблиця 1.10

Дискримінантні моделі оцінки фінансового стану позичальника згідно

Положення № 247 [4]

N з/п	Групи видів економічної діяльності	Дискримінантна модель
1	Сільське господарство	$Z = 1,05 \cdot X_1 + 1,2 \cdot X_2 + 1,1 \cdot X_3 + 2,5 \cdot X_5 + 0,5 \cdot X_7 + 0,2 \cdot X_8 - 2,1$
2	Харчова промисловість	$Z = 1,3 \cdot X_1 + 0,7 \cdot X_2 + 0,2 \cdot X_4 + 1,6 \cdot X_5 + 0,1 \cdot X_8 + 0,3 \cdot X_{10} - 2,6$
3	Інші галузі обробної промисловості (текстильна, переробка деревини, хімічна, целюлозно-паперова тощо)	$Z = 1,2 \cdot X_1 + 0,8 \cdot X_2 + 0,4 \cdot X_3 + 0,3 \cdot X_4 + 0,26 \cdot X_9 + 0,1 \cdot X_{10} - 2,3$
4	Добувна промисловість, металургія, машинобудування, виробництво електроенергії та газу	$Z = 0,7 \cdot X_1 + 1,7 \cdot X_2 + 0,5 \cdot X_3 + 0,2 \cdot X_4 + 1,1 \cdot X_5 + 0,6 \cdot X_6 + 0,5 \cdot X_{10} - 2,8$
5	Будівництво	$Z = 0,7 \cdot X_1 + 1,7 \cdot X_2 + 0,2 \cdot X_3 + 0,7 \cdot X_4 + 1,5 \cdot X_5$

		<i>Продовження таблиці 1.10</i>
		$+ 0,3 \cdot X_{10} - 2,5$
6	Оптова та роздрібна торгівля, готелі та ресторани	$Z = 0,7 \cdot X_1 + 2,0 \cdot X_2 + 0,8 \cdot X_4 + 0,04 \cdot X_7 + 0,17 \cdot X_8 + 0,2 \cdot X_{10} - 2,6$
7	Транспорт	$Z = 0,8 \cdot X_1 + 1,2 \cdot X_2 + 0,11 \cdot X_3 + 1,1 \cdot X_4 + 0,3 \cdot X_9 + 0,16 \cdot X_{10} - 2,1$
8	Надання комунальних послуг з водо- та теплопостачання, водовідведення	$Z = 1,1 \cdot X_1 + 1,5 \cdot X_2 + 3,5 \cdot X_4 + 0,1 \cdot X_6 + 0,9 \cdot X_9 + 0,15 \cdot X_{10} - 2,8$
9	Інші види діяльності	$Z = 1,3 \cdot X_1 + 0,24 \cdot X_2 + 0,4 \cdot X_4 + 0,1 \cdot X_7 + 0,07 \cdot X_9 + 0,25 \cdot X_{10} - 2,3$

Значення інтегрального показника є результатом розв'язку дискримінантної функції, незалежними змінними в якій є окремі коефіцієнти, що характеризують різні параметри фінансового стану бенефіціара. Комбінація фінансових індикаторів, що містяться у дискримінантній моделі, залежить від виду діяльності бенефіціара. Фінансові коефіцієнти для дискримінантної функції розраховуються на підставі фінансової звітності бенефіціара. Порядок обчислення фінансових коефіцієнтів-індикаторів, що використовуються для розрахунку інтегрального показника, наведено в Додатку Ж.

Висновок про фінансовий стан бенефіціара робиться на основі економічної інтерпретації отриманих значень інтегрального показника (Z) та коефіцієнта покриття боргу. Таблиця інтерпретації значень інтегрального показника фінансового стану бенефіціара наведена в Додатку З.

При підготовці висновків про якість фінансового стану бенефіціара ураховують значення інтегрального показника за останній аналізований період. У разі неможливості здійснення однозначних висновків на основі інтегрального показника за останній аналізований період вивчається динаміка інтегрального показника за попередні періоди.

Висновок про можливість надання позики приймається, якщо значення інтегрального показника фінансового стану відповідає $Z1, Z2, Z3, Z4$ за достатності прогнозних коефіцієнтів покриття боргу та достатнього обсягу забезпечення повернення позики.

Також пропозиція юридичної особи - резидента про ініціювання інвестиційного самоокупного проекту, фінансування якого передбачається здійснювати за рахунок коштів МФО, повинна включати інформацію щодо способу забезпечення погашення та обслуговування позики.

Проте дана методика не адаптована для оцінки фінансового стану малих підприємств, звітність яких складена по скороченій формі для суб'єкта малого підприємництва, оскільки для розрахунку всіх необхідних, необхідна Форма № «Звіт про рух грошових коштів». При оцінці фінансового стану підприємства – об'єкту дослідження, ми не будемо використовувати дану методику, а скористаємося Методичними рекомендаціями з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств: Рішення Центральної спілки споживчих товариств України [1].

1.3. Роль внутрішнього рейтингування в діяльності комерційних банків

Провідні банки України використовують рейтингову систему оцінки кредитоспроможності позичальників. Враховуючи рекомендації Положення НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» та положень Базель II, ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» було розроблено власну внутрішню модель ризик-менеджменту для кількісної оцінки та аналізу ризику позичальників. Проведемо більш детальний огляд внутрішньої Моделі рейтингування корпоративних клієнтів, яка використовується «Райффайзен Банком Аваль».

Модель рейтингів виділяє три ключові принципи присвоєння корпоративного рейтингу:

1. точний розподіл відповідальності за рейтинг;
2. строгий принцип подвійного контролю ("принцип 4-х очей") у рейтинговому процесі;

3. незалежність рейтингу від операціоністів - менеджменту, який веде клієнтські рахунки.

Відповідно до даних принципів рейтинговий процес ділиться на три частини:

- ✓ Пропозиція рейтингу - відділ кредитного аналізу
- ✓ Авторизація рейтингу - відділ кредитного аналізу
- ✓ Затвердження рейтингу - особи, які приймають рішення, відповідальні за

затвердження рейтингів, дані про затвердження вводяться відділом управління кредитуванням.

Тобто, за допомогою такого розподілу рейтингового процесу, елімінується можливість розрахунку та затвердження рейтингу однією особою.

З метою виконання вимог вимог "Базеля-II", а саме: рейтинги повинні присвоюватися і затверджуватися незалежно від менеджерів, які обслуговують клієнтські рахунки, в банку було введено концепцію "Внутрішнього рейтингового агентства" (Internal Rating Agency), відповідно до якої кожна обласна дирекція ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» зобов'язана призначити Внутрішнє рейтингове агентство.

Внутрішнє рейтингове агентство - це внутрішній орган / організаційний підрозділ, що відповідає за авторизацію та затвердження корпоративних рейтингів. У ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» таким є відділ кредитного аналізу відповідної дирекції на чолі з відділом кредитного аналізу Центрального офісу .

Такий відділ повинен бути організаційно незалежним від операціоністів (менеджерів, які ведуть клієнтські рахунки).

Існує тільки одна послідовність операцій, дозволена в Групі RZB, для авторизації та затвердження рейтингових оцінок:

Внутрішнє рейтингове агентство несе відповідальність за увесь процес, який починається з пропозиції рейтингу і закінчується його затвердженням. Застосовуючи таку послідовність операцій, аналітик може авторизувати запропонований рейтинг лише після того, як його буде узгоджено із старшим аналітиком або керівником відділу. Після цього авторизований рейтинг буде готовий

до затвердження. Відповідно до вимог «Базель 2», особі, яка авторизує рейтинг, ніколи не дозволяється його затверджувати. Тому в БДКР це заблоковано також технічно.

Авторизація рейтингу означає:

- ✓ перевірка правильності передачі фінансові показників з COALA;
- ✓ перевірка правильність оформлення всіх полів, що містять введені дані, за формою та змістом;
- ✓ перевірка дотримання всіх правил рейтингової системи і
- ✓ узгодження запропонованого рейтингу та його обґрунтування.

При присвоєнні рейтингу корпоративному клієнту «Райффайзен Банку Аваль», застосовуються наступні принципи:

1. Підрозділ, який фінансує клієнта, несе відповідальність за рейтинг цього клієнта (принцип основної відповідальності за рейтинг).

2. У випадку, якщо клієнт фінансується двома (або більше) підрозділами, рейтинг повинен бути присвоєний тим підрозділом, у географічній зоні обслуговування якого розташований клієнт (принцип додаткової відповідальності за рейтинг).

3. Якщо клієнт, якому рейтинг на даний момент присвоєно підрозділом з основною відповідальністю за рейтинг, надалі фінансується підрозділом, у географічній зоні обслуговування якого розташований клієнт, то відповідальність за рейтинг повинна бути передана від підрозділу з основною відповідальністю до підрозділу з додатковою відповідальністю за рейтинг .

4. У випадку, якщо два (чи більше) підрозділи обслуговують одного і того ж клієнта і один (чи більше) підрозділ не погоджується з рейтингом, присвоєним Рейтинговим підрозділом, то йому слід звернутися до відповідного аналітика Рейтингового підрозділу для розгляду цього питання. Це необхідно, тому що може бути, що інші підрозділи мають кращу (більш точну, більш нову) інформацію про клієнта, яка може вплинути (позитивно чи негативно) на рейтинг. Однак,

Рейтинговий підрозділ не можна "змусити" змінити (оновити) присвоєний ним рейтинг інакше, ніж шляхом прийняття спільного рішення з Правління банку.

На основі вимог "Базель-II", принципів рейтингування в Групі RZB розроблено систему корпоративного рейтингу, яка розкриває основні підходи до рейтингування в ПАТ «Райффайзен Банк Аваль». Система розроблена в якості експертної моделі і включає кількісні та якісні параметри, які слід поєднувати, щоб зробити всеосяжну оцінку кредитного стану клієнта.

Система корпоративного рейтингу (Corporate Rating System – CRS) використовується для присвоєння рейтингу [78]:

- державним підприємствам, що ведуть комерційну діяльність;
- лізинговим компаніям;
- факторинговим компаніям;
- консорціумам;
- всім іншим корпоративним клієнтам, не зазначених вище, виключаючи фінансові установи, лізингові та факторингові компанії («дочки» банків), страхові компанії, державні підприємства, які не ведуть комерційну діяльність.

Модель рейтингів корпоративних клієнтів ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», складається з двох частин: Частина 1 описує загальну концепцію системи корпоративних рейтингів банку, включаючи визначення рейтингової шкали, кількісних та якісних параметрів; Частина 2 – описує особливі випадки присвоєння рейтингу, що, насамперед, стосуються галузевої приналежності позичальника, а також форми його власності чи статусу.

Ключові характеристики моделі є наступними:

1. Рейтингова шкала, що має 10 пунктів оцінки, від 0.5 до 5.0
2. Кількісна оцінка:
 - 6 розрахункових коефіцієнтів;
 - прив'язка розрахунку рейтингу до різних стандартів бухгалтерського обліку;
 - прив'язка розрахунку рейтингу до різних галузей.

3. Якісна оцінка

Концепція CRS полягає в тому, що спочатку розраховуються 6 фінансових коефіцієнтів, які потім співвідносяться з показниками, розробленими як орієнтири для різних галузей і стандартів бухгалтерського обліку.

У залежності від стандарту бухгалтерського обліку і галузі, коефіцієнти дають 6 показників кількісної оцінки, які (при необхідності, після ручних коригувань потім складаються і діляться на 6, щоб отримати розрахунковий кількісний рейтинг (calculated quantitative grade). Потім, розрахунковий рейтинг округляється до округленої кількісного рейтингу (Rounded Quantitative Rating). Цей округлений показник надалі служить базою для коригувань при якісному аналізі (розгляд т.зв. «м'яких» чинників), які можуть призвести до підвищення рейтингу (максимально 2 пункти або до зниження (до 5.0 включно) і, в результаті, дає пропонований рейтинг - proposed rating.

Часовий діапазон для присвоєння рейтингу повинен бути середньостроковим. Рейтингова шкала складається з 10 пунктів / ступенів оцінки - з кроком 0.5 від 0.5 до 5.0. Визначення цих ступенів наведено в Додатку Л.

Як було описано вище, кількісна оцінка заснована на шести коефіцієнтах, які розраховуються на підставі фінансової звітності клієнта.

Для розрахунку нового кількісного показника рейтингу, необхідні такі документи фінансової звітності:

- Річні звіти:
 - Річні аудовані фінансові звіти
 - Річні неаудовані фінансові звіти (якщо проведення аудиту не потрібно за законом)
 - Попередні дані за повний рік (якщо не очікується будь-яких матеріальних відхилень в остаточному варіанті)

- Проміжні фінансові звіти, зазвичай неаудовані (квартальні) не можуть використані для розрахунку кількісного рейтингу, але можуть бути відображені в якісній оцінці.

Однією з ключових функцій рейтингової системи - є раннє попередження погіршення кредитоспроможності клієнта. Це має дати банку можливість вжити запобіжних заходів на якомога більш ранніх етапах (наприклад, отримання додаткового забезпечення, посилення контролю за наявними забезпеченням, заходи щодо поступового виходу з кредитного бізнесу з клієнтом, реструктуризація і т.п.)

Основними показниками, що свідчать про неспроможність, є:

- негативний власний капітал;
- неплатоспроможність.

Досвід показує, що негативний власний капітал не є відповідним індикатором раннього попередження, в той час як основною метою аналізу балансу повинна бути оцінка ліквідності.

Існує досить багато різних коефіцієнтів ліквідності, проте їх статичність і прив'язка до історичних звітних дат робить їх недостатньо показовими. Тому, для того щоб оцінити майбутню ліквідність, слід вивчити замість цього здатність компанії генерувати прибуток у майбутньому.

З цієї причини, акцент Рейтингової системи зроблений на коефіцієнтах прибутковості. Оскільки рейтинг повинен охопити період часу в 3-5 років, слід зосередити увагу на стійкості здібності компанії заробляти прибуток. Тому, слід виключити разові екстраординарні доходи / витрати.

З урахуванням вищевикладеного, були відібрані 6 коефіцієнтів, в основному характеризують прибутковість, при цьому виваженість досягається побічно: всі коефіцієнти є рівнозначними, але оскільки більшість з них визначається прибутковістю, то рейтинг найбільше залежить саме від показників прибутковості. Порядок розрахунку коефіцієнтів рейтингування за моделлю Райффайзен Банку Аваль наведено в Додатку М. Можливе проведення ручних коригувань розрахованих

ступенів рейтингів, але тільки у виняткових випадках і, якщо наведено відповідне обґрунтування .

В особливих випадках, той чи інший коефіцієнт може некоректно відображати фінансовий стан клієнта (наприклад, зважаючи на особливості національного або регіонального ринків, специфічною галузі, умовних зобов'язань, виконання яких може знадобитися в майбутньому) або коли коефіцієнт неправильно розраховується з інших причин.

Для того щоб гарантувати, що в рамках рейтингової системи Позичальника оцінено з урахуванням його сфери діяльності (економічного середовища), була обрана класифікація галузей, для кожної з яких були встановлені різні граничні показники коефіцієнтів, що впливають на розрахунок рейтингу.

Якщо кількісний результат може вважатися свого роду «фундаментом» рейтингу, то якісні фактори є «стінами і дахом» для завершення процесу визначення рейтингу.

Зрозуміло, що один тільки кількісний результат не відображає правдиво кредитоспроможність клієнта, ні в порівнянні з компаніями-аналогами, ні в порівнянні з компаніями, що мають такий самий рейтинг. Тому, для того щоб відобразити ці т.зв. «М'які чинники», для сприяння аналітику в прийнятті рішення був розроблений додатковий список якісних параметрів.

Після пропозиції рейтингу, аналітиком повинна бути проведена оцінка перспективи клієнта, тобто можливість передбачити майбутні зміни розвитку, такі як, наприклад, очікуване зниження / підвищення попиту на продукцію клієнта, посилення конкуренції, плановані позитивні / негативні урядові регулювання, економічні цикли і т.д. Тимчасові рамки такої оцінки повинні перевищувати період в один рік (на відміну від «Прогнозу до кінця фінансового року», мета якого, показати розвиток до наступного моніторингу фінансового стану).

Висновки до розділу 1

Дослідження сутності кредитоспроможності та методичних підходів до її оцінки, дозволили зробити наступні висновки:

1. Аналіз стану кредитної діяльності вітчизняних банків виявив проблему високого рівня проблемної заборгованості в сукупному портфелі банківської системи України. Наслідками проблеми низького рівня якості кредитної заборгованості банків в майбутньому може стати дисбаланс в розвитку певних сфер економіки, слабкість фінансової системи та зменшення обсягів виданих кредитів. Однією з причин низької якості кредитних портфелів вітчизняних банків є недосконалість методичних підходів до оцінки кредитоспроможності.

2. Виявлено, що у вітчизняній нормативно-правовій базі існує ряд визначень кредитоспроможності, проте єдиний підхід до трактування сутності кредитоспроможності відсутній. Внаслідок цього, кредитні установи по-різному підходять до його оцінювання. Тому, необхідним є введення єдиного визначення даного поняття та його закріплення в нормативно – правовій базі.

3. На основі узагальнення та аналізу визначень вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань оцінки кредитоспроможності позичальника, а також визначень, наведених в нормативно-правових актах України, дано власне узагальнене визначення сутності кредитоспроможності: *кредитоспроможність* - це спроможність позичальника залучити позиковий капітал за наявності у нього необхідних передумов для цього та в повному обсязі й у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності.

4. Світова фінансово – економічна криза виявила дві основні проблеми зовнішнього рейтингування: перебільшена довіра інвесторів до рейтингів та недооцінка рейтинговими агентствами ризиків за активами. Це змушує українські банки розвивати якісні системи внутрішнього рейтингування, які б дозволили якомога точно оцінити реальну кредитоспроможність позичальника.

5. Серед основних методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника, цінність рейтингової процедури полягає у використанні технологій, які дають можливість оцінити не тільки кількісні, а й якісні характеристики позичальника, що дозволяє врахувати всі ризики, пов'язані з його діяльністю. Вони не оцінюють кредитоспроможність позичальника на якусь конкретну дату, а дають можливість оцінити ймовірність невиконання позичальником його зобов'язань у майбутньому.

6. Банки самостійно встановлюють нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості). Це призводить до довільного фіксування нормативних значень окремих показників, відсутнє наукове та практичне обґрунтування нормативних значень. Результатом прояву зазначених недоліків є те, що діючі методики оцінки фінансового стану дають здебільшого викривлену інформацію щодо діяльності та фінансового стану позичальників. Результати аналізу не дають об'єктивної інформації для прийняття фінансових рішень, а використовуються лише для цілей виконання вимог нормативних актів. Досить часто банки присвоюють однаковий клас позичальникам з діаметрально протилежними значеннями фінансових показників. Водночас, позичальники з незадовільними фінансовими показниками отримують найвищі класи. Різні банки присвоюють одному і тому ж позичальнику діаметрально різні класи за ризиком. Логічним наслідком низької якості методик оцінки кредитних ризиків є значна питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі українських банків.

7. Модель рейтингування корпоративних клієнтів, яка розроблена ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» передбачає розрахунок кількісного та якісного рейтингу позичальника, що дозволяє більш повно оцінити його кредитоспроможність. Дана рейтингова модель більше орієнтована на вимоги Базель-2, її вимоги та підхід до присвоєння рейтингу є більш жорстким, ніж вимагає українське законодавство. Також основна відмінність у даних методиках полягає в порядку розрахунку показників кількісного рейтингу, а саме використання чистого прибутку за методикою НБУ та прибутку від основної діяльності за методикою внутрішнього рейтингування ПАТ «Райффайзен Банк Аваль».

РОЗДІЛ II

РЕЙТИНГУВАННЯ В ОЦІНЦІ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства

ТОВ «Агропродукт» є торговим підприємством групи компаній «Агропродукт», що розпочала свою діяльність у 2000 р. Діяльність групи підприємств є диверсифікованою, основним напрямом є вирощування та реалізація зернових та технічних культур, а також тваринництво (компанія володіє фермою на 420 голів ВРХ), оптова торгівля насінням, пестицидами та хімікатами. Оптова торгівля с/г продукцією у 2020 р. становила 36%, реалізація с/г продукції власного виробництва – 29%, тваринництво – 3%, продаж насіння, добрив, хімікатів – 18%, інші доходи, в т.ч. послуги 14%.

Як видно з рис. 2.1, внутрішньогрупова взаємодія між підприємствами здійснюється за наступною схемою: ТОВ «Агропродукт» за кредитні кошти купує у постачальників насіння, паливно-мастильні матеріали, засоби захисту рослин та добрива, які потім надає підприємствам групи та бізнес-партнерам у вигляді товарних кредитів. Виробничі підприємства по факту збору врожаю повертають кредиторю надані товарні кредити, готовою сільськогосподарською продукцією, яка потім реалізується ТОВ «Агропродукт» на внутрішньому та зовнішніх ринках (доля експорту становить близько 10%).

ТОВ «Агропродукт» є основним позичальником і звернувся до банку із запитом про відкриття нової відновлювальної кредитної лінії на умовах стандарт продукту на поповнення оборотних коштів для корпоративних клієнтів» в сумі 12,9 млн. грн., під 24,5% річних на строк до 360 днів, до 30.11.2021 р. , а також про відкриття нового овердрафту в сумі 1,0 млн. грн. під ставку 23% - 25% річних строком до 12 місяців, до 14.12.2021 р. Потреба у збільшенні ліміту овердрафту обумовлена необхідністю покриття короткострокових фінансових розривів в процесі провадження основної діяльності підприємства. Нині підприємству встановлено

ліміт овердрафту в розмірі 500 тис. грн. Сума чистих надходжень на поточний рахунок ТОВ «Агропродукт» в ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» за останні 6 місяців (04.2020 – 11.2020) становила 68,8 млн. грн. (11,468 млн. грн. в місяць). Відповідно до розрахунку на умовах стандарту продукту «Овердрафт для корпоративних клієнтів», допустимий ліміт овердрафту складає: 68,8 млн. грн. * 30% / 6 міс. = 3,4 млн. грн. Отже, ліміт овердрафту за запитом підприємства становить 8,7% середньомісячних оборотів підприємства по поточному рахунку.

Кредит в обсязі 12,9 млн. грн. необхідний для фінансування поточної діяльності групи, а саме комплексної с/г програми на 2021 - 2022 рр. (Додаток П). Фінансування комплексної с/г програми передбачає фінансування власної с/г програми, а саме придбання ресурсів (насіння, добрива, заробітна плата) та фінансування поточної діяльності ТОВ «Агропродукт» - придбання ресурсів: паливно-мастильних матеріалів, засобів захисту рослин, насіння, добрив, які в подальшому будуть надані у вигляді товарних кредитів бізнес-партнерам.

Таблиця 2.1

Потреба в грошових коштах ТОВ «Агропродукт» для фінансування виробничої програми 2021-2022 рр., тис. грн.

Потреба	На с/г програму	Потреба на сезон 2021-2022 рр. в т.ч.	62,392
		- виробнича частина (ЗЗР, добрива, ПММ, насіння)	27,675
		- поточні платежі господарств (підкормка, уборка, з/п)	28,715
		- інші витрати (зберігання, перевалка)	2,723
		- власні потреби ТОВ "Агропродукт"	3,280
		Потреба на сезон 2021-2022 рр. в т.ч.	62,392
		1. Фінансування власної виробничої програми в т.ч.	43,381
		-прямі виробничі витрати в т.ч.	30,051
		* ПММ, добрива, ЗЗР, насіння, з/п працівників	17,382
		* зрошення, гербіциди, збір врожаю	9,208
		* оренда землі	3,461
		- непрямі витрати (обслуговування автопарку, с/г техніки, системи зрошення, охорона, адмін витрати)	13,330
		2. Фінансування с/г програми бізнес-партнерів (п-ств групи)	15,731
		3. Власні потреби ТОВ "Агропродукт"	3,280
		На тваринництво	Інвестиційні витрати (будівництво нового корівника та доїльного цеху)
	Всього		74,392

Як видно з табл. 2.1, на виробничий сезон 2021-2022 року, потреби в оборотних коштах на виконання с/г програми становлять 62,4 млн. грн., на виконання інвестиційної програми по будівництво товарно-молочного цеху – 12 млн. грн. Найбільш затратною статтею є прямі виробничі витрати підприємства, а саме витрати на придбання паливно-мастильних матеріалів, добрив, насіння та засобів захисту рослин. Також значною є стаття непрямих витрат – обслуговування автопарку, с/г техніки, послуг охорони та адміністративні витрати. Бюджет фіксування виробничої програми наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Джерела фінансування комплексної с/г програми 2021-2022 рр., тис. грн.

Джерела фінансування	тис. грн
1. Оборотні кошти в т.ч.	32,713
- незавершене виробництво	6,101
- залишки готової продукції	23,899
- грошові кошти на депозитних та поточних рахунках	2,713
2. Кредитні кошти РБ Аваль	16,500
3. Кредитні кошти інших банків	3,500
4. Технічні кредити (під заставу депозитів)	9,901
5. Прибуток майбутніх періодів - 2021-2022 рр.	11,178
Всього джерел	74,392
Власні кошти позичальника на с/г програму	42,614

Як бачимо з табл. 2.2, в процесі реалізація власної с/г програми ТОВ «Агропродукт» планує отримати 11,178 млн. грн. виручки. Основна частина витрат по реалізації даної програми буде профінансовано за рахунок власних коштів підприємства – 42,6 млн. грн. , тобто, власна участь підприємства становить 73%, що на думку автора та з врахуванням підходів РБ Аваль є досить значним показником.

Компанія є клієнтом Райффайзен Банку Аваль з 2004 р. Окрім кредитування, компанія користується розрахунково-касовим обслуговуванням та депозитними продуктами. Кредитна історія клієнта є позитивною, заборгованість та відсотки за

кредитами погашаються вчасно та в повному обсязі. Доля кредитного портфеля Групи в РБ Аваль становить 83,3%, а ТОВ «Агропродукт» - 50,4% (Додаток П).

Аналіз фінансового стану ТОВ «Агропродукт» проводиться на основі офіційної фінансової звітності за 2018 – 2020 рр. Звітність складена по скороченій формі для суб'єкта малого підприємництва, не аудована.

Проведемо горизонтальний та вертикальний аналіз Балансу та Звіту про фінансові результати підприємства за 2018 – 2020 рр., що дозволяє зробити висновки про основні тенденції розвитку підприємства. Агрегований Баланс та Звіт про фінансові результати ТОВ «Агропродукт» наведено в в Додатках Р та С. В таблицях 2.3. та 2.4 наведено агрегований аналітичний Баланс та агрегований Звіт про фінансові результати відповідно.

Таблиця 2.3

Агрегований аналітичний баланс ТОВ «Агропродукт»

за 2018 – 2020 рр., тис. грн.

	2018	2019	2020
I. Необоротні активи, в т.ч.	2,386.4	1,902.4	1,849.8
Основні засоби (залишкова вартість):	706.3	1,902.3	1,849.7
II. Оборотні активи, в т.ч.	13,554.7	34,035.0	39,207.1
Готова продукція	1,451.4	8,956.6	11,012.0
Дебіторська заборгованість	11,232.4	22,240.1	23,886.5
<i>Баланс</i>	<i>15,949.2</i>	<i>35,938.6</i>	<i>41,062.0</i>
I. Власний капітал, в т.ч.	5,096.5	6,908.5	7,981.1
Статутний капітал	11.8	11.8	11.8
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	5,084.7	6,896.7	7,969.3
III. Довгострокові зобов'язання	710.8	7,734.1	8,117.1
IV. Поточні зобов'язання, в т.ч.	10,134.9	21,296.0	24,963.8
Короткострокові кредити банків	2,989.9	13,220.0	16,890.0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	6,253.6	7,662.2	7,713.4
<i>Баланс</i>	<i>15,942.2</i>	<i>35,938.6</i>	<i>41,062.0</i>

Дані, наведені в таблиці 2.3, а також розрахунки в Додатку С, дозволяють зробити наступні висновки:

Валюта балансу у 2019 р. зросла на 19 989 тис. грн., тобто, на 125%, у 2020 р. зростання уповільнилося і становило 14,3%, проте позитивна динаміка спостерігається і на далі (Рис. 2.1).

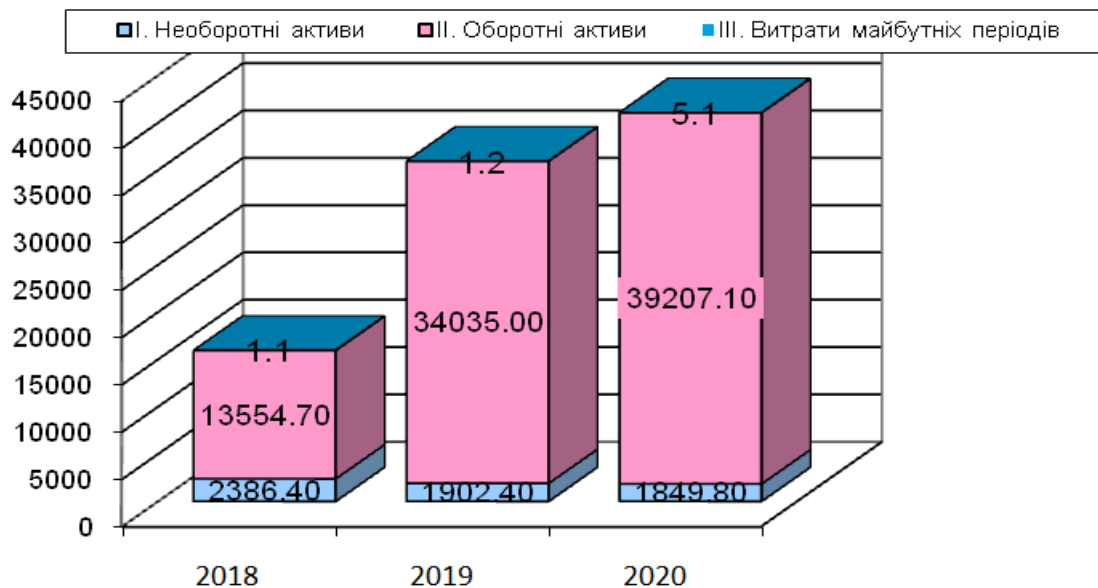

Рис. 2.2 Динаміка структури активів ТОВ «Агропродукт» у 2018-2020 рр., тис. грн.

Як видно з рис. 2.2, в структурі активів у 2020 р. 95,48% становлять оборотні активи, відповідно 4,5% - необоротні активи, частка витрат майбутніх періодів є незначною.

Постійно зростає розмір дебіторської заборгованості, який в 2019 р. зріс на 20 480,3 тис. грн. (на 98%), а в 2020 р. – на 7,4% порівняно з попереднім роком. Проте питома вага дебіторської заборгованості в структурі активу поступово знижується – з 70,43% в 2018 р. до 58,17% у 2020 р. Понад 65% дебіторської заборгованості ТОВ «Агропродукт» становлять товарні кредити, надані п'яти підконтрольним підприємствам. Значне зростання обсягів реалізації продукції, а відповідно і дебіторської заборгованості в 2019 р. пов'язане з тим, що підприємство та бізнес-партнери групи занижували ціни на продукцію, яка відвантажувалася на ТОВ «Агропродукт» в рахунок повернення товарних кредитів, що стало основною причиною зростання валової маржі.

Тобто, підприємство отримало більше продукції і, відповідно, мало можливість більше реалізувати, що в результаті вилилося у значне зростання виручки від реалізації та дебіторської заборгованості в 2019 р.

Зазначимо, що консолідована сума дебіторської заборгованості по всій Групі у 2020 р. становила 25 млн. грн., при чому частина коштів (6 млн. грн.) була виведена з бізнесу у вигляді позик. Підприємство підтримує досить значні обсяги готової продукції відповідно до своєї збутової стратегії: у 2018 р. – 1,4 млн. грн. (9,1%), а в 2020 р. – 23,8 млн. грн. (58,17 % активу).

Величина необоротних активів поступово має тенденцію до зниження: в 2018 р. – 14,96% валюти балансу, в 2019 р. – 5,29%, а в 2020 р. – 4,5% (Рис. 2.2). Значну питому вагу в структурі необоротних активів в 2019 та 2020 р. становлять основні засоби – 5,29 та 4,5% відповідно, а також 5% необоротних активів займає земельна ділянка вартістю 1,7 млн. грн. Зниження незавершеного будівництва до 1 тис. грн. в структурі необоротних активів в 2019 р. пов'язане із введенням об'єкта незавершеного будівництва – товарно-молочного комплексу в експлуатацію. В 2019 – 2020 рр. підприємство активно реінвестувало чистий прибуток в основні засоби, купуючи с/г техніку, обладнання та автотранспорт.

В структурі фінансування поточні зобов'язання становлять стабільно близько 60%, причому близько 70% з них становлять короткострокові кредити банків – у 2020 р. 16 890 тис. грн., що на 3,6 млн. грн. більше показника минулого року (Рис. 2.3). Питома вага кредиторської заборгованості має тенденцію до зниження – в 2020 р. зниження питомої ваги становило 4%. Близько 23% кредитного портфеля компанії складають «технічні кредити» під депозит, які являють собою приховане фінансування бізнесу.

Як видно з рис. 2.2, досить значним є зростання довгострокових зобов'язань у 2019 р. – до 7,9 млн. грн. з 0,7 млн. у 2018. Питома вага довгострокових зобов'язань у 2019 р. становить 21,5%, в 2020 р. – 19,7%.

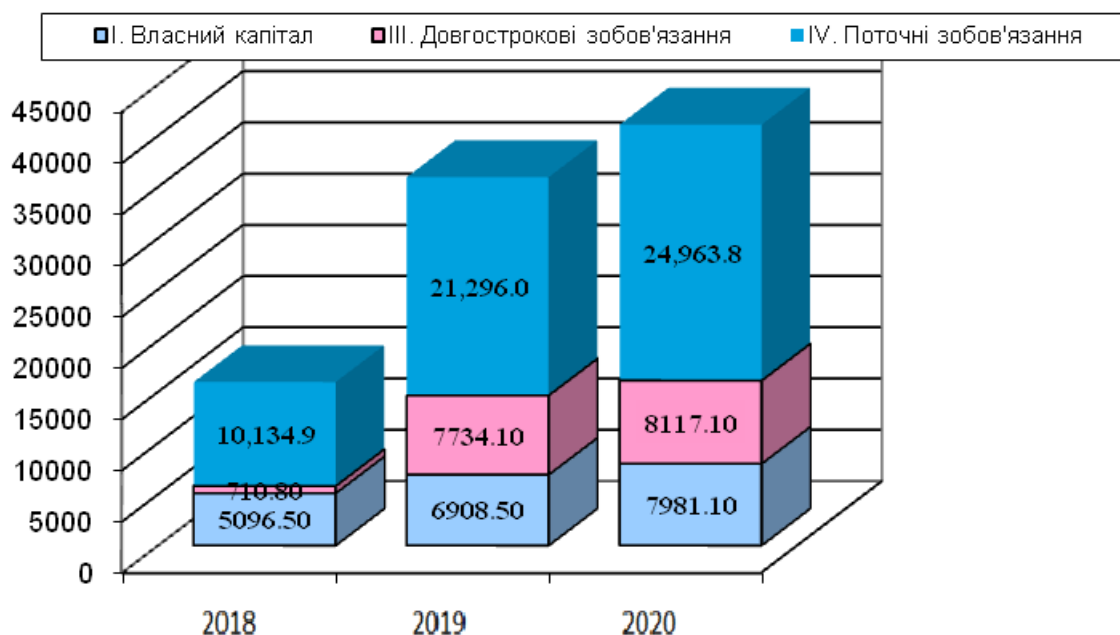

Рис. 2.2. Динаміка структури пасивів ТОВ «Агропродукт» у 2018-2020 рр., тис. грн.

Має тенденцію до зниження питомої ваги власного капіталу в структурі фінансування бізнесу: в 2020 р. - 19,44%, в 2019 р. – 19,5, в 2018 р. – 32%. Тобто, має місце тенденція до зниження рівня фінансової незалежності підприємства.

Отже, провівши горизонтальний та вертикальний аналіз Балансу ТОВ «Агропродукт» можемо зробити висновок, що валюта балансу підприємства постійно зростає. Зростання активів відбувалося за рахунок постійного зростання обсягів дебіторської заборгованості, понад 65% якої, становлять товарні кредити, що надані бізнес-партнерам. У 2020 р. зросла залежність підприємства від банківських позик, що становлять 60% у структурі фінансування підприємства. Четверта частина кредитного портфеля - «технічні кредити», які є прихованим самофінансуванням бізнесу, оскільки отримані під депозит.

Далі проведемо аналіз фінансових результатів. Агрегований Звіт про фінансові результати за 2018-2020 рр. наведено в Додатку С, агрегований аналітичний Звіт про фінансові результати наведено в таблиці 2.4.

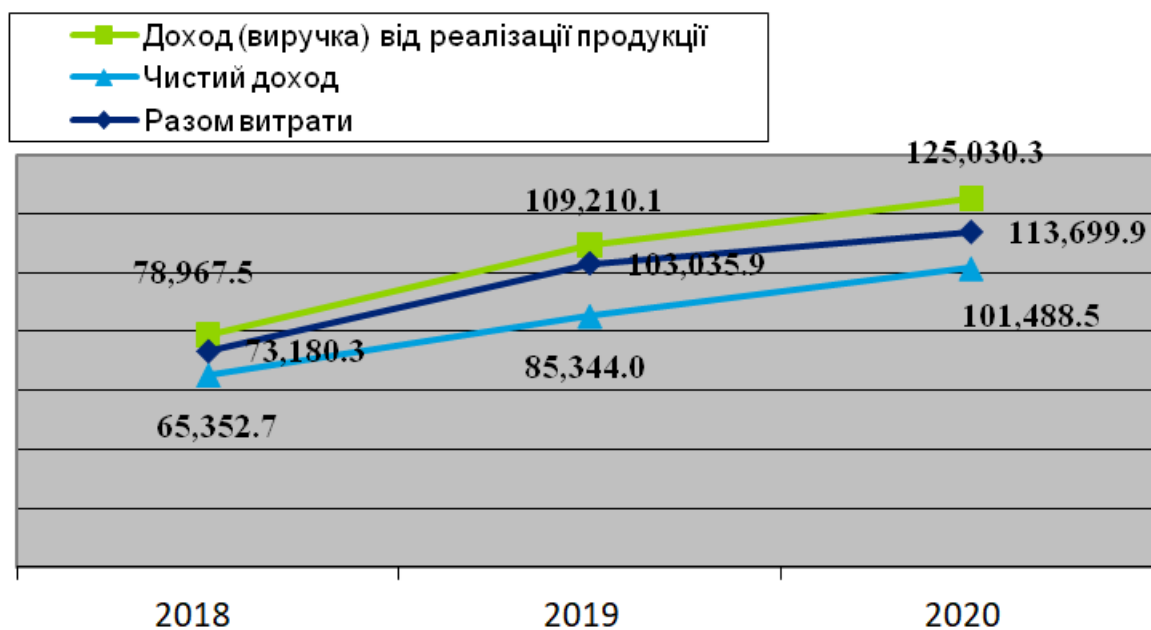
Таблиця 2.4

*Агрегований Звіт про фінансові результати
ТОВ «Агропродукт» за 2018 – 2020 рр., тис. грн.*

	2018	2019	2020
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	78,967.5	109,210.1	125,030.3
Непрямі податки та ін. вирахування з доходу	(13,614.8)	(23,866.1)	(23,541.8)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	65,352.7	85,344.0	101,488.5
Разом витрати	(73,180.3)	(103,035.9)	(113,699.9)
<i>Чистий прибуток</i>	<i>668.4</i>	<i>1,812.0</i>	<i>1,072.6</i>

Дані, наведені в таблиці 2.4, а також розрахунки в Додатку С, дозволяють зробити наступні висновки:

Має місце постійне зростання виручки від реалізації продукції : у 2019 р. – на 38% порівняно з попереднім роком, а в 2020 р. – на 14% (Рис. 2.4). Значне зростання виручки в 2019 р. пов'язане, як уже було згадано вище, із прийняттям продукції по заниженим цінам від своїх бізнес-партнерів з метою введення коштів в бізнес.

*Рис. 2.3. Динаміка фінансових результатів ТОВ «Агропродукт»
у 2018-2020 рр., тис. грн.*

Структура продажів є диверсифікованою: у 2020 р. с/г продукція становила 62% (2019 р – 59%), паливно-мастильні матеріали – 12% (5% у 2019 р.), добрива – 9% (9%), насіння – 5% (4%), засоби захисту рослин – 3% (2%), послуги елеваторів – 2% в обох роках, послуги комбайнування – 2% (0%), інші – 6% (10%). Зниження продажів паливно-мастильних матеріалів пов'язано із придбанням пільгових матеріалів бізнес-партнерами напряду у виробників.

Спостерігається динаміка зростання процентного навантаження: у 2018 р. – 1,2% у виручці, в 2019 р. – 2,7%, у 2020 р. – 5,1%, що спричинене зростанням відсоткових ставок за кредитами та розміру кредитного портфеля.

Отримані відсотки за товарними кредитами у 2019 р. (2,6 млн. грн.) перевищують витрати на сплату відсотків банкам, проте в 2020 р. ситуація змінилась навпаки: дохід по товарним кредитам – 1,7 млн. грн., витрати на сплату відсотків – 3,5 млн. грн.

Отже, провівши горизонтальний та вертикальний аналіз Балансу та Звіту про фінансові результати ТОВ «Агропродукт» за 2018 – 2020 роки, можемо зробити висновки, що має місце постійне зростання продажів (38% у 2018 р. та 14,8% у 2019 р.) та активів (125% у 2018р. та 14,3% у 2020 р.). Підприємство активно реінвестує чистий прибуток в основні засоби (50% ЧП): в придбання с/г техніки, обладнання, автотранспорту. ТОВ «Агропродукт» має стабільно високі показники прибутковості – у 2020 р. зростання виручки становило 14,5%. Проте досить високий рівень позикового капіталу в структурі фінансування (41% в 2020 р.). Отже, за незмінних параметрів бізнесу ТОВ «Агропродукт» спроможний обслуговувати прогностичний кредитний портфель без погіршення фінансового стану, навіть, із врахуванням підвищення відсоткової ставки на 3 в.п.

Для більш детальної оцінки фінансово-господарського стану ТОВ «Агропродукт» розрахуємо та дослідимо в динаміці за останні 3 роки показники фінансового стану підприємства.

Оцінку фінансового стану позичальника в дипломній роботі буде проведено із

застосуванням методик, викладених в:

1). Наказі Фонду державного майна України № 49/121 від 26.01.2001 р. Положення «Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» [2].

2). Методичних рекомендацій з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств: Рішення Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006 р. [1].

3). Положенні Правління НБУ № 279 «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банків» від 06.07. 2000 р. [3] Дану методику буде розширено, використавши, методику внутрішнього рейтингування одного з комерційних банків України, з метою присвоєння кількісним та якісним показникам бальних оцінок.

Здійснимо оцінку фінансового стану ТОВ «Агропродукт» відповідно до Положення «Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» №49/121 (Таблиці 2.5 – 2.8). Оскільки, фінансова звітність ТОВ «Агропродукт» складена по скороченій формі для суб'єкта малого підприємництва, то при використанні даної методики, ми проведемо розрахунок лише тих показників, які можливо розрахувати на основі наявних форм звітності (ф.1 «Баланс» та ф.2 «Звіт про фінансові результати»).

Фінансовий аналіз підприємства за даною методикою складається з таких етапів:

- ✓ оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни;
- ✓ аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- ✓ аналіз ліквідності;
- ✓ аналіз ділової активності;
- ✓ аналіз платоспроможності (фінансової стійкості);
- ✓ аналіз рентабельності.

Таблиця 2.5

Показники ліквідності та майнового стану ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Показник	2018	2019	2020
Коефіцієнт зносу основних засобів	0.76	0.15	0.27
Коефіцієнт покриття	1.34	1.60	1.57
Коефіцієнт швидкої ліквідності	1.19	1.17	1.13
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0.05	0.09	0.07
Чистий оборотний капітал, тис. грн.	3419.8	12739.0	14243.3

На основі даних, наведених в таблиці 2.5 можемо зробити наступні висновки:

Коефіцієнт зносу основних засобів характеризує стан та ступінь зносу основних засобів: в 2018 р. даний показник був дуже високим, тобто, 76% основних засобів було зношено, проте в 2019 та 2020 рр. даний показник знизився відповідно до 15 та 27%. Це є наслідком того, що компанія активно почала реінвестувати чистий прибуток в придбання нових основних засобів.

Як видно з табл. 2.6, даний коефіцієнт має позитивну тенденцію до зростання. Протягом всіх трьох років підприємство має значення показника покриття більше 1, що свідчить про достатню його ліквідність (Рис.2.4).

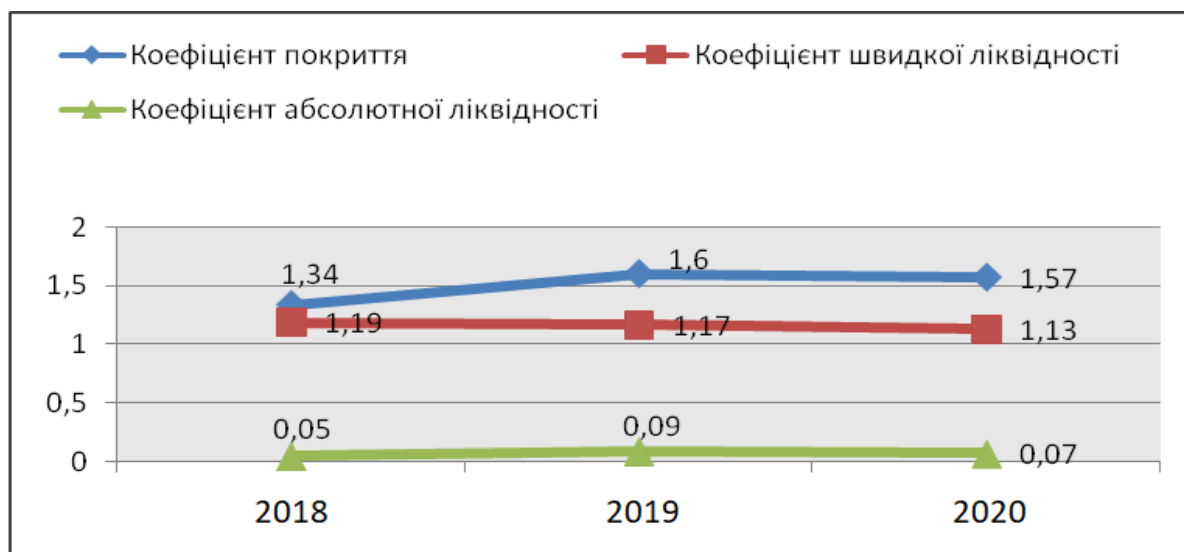

Рис. 2.4. Динаміка показників ліквідності ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Коефіцієнт покриття (коефіцієнт загальної ліквідності) дає загальну оцінку

ліквідності активів ТОВ «Агропродукт», показуючи, яка сума поточних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Як видно з рис. 2.4, в цілому коефіцієнт покриття має тенденцію до зростання – 1,6% в 2019 р. проте в 2020 р. відбулося незначне зниження до 1,57%. Причиною цього є зростання на 30% обсягів залучених короткострокових кредитів.

Коефіцієнт швидкої ліквідності на відміну від попереднього, враховує якість оборотних активів і є більш суворим показником ліквідності, оскільки при його розрахунку враховуються найбільш ліквідні поточні активи (запаси не враховуються). Як видно з рис. 2.4 коефіцієнт швидкої ліквідності має досить високе значення протягом всіх трьох років, проте демонструє тенденцію до зниження. В 2020 р., наприклад, коефіцієнт швидкої ліквідності дорівнює 1,13, то це означає, що на кожну гривню поточної заборгованості підприємство має 1,13 грн. ліквідних активів у вигляді грошових коштів та дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів може бути сплачена негайно. ТОВ «Агропродукт» в 2018 р. може відразу погасити 5% короткострокових зобов'язань, в 2019 р. – 9%, а в 2020 р. -7%. Тобто, спостерігається нестабільність значень коефіцієнта абсолютної ліквідності (Рис.2.5).

Наявність *чистого робочого капіталу* свідчить про те, що підприємство здатне не тільки сплатити поточні борги, але й має в своєму розпорядженні фінансові ресурси для розширення діяльності і здійснення інвестицій. Проте даний показник не враховує наявності значних довгострокових кредитів у структурі фінансування.

Відповідно до вимог Положення 49/121, розмір чистого оборотного капіталу повинен бути більшим за нуль. ТОВ «Агропродукту» протягом 2018 – 2020 рр. мав позитивне значення даного показника, при чому у 2019 р. розмір чистого оборотного капіталу зріс на 272% до 12,7 млн. грн., а в 2020 р. – на 11,8% порівняно з попереднім роком або до 14,2 млн. грн. Значне зростання показника в 2019 р. пов'язане із значним зростанням дебіторської заборгованості (в 2 рази), що пов'язано зі специфікою діяльності підприємства.

Серед показників платоспроможності (Табл. 2.6), одним із найважливіших є *коефіцієнт автономії*, який характеризує питому вагу власного капіталу в загальній сумі засобів, авансованих у діяльність підприємства, який за вимогами Положення № 49/121 має бути більшим за 0,5. ТОВ «Агропродукт» коефіцієнт автономії у 2018 р. становив 0,32, а в 2019 - 2020 рр. знизився до 0,19, що свідчить про зниження питомої ваги власного капіталу в фінансуванні діяльності підприємства.

Таблиця 2.6

Показники платоспроможності ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Показник	2018	2019	2020
Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0.32	0.19	0.19
Коефіцієнт фінансування	2.13	4.20	4.14
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0.25	0.37	0.36
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0.67	1.84	1.78

Коефіцієнт фінансування характеризує залежність підприємства від залучених засобів і має бути меншим за одиницю. ТОВ «Агропродукт» мало зростання даного показника у 2019 р. – до 4,2, що є результатом зростанням обсягів короткострокових кредитів банків (в 3,5 рази) та довгострокових зобов'язань (в 10 разів). (Рис. 2.5).

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами для ТОВ «Агропродукт» є досить високим – 0,37 у 2019 р. та 0,36 у 2020 р. Зниження показника на 1 в.п. у 2020 р. є наслідком того, що значно зросли обсяги дебіторської заборгованості (на 1,6 млн. грн. або 7,4%). Також на 2% зріс обсяг готової продукції на кінець року, яка в 2020 р. реалізувалася менш активно, ніж в попередніх роках.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто, вкладена в оборотні засоби, а яка - капіталізована. ТОВ «Агропродукт» відображає досить високе значення даного показника: у 2019 р. – 1,84, у 2020 р. – 1,78. Значне зростання у 2019 р. спричинене активною політикою підприємства щодо

реінвестування чистого прибутку в оборотні засоби, які у 2019 р. зросли в 1,7 рази.

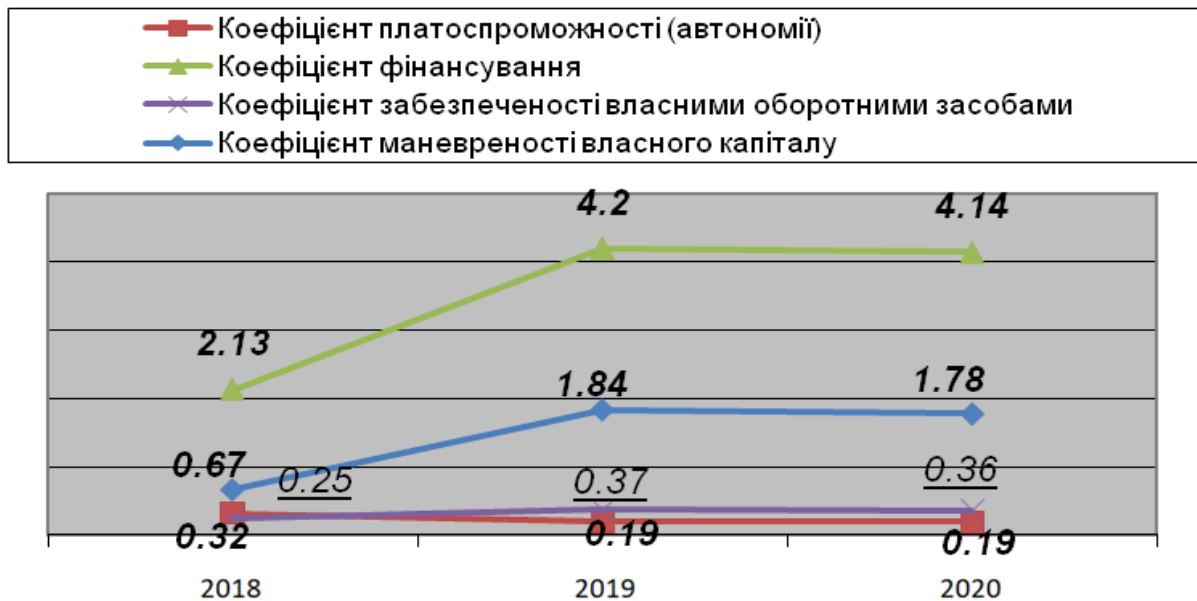

Рис. 2.5 Динаміка значень показників платоспроможності для ТОВ «Агропродукт» в 2018-2020 рр.

Серед показників ділової активності, динаміку яких наведено в табл. 2.7, одними із найбільш важливих є коефіцієнт оборотності активів, який для ТОВ «Агропродукт» свідчить про ефективне використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення, оскільки його значення постійно зростає і в 2020 р. становило 1,24 (Рис. 2.6).

Таблиця 2.7

Показники ділової активності ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Показник	2018	2019	2020
Коефіцієнт оборотності активів	1.05	1.19	1.24
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	14.57	13.5	14.67
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	5.61	5.10	4.40
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	64.16	70.60	81.81
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	24.71	26.67	24.54
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	4839	865	950
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	21.27	75.82	80.46
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	13.53	24.71	25.43

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством. Як бачимо з рис. 2.6, даний коефіцієнт протягом аналізованого періоду має тенденцію до зниження – у 2020 р. - 4.4, в 2019 р. – 5,1. Відповідно відбулося і зростання строку погашення дебіторської заборгованості до 82 днів з 71 дня у 2019 р., тобто, підприємство збільшило строки комерційного кредиту своїм дебіторам.

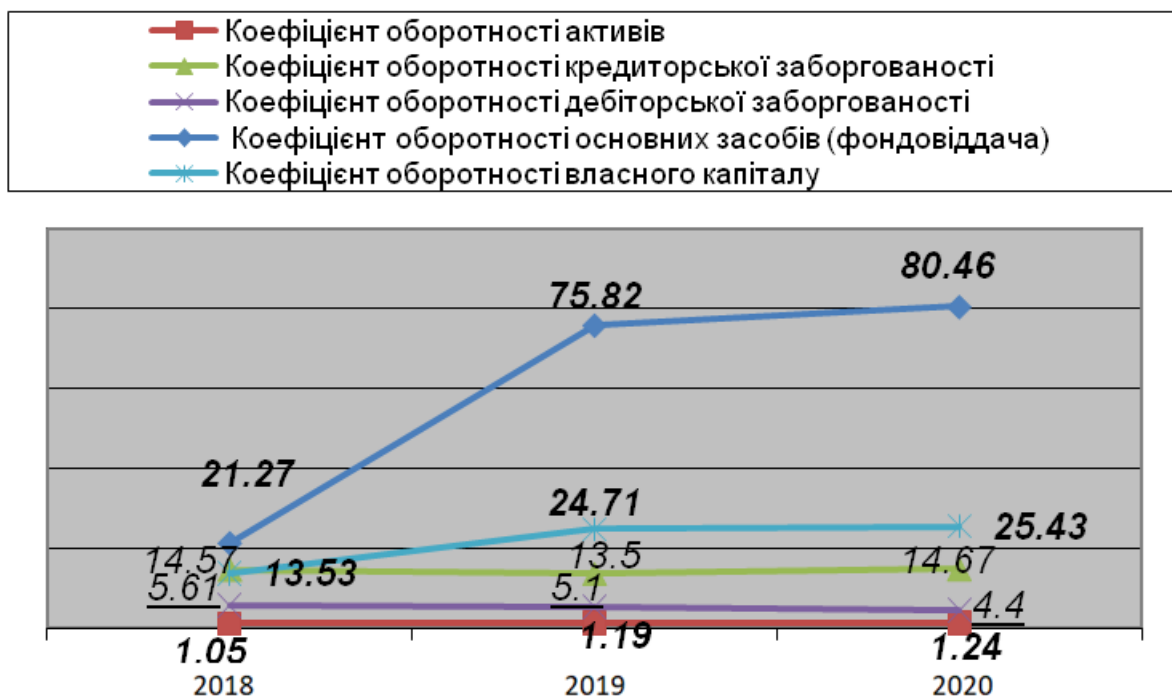

Рис. 2.6. Динаміка значень показників ділової активності для ТОВ «Агропродукт» в 2018-2020 рр.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству.

Даний показник значно знизився у 2019 р. – 13,5 і відповідно зріс строк комерційного кредиту, що було надано ТОВ «Агропродукт» кредиторами до 27 днів, проте в 2020 р. коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості зріс до 14,67 і строк комерційного кредиту зменшився до 25 днів.

Як бачимо, строк наданої відстрочки за товари, поставлені підприємством його дебіторам є значно більшим, ніж, строк відстрочки оплати, що надається ТОВ «Агропродукт» його кредиторами. Це також пов'язано зі специфікою діяльності підприємства – надання товарних кредитів іншим учасникам (13% обсягу продажів у 2020 р.).

Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача), як видно з рис. 2.6, свідчить про ефективність використання ТОВ «Агропродукт» основних засобів підприємства, оскільки має місце постійне зростання показника і в 2020 р. він становив 80,46, тоді як в 2018 р. – 21.27.

Коефіцієнт оборотності власного капіталу також свідчить про ефективність використання ТОВ «Агропродукт» власного капіталу, оскільки, має тенденцію до зростання протягом 2018 – 2020 р. - в 2020 р. даний показник становив 25,43.

Серед показників рентабельності, перш за все, розглянемо *коефіцієнт рентабельності діяльності* (Таблиця 2.8).

Таблиця 2.8

Показники рентабельності ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Показник	2018	2019	2020
Коефіцієнт рентабельності активів	32.34	29.81	21.08
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	48.78	52.82	50.42
Коефіцієнт валового прибутку	48.19	76.48	75.90
Коефіцієнт рентабельності продукції	1.06	5.72	2.12

Як видно з таблиці 2.8, діяльність ТОВ «Агропродукт» є рентабельною протягом 2018-2020 рр. Рентабельність продукції є невисокою через високу собівартість реалізованої продукції і, як наслідок, скорочення чистого прибутку. Проте інші показники рентабельності знаходяться на досить високому рівні. (Рис. 2.7).

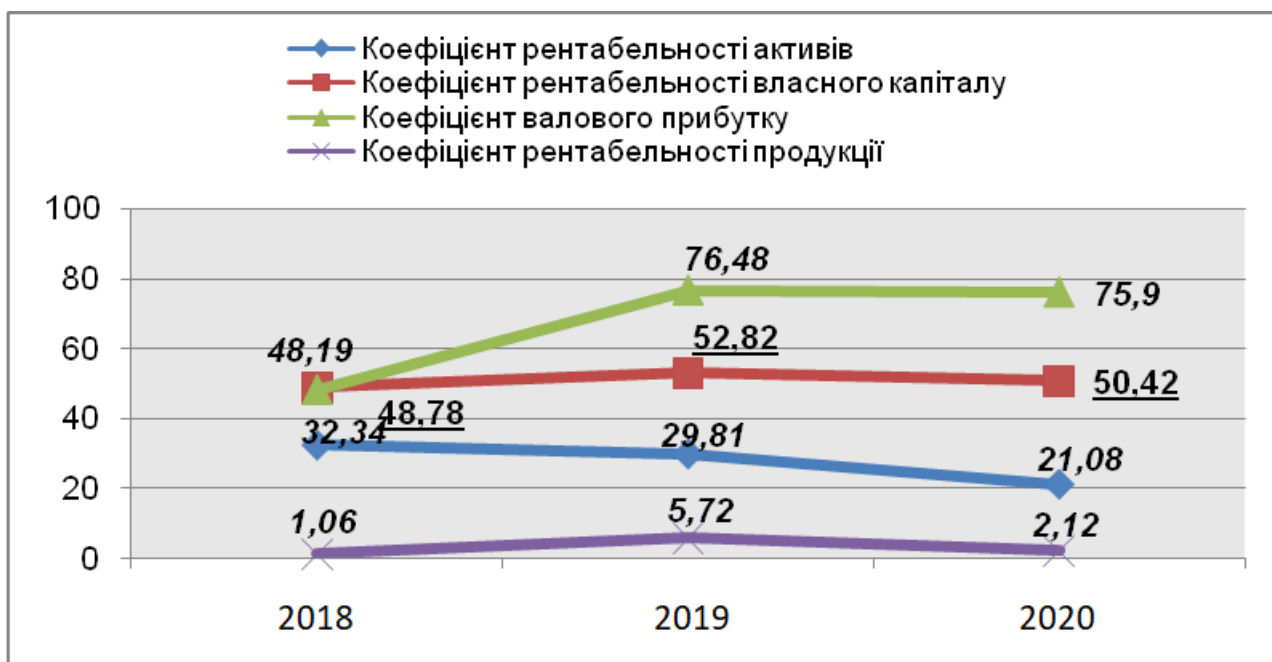

Рис. 2.7. Динаміка показників рентабельності ТОВ «Агропродукт» в 2018-2020 рр.

Ефективність використання активів підприємства у 2020 р. також знизилася, про що свідчить значення коефіцієнта рентабельності активів – 21% (Рис. 2.8). Зниження даного показника є результатом зниження чистого прибутку підприємства, проте зазначимо, що для підприємства, яке займається реалізації сільськогосподарської продукції 20% - ва рентабельність активів є досить високим показником.

Рентабельність власного капіталу також є високою – понад 50%, що свідчить про ефективність використання власного капіталу підприємства.

Для більш глибокого аналізу фінансового стану ТОВ «Агропродукт» доповнимо перелік розрахованих показників, показниками, які рекомендуються для розрахунку в «Методичних рекомендацій з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств»: Рішення Центральної спілки споживчих товариств України від 28.07.2006 р. [1].

Ми використаємо дану методику, оскільки вона адаптована для малих підприємств та передбачає розрахунок трьох груп показників: фінансового стану,

оцінки основних фондів та показники ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Всі показники оцінки фінансового стану нами вже було розраховано за попередніми методиками, тому, ми не будемо розраховувати їх повторно. Зазначимо лише, що в даній методиці дещо відрізняються назви, проте сутність показників є тією ж самою, наприклад, коефіцієнт інвестування – це коефіцієнт достатності робочого капіталу, який ми розраховували за методикою АКБ «Укрсоцбанк», фондівіддача активів – коефіцієнт ділової активності.

Аналіз фінансового стану доповнимо показниками ефективності використання оборотних активів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

*Показники ефективності використання оборотних активів
ТОВ «Агропродукт» протягом 2018-2020 рр.*

Показник	2018	2019	2020
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	5.84	6.42	6.38
Коефіцієнт завантаженості обороту оборотними засобами	0.17	0.16	0.16
Оборотність оборотних засобів в днях	61.66	56.10	56.45

Темпи зростання величини оборотних засобів (115,19 %) у 2020 р. майже однакові з темпами зростання обороту від реалізації продукції (114,5 %). Це свідчить про насиченість мережі підприємств оборотними активами і сповільнення оборотності оборотних засобів. Це підтверджено зниженням показника оборотності оборотних засобів у 2020 р. до 6,38.

Коефіцієнт оборотності оборотних засобів показує скільки разів оборотні кошти обернулися за аналізований період. Як видно з табл. 2.10, кількість оборотів має тенденцію до зростання і в 2019 р. становила 5,6 оборотів.

Обернену величину коефіцієнта обороту називають коефіцієнтом завантаженості. У 2018 р. оборот підприємства був завантажений на 17%

оборотними засобами, в 2019-2020 рр. – даний показник знизився до 16%.

Оборотність коштів у днях (тривалість одного обороту) найбільш наочно характеризує швидкість оборотності оборотних коштів. Так, даний показник у 2018 р. становив 61,66, тобто, це означає, що оборотні кошти зробили повний кругообіг за 62 дні, в 2019 р. та в 2020 рр. – за 56 днів.

На підставі узагальнення результатів аналізу фінансового стану підприємства за даними методикою Положення «Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» № 49/121 та, доповнивши розрахунок показниками ефективності використання оборотних коштів за методичними рекомендаціями з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств: Рішення Центральної спілки споживчих товариств України, можемо зробити висновок, що ТОВ «Агропродукт» є прибутковим (коефіцієнт рентабельності діяльності 6%, у 2020 р. – 2,12), показники його фінансового стану (ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності) відповідають нормативним вимогам, установленим даними нормативно-правовими актами.

Отже, фінансовий стан ТОВ «Агропродукт» визнається добрим, стійким та стабільним. Підприємство є прибутковим протягом всіх аналізованих років і має можливість розрахуватися зі своїми кредиторами без погіршення фінансового стану.

2.2. Внутрішнє рейтингування корпоративних клієнтів банку в процесі оцінки кредитних ризиків

Відповідно до вимог НБУ, що викладені в Положенні № 279, кожен банк для оцінки кредитоспроможності позичальників розробляє свою модель ризик-менеджменту для кількісної оцінки та аналізу ризику, яка повинна базуватися на рекомендаціях, що викладені в даному положенні.

З метою формування резервів за кредитними операціями відповідно до вимог вітчизняного банківського законодавства та звітування перед НБУ, ПАТ

«Райффайзен Банк Аваль» розроблено модель визначення кредитного рейтингу позичальників, яка ґрунтується на рекомендаціях положення № 279.

Однак, ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» належить до австрійської фінансової групи Raiffeisen International і, тому, процес оцінки кредитоспроможності позичальників банку повинен бути уніфікованим в усій групі з метою досягнення стандартизованого аналітичного підходу в мережі RZB і забезпечення отримання порівнянних результатів, незалежно від того, де виконано аналіз. З цією метою банком також формуються резерви за кредитними операціями по міжнародним стандартам, як вимагають правила Базель-2, а також з метою звітності перед материнською компанією. Тому, відповідно, до вимог положення Базель-2, які активно запроваджуються в діяльність банку, розроблено внутрішню модель рейтингування позичальників, результати аналізу за якою є не тільки порівняними, але їх можна використовувати в якості основи для уніфікованої рейтингової системи, що використовується Групою Райффайзен, як вимагають того правила Базель-2.

Тож, проведено розрахунок кредитного рейтингу позичальника ТОВ «Агропродукт» за двома методиками ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»:

- 1). методика рейтингування позичальників, адаптована до рекомендацій НБУ, що викладені в Положення № 279;
- 2). внутрішня методика рейтингування корпоративних клієнтів банку, що розроблена відповідно до вимог Базель-2.

Спочатку проведемо оцінку фінансового стану ТОВ «Агропродукт» на основі методики ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» яка розроблена з урахуванням вимог Положення НБУ № 279 «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» [93].

Отже, проведемо оцінку фінансового стану ТОВ «Агропродукт» за методикою РБ Аваль (Таблиці 2.10-2.13), оцінивши три блоки показників: показники фінансового стану, кредитну історію та додаткові (суб'єктивні) фактори.

Крок 1. Розрахунок показників фінансового стану (Табл. 2.10).

Таблиця 2.10

*Динаміка показників ліквідності
ТОВ «Агропродукт» протягом 2018-2020 рр.*

Показник	Максимум балів	2018		2019		2020	
		Значення	бали	значення	бали	значення	бали
1. Показники ліквідності	250						
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (quick ratio)	75	0.05	0	0.09	0	0.07	0
2. Коефіцієнт поточної ліквідності	100	1.19	100	1.17	100	1.13	100
3. Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття) (current ratio)	75	1.34	25	1.60	50	1.57	50
<i>Всього балів</i>			125		150		150

Як видно з табл. 2.10, коефіцієнт миттєвої ліквідності протягом 2018 – 2020 рр. є нижчим за нормативне значення в 0,2, оскільки, в 2019 р. він становив 0,09, а в 2020 р. – знизився до 0,07. Тобто, підприємство може негайно погасити лише 7% власних короткострокових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів, які представлені на ТОВ «Агропродукт» лише грошовими коштами.

Коефіцієнт поточної ліквідності є вищим за нормативний показник в 0.5, проте спостерігається тенденція до зниження: в 2018 р. – 1,19, в 2019 р. – 1,17, а в 2020 р. – 1,03. Це є наслідком зростання короткострокових кредитів банків, залучених підприємством у 2019 р. (у 3,4 рази) та в 2020 р. (на 27% порівняно з попереднім періодом).

Зростання коефіцієнта загальної ліквідності в 2019 р. спричинено зростанням оборотних активів підприємства (в 1,7 разів). Хоча, протягом всіх аналізованих періодів даний показник знаходиться на рівні, нижчому за нормативний – 2, для підприємства торгівля даний показник все ж є досить високим: в 2020 р. – 1,57.

За даною групою показників із максимальної кількості 250 балів, у 2018 році позичальником було отримано 125 балів, у 2019 та 2020 рр. за рахунок зростання коефіцієнта загальної ліквідності – по 150 балів.

Далі оцінимо динаміку показників фінансового стану (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Динаміка показників фінансового стану ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Показник	Максимум балів	2018		2019		2020	
		значення	бали	значення	бали	значення	бали
Показники фінансової стійкості	275						
1.Коефіцієнт автономії (Коефіцієнт незалежності)	50	0.32	25	0.19	25	0.19	25
2.Коефіцієнт залежності	75	2.13	0	4.20	0	4.14	0
3.Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	75	0.25	25	0.37	50	0.37	50
4.Коефіцієнт маневреності власних коштів	75	0.67	75	0.84	75	0.78	75
<i>Всього балів</i>			125		150		150

Коефіцієнт маневреності власних коштів, що характеризує мобільність використання власних коштів, має досить високі значення для ТОВ «Агропродукт» в 2018-2020 рр., що позитивно характеризує фінансовий стан. Показник маневреності власних коштів у 2020 р. зріс до 0,78, в той час, як нормативний показник відповідно до вимог Положення № 279 маж становити 0,5.

Коефіцієнт незалежності, що характеризує ступінь фінансового ризику, значно зріс в 2019-2020 рр., в той час як позитивним є зниження значення даного показника. Тобто, в 2019 р. значно зріс рівень залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, що пов'язано із зростанням обсягів залучених позик, як коротко-, так і довгострокових.

Загальна сума балів, яку підприємство отримало за показниками даної групи у 2018 р. – 125, у 2019 р. та 2020 р. – по 150 балів із 275 можливих.

Наступним етапом є оцінка показників фінансово – економічної діяльності, що розглядаються в періоді (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Динаміка показників фінансово-економічної діяльності

ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Показник	Максимум балів	2018		2019		2020	
		значення	бали	значення	бали	значення	бали
Показники фінансово-економічної діяльності	200						
Валовий прибуток, тис. грн.		5656.00		15289.41		12252.97	
Собівартість, тис. грн.		73311.50		93920.69		112777.33	
1.Рентабельність власного капіталу (ROE),%	25	48,78%	25	52,82	25	50,42	0
2.Рентабельність активів (ROA),%	25	32,34	0	29,81	0	21,08	0
3.Коефіцієнт валового прибутку (GPM),%	25	48,19	0	76,48	25	75,9	0
4.Рентабельність продаж (NPM),%	25	1,06	0	5,72	25	2,12	0

Зазначимо, що показники валового доходу, ЕВІТ та ЕВІТДА ТОВ «Агропродукт» було розраховано за Моделлю рейтингування ПАТ «Райффайзен Банку Аваль», що наведено в Таблиці 2.18. Показник собівартості було розраховано наступним чином: $\text{Cost of Sales} = \text{Total Revenues} - \text{Gross profit}$.

Рентабельність власного капіталу значно зросла у 2019 р. – до 53%, проте в 2020 р. знизилася на 1%, що пов'язано із зниженням чистого прибутку підприємства. Це й же чинник вплинув і зниження показників рентабельності активів та продаж.

Коефіцієнт валового прибутку показує, скільки копійок валового прибутку приносить кожна гривня обороту. Як бачимо з таблиці 2.13, то у 2019 р. даний показник був найвищим – кожна гривня обороту принесла 76,5 коп. валового прибутку, проте в 2020 р. показник знизився до 75,9 коп.

Коефіцієнт оборотності запасів, який дає можливість встановити швидкість обороту запасів для забезпечення виконання завдання з продажу (реалізації) готової продукції, має тенденцію до зниження, що негативно відображається на забезпеченні обсягу реалізації продукції.

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, який показує, скільки оборотів здійснено за рік коштами, вкладеними до розрахунків, також має тенденцію до зниження (у 2020 р. – 66,99, а в 2019 р. – 117,44). В даному випадку чим менша кількість оборотів, тим повільніше підприємство отримує кошти від своїх боржників (дебіторів), тобто, тим довшим є термін наданого їм комерційного кредиту.

Кредиторська заборгованість показує тимчасове залучення в оборот кредитів на умовах їх повернення. Якщо термін погашення кредитів перевищуватиме строк погашення дебіторської заборгованості, то зростання кредиторської заборгованості випереджатиме зростання дебіторської, що призведе до погіршення фінансового стану підприємства. Як бачимо з табл. 2.13, значення коефіцієнта кредиторської заборгованості має тенденцію до зниження, що свідчить про встановлення довших строків відстрочки у розрахунках між ТОВ «Агропродукт» та його постачальниками. Проте, умови оплати все ще є досить жорсткими, оскільки вона має здійснюватися відразу по поставці товарів..

Отже, загальна кількість балів, присвоєна позичальнику за даною групою показників становить у 2018 р. та 2019 р. – 100, а в 2020 р. – 25 балів.

Провівши оцінку всіх показників фінансово – економічної діяльності ТОВ «Агропродукт» підрахуємо загальну кількість балів:

$$2018 \text{ р.: } 125+125+100 = 350 \text{ балів}$$

$$2019 \text{ р.: } 150+150+100 = 400 \text{ балів}$$

$$2020 \text{ р.: } 150+150+25 = 325 \text{ балів.}$$

Як бачимо, за даною групою показників, найуспішнішим виявився 2019р., а найневдалішим для діяльності підприємства – 2020 р.

Крок 2. Оцінка оборотів по рахунках (табл. 2.13)

Таблиця 2.13

*Динаміка оборотів по рахунках
ТОВ «Агропродукт» протягом 2018-2020 рр.*

Показник	Максимум балів	2018		2019		2020	
		значення	бали	значення	бали	значення	бали
Обороти по рахунках	160						
Оборот по всіх рахунках клієнта (с/м значення)		201,1		245,8		300,3	
Середньомісячний оборот по рахунках клієнта в інших банках (за звітний квартал)		37,20		46,50		53,90	
середньозважена % ставка		15,9		16,2		18,5	
Відсотки за кредитом		467,8		530,7		640,3	
Кількість місяців до погашення кредиту		12		12		12	
1. Достатність обор. по рах. до зобов'язань	100	4,84	100	5,57	100	4,95	100
2. Динаміка оборотів по рахунках	50	зростання	50	зростання	50	зростання	50
3. Наявність рахунків в інших банках (доля с/м оборотів), %	10	16,36	0	17,95	0	18,41	0
<i>Всього балів</i>			<i>150</i>		<i>150</i>		<i>150</i>

Достатність обороту по рахунках клієнта до зобов'язань показує, що в ТОВ «Агропродукт» достатньо наявного грошового обороту по рахунках за мінусом зобов'язань зі сплати податків та адміністративних витрат, на погашення зобов'язань за кредитом.

Динаміка оборотів по рахунках має відобразити тенденцію до зростання, що свідчить про зростання діяльності підприємства.

Якщо наявність рахунків в інших банках, а саме питома вага середньомісячних оборотів перевищує 75%, то за таким критерієм рейтингова оцінка знижується на 25 балів, оскільки, зосередження більшої частини рахунків позичальника в одному банку-кредиторі, слугує для банку однією з основних гарантій. Часто при наданні кредиту, однією з передумов є виконання саме даної умови.

Отже, протягом всіх трьох років разом було отримано по 150 балів.

Крок 3. Оцінка кредитної історії

Далі проведемо оцінку кредитної історії ТОВ «Агропродукт» - табл. 2.14

Як видно з таблиці 2.14, частка кредитів наданих ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» є найбільшою – 30%, також досить значною є частка кредитів, наданих Приватбанком. Частка короткострокових кредитів в загальному кредитному портфелі – 56,68% (24,5 млн. грн.), частка технічних кредитів – 22,8% (9,9 млн. грн.), частка кредитів в національній валюті становить 80,22%.

Таблиця 2.14

Кредитна історія ТОВ «Агропродукт» за 2014-2020 рр.

Банк-кредитор	Загальна сума кредитів, млн. грн.	Кількість кредитів	Якість обслуговування боргу
Індексбанк	6,0	1	Всі кредити та відсотки виплачено своєчасно та в повному обсязі
РБ Аваль	7,4	2	
Брокбізнесбанк	0,93	2	
Кредобанк	2,0	1	
Приватбанк	0,2 млн. дол.	6	
Приватбанк	6,7	7	
Укрексімбанк	1,6	1	
Всього:	24,63 млн. грн. 0,2 млн. дол. США	23	

До 2018 року всі кредити, надані всіма банками, та відсотки за ними погашалися в повному обсязі та своєчасно. Отже, кредитна репутація ТОВ «Агропродукт» є бездоганною і присвоюємо максимальну бальну оцінку – 50 балів.

Крок 4. Оцінка об'єктивних факторів діяльності підприємства

Серед основних суб'єктивних факторів, які мають вплив на бальну оцінку позичальника є термін діяльності – понад 5 років, специфіка діяльності – наявність постійних контрагентів (покупці - ТОВ «Альфред Топфлер», ЗАО «Каргіл»; постачальники – ПАТ «Баштанський сирзавод», «Мрія» Новокаховський м'ясокомбінат) та високий рівень менеджменту.

Оцінимо рівень управлінського персоналу підприємства. Реальними власниками компанії є три фізичні особи. Безпосереднє управління бізнесом здійснюють саме власники, два з них мають вищу економічну освіту, один – юридичну. Досвід роботи в галузі сільського господарства в середньому – понад 10 років.

З метою підвищення якості управління та контролю над бізнесом у 2019 р. було створено відділ внутрішнього аудиту, який контролює діяльність не лише ТОВ «Агропродукт», а й всіх компаній групи.

Таблиця 2.15

Кредитна історія ТОВ «Агропродукт» за 2018-2020 рр.

Показник	Максимум балів	2018-2020	
Суб'єктивні фактори	195	<i>Значення</i>	<i>бали</i>
2. Термін існування підприємства	50	Понад 5 років	50
3. Специфіка діяльності	80	наявність власної нерухомості контрагенти: постійні (диверсифікація)	50
4. Рівень менеджменту	20	високий (значний досвід роботи в галузі)	20
<i>Всього балів</i>			<i>120</i>

Отже, рівень менеджменту компанії можна визначити як добрий.

Оцінимо специфіку діяльності компанії. ТОВ «Агропродукт» є офіційним представником американської компанії «SUKUP» - передові технології сушки всього спектру с/г культур. Сільськогосподарські підприємства, що входять до складу Групи, мають статус насінневирощувальних, тому, підприємство реалізує широкий асортимент якісного елітного та репродуктивного насіння українських та російських селекцій. Також ТОВ «Агропродукт» є оператором по продажу імпортного насіння. Продукція реалізується переважно великими партіями на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Підприємство займається закупівлею і реалізацією мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин як зарубіжного, так і вітчизняного виробництва. Володіючи потужною виробничо-технічною базою, підприємство надає широкий спектр послуг аграріям. Користується попитом сприяння у різних видах обробки

грунту високопродуктивною технікою, допомога в сушінні, очищення, калібрування зернової та олійної продукції, транспортних послуги. Проте для ТОВ «Агропродукт» існує ризик введення державного обмеження на експорт зернових, частка якого у 2020 р. становив 10% продажів, а також дохідність Групи, а, отже, і підприємства, залежить від наявності державних компенсацій, як виробникам с/г продукції (у 2019 р. 2,5 млн. грн. – ½ чистого прибутку). Також фінансова звітність як ТОВ «Агропродукт» є не аудованою.

Отже, загальна сума балів за даною групою показників становить 130 балів із 195 можливих.

Крок 5. Оцінка додаткових факторів

За даною групою показників максимальна кількість балів 20. По-перше, ТОВ «Агропродукт» протягом трьох років не був причетний до судових справ, то отримує 0 балів відповідно до методики. По-друге, підприємство хоч і реалізує с/г продукцію, проте не виробляє її, тому не має державної підтримки (її мають інші компанії групи – виробничі), тому, 0 балів. Отже, згадана сума балів за оцінкою додаткових факторів – 0.

Крок 6. Підрахунок загальної кількості балів та визначення рейтингу позичальника (Табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Динаміка кредитного рейтингу ТОВ «Агропродукт» за методикою ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» у 2018-2020 рр.

Рік	Сума балів	Клас позичальника	Тип позичальника
2018	680	А	Надійний
2019	730	А	Надійний
2020	655	А	Надійний

Таким чином, загальна бальна оцінка за розрахованими фінансовими коефіцієнтами та оціночними показниками, за якістю кредитної історії ТОВ

«Агропродукт» та за додатковими факторами протягом всіх аналізованих років перевищує 549 балів, тобто, ТОВ «Агропродукт» належить до позичальників класу «А», тобто, «надійний позичальник», для якого можна зробити наступний висновок: має місце своєчасне виконання зобов'язань за кредитними операціями - погашення основної суми боргу та процентів за ним відповідно до умов кредитної угоди. Фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні.

Отже, за результатами проведеного аналізу, можемо зробити висновки про те, що ТОВ «Агропродукт» є торговим підприємством групи «Агропродукт», яке контролює всі грошові потоки групи. Специфіка діяльності компанії полягає в наданні товарних кредитів виробничим компаніям групи, які потім повертаються ТОВ «Агропродукт» у вигляді продукції. Саме цей факт зумовлює значні обсяги дебіторської заборгованості в балансі підприємства.

Аналіз фінансового стану ТОВ «Агропродукт» показав, що діяльність підприємства є прибутковою протягом всіх років, чистий прибуток активно реінвестується у придбання оборотних засобів та будівництво нового товарно – молочного комплексу, що значно підвищить конкурентні позиції підприємства на ринку с/г продукції.

В 2020 р. є критичною залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, насамперед, від банківських позик. Досить високими є витрати підприємства на обслуговування банківських позик, що вплинуло на зниження всіх показників рентабельності. У попередніх періодах, дані витрати перекривалися відсотками, отриманими за товарними кредитами.

Підприємство є клієнтом ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» з 2014 року, має бездоганну кредитну історію, надане забезпечення повністю відповідає вимогам банку, близько 33% забезпечення становить депозит власників групи. Також компанія використовує найновіші агротехнології, понад 62% посівних площ знаходяться під полив, частина посівів застраховано, що значно знижує ризик втрати врожаю.

Отже, ТОВ «Агропродукт» можна назвати позичальником із добрим фінансовим станом, який має можливість розрахуватися зі своїми кредиторами без погіршення фінансового стану, що було підтверджено розрахованим кредитним рейтингом А.

Для присвоєння рейтингової оцінки ТОВ «Агропродукт», ми використаємо «Модель рейтингування корпоративних клієнтів» РБ Аваль, яка більш детально була описанні в Розділі 1.3 даної дипломної роботи. Спочатку проведемо кількісну оцінку ТОВ «Агропродукт», розрахувавши шість кількісних коефіцієнтів, порядок розрахунку яких наведено в Додатку М. Вихідні дані для розрахунку коефіцієнтів наведено в таблиці 2.17

Таблиця 2.17

*Вихідні показники для розрахунку рейтингів
за «Моделлю оцінки корпоративних клієнтів» RZB Group, 2018-2020 рр.
тис. грн.*

Key financials	31/12/2018		31/12/2019		31/12/2020	
Total Revenues	78,967.50	100.0	109,210.10	100.0	125,030.30	100.0
Gross Profit	5,656.00	8.2	15,289.41	14.0	12,252.97	9.8
EBITDA	2,250.00	9.3	8,934.00	9.7	8,751.88	9.2
EBIT	1,311.00	6.9	8,802.00	9.6	7,751.88	6.2
Net Profit/Loss	668.40	1.0	1,812.00	2.0	1,072.60	0.9
Net Operating CF	6,190.00	9.0	(14,169.00)	(15.4)	7969.3	(2.1)
CF from Investing Activities	(1,327.00)	(1.9)	954.00	1.0	(14.0)	0.00
CF from Financing Activities	(4,373.00)	(6.4)	17,243.00	18.8	3,716.00	5.4
CF from Equity Activities	(2.00)	0.00	(2,716.00)	(3.00)	2,336.00	3.40
Balance Sheet Total	15,942.20	100.0	35,938.60	100.0	41,062.00	100
Current Assets	13,554.70	84.9	34,035.00	94.7	39207.1	95.5
Fixed Assets	2386.4	14.9	1902.4	5.3	1849.8	4.5
ST Liabilities	10,135.00	63.5	21,296.00	59.2	24963.8	67.1
LT Liabilities	711.00	4.5	7,734.10	21.5	8117.1	19.4
Senior Debt	3,701.00	23.2	20,944.00	63.0	24660	60.8
Equity	5,096.50	32.0	6,908.50	12.6	7981.10	18.3

За даними таблиці 2.17 можемо зробити наступні висновки:

У 2019 р. відбулося зростання всіх показників прибутковості, при чому для даного виду діяльності всі показники прибутковості знаходяться на високому рівні.

Проте в 2020 р. спостерігається протилежна тенденція – зниження прибутковості. На цей показник великий вплив має ціновий фактор через традиційно високі перехідні залишки продукції на кінець року (збутова стратегія підприємства), яка полягає в тому, що підприємство утримує значні обсяги товарів на складі для їх реалізації за більш високими цінами на кінець року.

Структура валового доходу (Gross Profit) в 2020 р.: реалізація с/г продукції - 91,4%, паливно-мастильні матеріали - 6,5%, засоби захисту рослин - 3%, насіння – 4,4%, інше 0,1%. Тобто, реалізація с/г продукції приносить найбільший вклад у валовий дохід.

Отримані відсотки за товарними кредитами у 2019 р. (2,6 млн. грн.) перевищують витрати на сплату відсотків банкам (2,5 млн. грн.), проте в 2020 р. ситуація змінилася навпаки : дохід по товарним кредитам – 1,7 млн. грн., а витрати на сплату відсотків – 3,5 млн. грн.

За наведеними даними розрахуємо коефіцієнти кількісного рейтингу за Моделлю рейтингування ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (Таблиця 2.18).

Таблиця 2.18

Розрахунок кількісного рейтингу ТОВ «Агропродукт», 2018-2020 рр.

RZB Group Rating Ratios		український еквівалент	31/12/2018	31/12/2019	31/12/2020
	Interest cover	покриття процентних платежів	1,69	3,59	2,21
	Ordinary Income Margin	рентабельність основної діяльності	1%	7,09%	1,61%
	EBTDA Margin	рентабельність за EBTDA	2,85%	8,18%	7,00%
	Ajusted Equity Ratio	коефіцієнт автономії	31,95%	19,22%	19,44%
	Return on Assets	рентабельність активів	8,26%	10,42%	5,92%
	Debt Amortization Period	період погашення боргу	2,06 year(s)	2,88 year(s)	3,01 year(s)
	<i>Calculated Quantitative Rating</i>			3,0	2,5

За розрахованими показниками, наведеними в таблиці 2.19, можемо зробити наступні висновки:

1). Показник покриття процентних платежів у 2019 р. зріс до 3,59, тобто, прибуток до сплати відсотків та податків перевищував витрати на проценти в 3,5

рази. У 2020 р. значення даного показника знизилося до 2,21, що є наслідком зниження ЕВІТ на 12%.

2). *Рентабельність основної діяльності* є дуже низькою, особливо в 2020 р. Причиною цього є зниження ЕВІТ за рахунок значних витрат по фінансовій діяльності – відсотки за користування банківськими позиками.

3). *Показник рентабельності за ЕВТДА* становить 8,18% в 2019 р., проте знизився до 7% в 2020 р. Низьке значення даного показника є результатом зменшення прибутку до вирахування податків та амортизації.

4). *Коефіцієнт автономії* у 2018 р. знаходився на рівні, нижчому, ніж нормативний, проте прийнятному - 32%. Проте в 2019 – 2020 р. залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування зросла до 80%, оскільки, значно зросли коротко- та довгострокові банківські кредити, залучені підприємством.

5). *Рентабельність активів* є досить низькою, особливо в 2020 р., що є результатом зниження прибутку до сплати відсотків та податків.

6). *Період погашення боргу* в 2020 р. зріс до 3,1 років, що є не досить гарним показником, оскільки, ТОВ «Агропродукт» звертається до банку за наданням короткострокової позики.

Отже, розрахунковий кількісний рейтинг ТОВ «Агропродукт» є найкращим у 2019 р. – 2. Тобто, ТОВ «Агропродукт» є підприємством із середньою кредитоспроможністю. В 2018 р. та 2020 р. кількісний рейтинг знизився до 3,0 – задовільна кредитоспроможність.

Другим етапом на шляху розрахунку загального кредитного рейтингу позичальника є присвоєння якісного рейтингу. Оскільки, відповідно до Моделі кредитних рейтингів ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», розрахований кількісний рейтинг позичальника слугує базою для коригування при якісному аналізі, що можуть призвести до підвищення рейтингу максимум на 2 пункти, або до його зниження. Оцінка якісних характеристик ТОВ «Агропродукт» не має впливу на розрахунковий кількісний рейтинг, оскільки, не мають негативного впливу на його

діяльність.

Тепер ми можемо розрахувати загальний кредитний рейтинг ТОВ «Агропродукт»: 3,0.

Отже, у 2020 році кредитний рейтинг позичальника ТОВ «Агропродукт» (Customer Rating) становить 3,0 «Задовільна кредитоспроможність»: з урахуванням задовільною прибутковості, прострочення у виконанні фінансових зобов'язань не очікуються. Однак, для таких підприємств характерна підвищена чутливість до погіршення економічного середовища та обмежена гнучкість у джерелах фінансування.

Відповідно до внутрішнього положення РБ Аваль «Про корпоративну кредитну політику на 2021 рік» [97], для позичальника з кредитним рейтингом 3,0 мінімальна середньозважена вартість кредитного забезпечення повинна становити 50% від основної суми боргу.

В нашому випадку в якості забезпечення по наданому кредитному запиту, клієнт банку надає житлову та нежитлову нерухомість, приватизовану земельну ділянку, с/г техніку (трактор та комбайн), с/г обладнання для накриття – 3 шт., с/г техніка (фрегати) – 69 шт., легкові автомобілі – 2 шт. В Додатку Ф наведено детальний опис майна, наданого в заставу групою «Агропродукт». Як видно з додатка Ф, найбільшою є заставна вартість майнових прав на депозит підприємства в Райффайзен Банку, оскільки, вартість депозиту не зважається на відсоток знецінення, а приймається в заставу в повній вартості, тобто, 1,243 млн. грн. Це на 2% перевищує суму технічного кредиту в 1,218 млн. грн., з клопотанням про поновлення якого звернувся до банку ТОВ «Агропродукт». Серед інших об'єктів застави, найбільший коефіцієнт покриття заставного майна мають приватизована земельна ділянка площею 5,0 га – 15,9% та складські приміщення в м. Херсон -9,5%, всі інші об'єкти мають значну нижчу вартість і, відповідно, CR. Середньозважена вартість всього наданого клієнтом в заставу майна становить 11 329 899 грн., тобто, сума основного боргу та нового кредитного запиту покрита на 64% і коефіцієнт

покриття заставою становить 64%, що повністю задовольняє вимоги банку, тому рейтинг Позичальника за рівнем забезпечення кредиту є: часткове забезпечення кредитної операції – Collateral Rating – 2,5.

На основі проведених розрахунків кредитного рейтингу позичальника за двома методиками, можемо зробити висновок про те, що методика оцінки кредитоспроможності ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» більш точно відображає реальну кредитоспроможність позичальника, оскільки, за Положенням 279 для розрахунку рентабельності активів використовується показник Пч – чистий прибуток, який не враховує такі статті витрат як надзвичайні витрати та інші витрати, що оптимізують прибуток до оподаткування компанії, отже, даний показник не відображає реальну прибутковість. Крім того, активи (в т.ч. прирощення) фінансуються також і за рахунок кредитних зобов'язань, що є платним джерелом запозичення ресурсів. Отже необхідно брати за основу По - прибуток від операційної діяльності, що включає фінансові витрати компанії за звітний період.

Ще одним доказом прийнятності даного показника (По) свідчить застосування у міжнародній системі показника EBITDA, що є аналогом грошового потоку від операційної діяльності (операційний прибуток + амортизація).

Модель корпоративних рейтингів РБ Аваль передбачає не лише оцінку фінансових показників підприємства, а й оцінку його якісних характеристик: менеджменту, конкуренції, наявності систем контролю і т.д., що дає можливість більш реально оцінити кредитоспроможність позичальника.

2.3. Вплив рейтингування при прийнятті рішення про видачу кредиту

Оцінка кредитоспроможності позичальника є важливою складовою управління кредитним ризиком комерційного банку. Нині у зв'язку із необхідністю впровадження в практику діяльності вітчизняних банків вимог Базель-2, зростає роль рейтингування позичальників в оцінці їх кредитоспроможності.

Розрахований кредитний рейтинг є основою для розгляду рішення про надання кредиту позичальнику. Однак, в ряді випадків має місце ручне коригування розрахованого рейтингу аналітиком банку.

Ручні корегування використовуються у випадку, якщо один або більше фінансовий коефіцієнт не відображають реальної кредитоспроможності клієнта. Ручні коригування мають застосовуватися у виключних випадках та бути у повній мірі пояснені. При використанні ручних корегувань обов'язковим до заповнення є поле Коментарі.

В особливих випадках, той чи інший коефіцієнт може некоректно відображати фінансовий стан клієнта (наприклад, зважаючи на особливості національного або регіонального ринків, специфічною галузі, умовних зобов'язань, виконання яких може знадобитися в майбутньому) або коли коефіцієнт неправильно розраховується з інших причин, наведених нижче.

Можна виділити декілька видів ручних коригувань, які дозволяється робити кредитному аналітику:

1. Перш за все, всі ручні коригування, які проводяться тоді, коли коефіцієнт некоректно розраховується COALA, тому що вихідні показники відрізняються від тих, що найчастіше зустрічаються у звітності. Це відноситься, в основному, до коефіцієнтів «Покриття процентних платежів» і «Терміну погашення боргу».

Термін погашення боргу - Debt Amortisation Period:

У клієнта немає заборгованості перед банком або обсяг готівкових коштів перевищує суму кредитів – чиста грошова позиція. Оскільки формула віднімає готівку з банківської заборгованості, в результаті отримуємо негативну цифру, яка призводить до присвоєння найгіршою рейтингу - 5.0. Однак, оскільки, коефіцієнт повинен показувати, скільки часу знадобиться компанії, щоб погасити свою заборгованість у т.ч. з урахуванням наявної готівки, такий розрахунок є явно

помилковим. Тому, необхідне ручне коректування, в цьому випадку на рівні оцінки (grade), тобто. зміна з 5.0 на 1.0.

Покриття процентних платежів - Interest Cover:

Аналогічно, дуже рідко компанія може не мати витрат з виплати відсотків (або має процентних доходів більше, ніж процентних витратами) і тому формула, за якою ЕВІТ ділиться на процентні витрати, може бути некоректною, тому що розраховує рейтинг в 5.0. Як в попередньому випадку, слід змінити 5.0 на 1.0.

2. Друга група ручних коригувань може проводитися в ситуаціях, коли характер бізнесу і, відповідно, його фінансові показники, не зовсім вписується в закладені в рейтингову систему орієнтири по галузях.

Наприклад, виробник автомобілів, консолідована фінансова звітність якого включає дочірню компанію, що здійснює роздрібне кредитування (у формі кредиту або лізингу), таким чином показники її діяльності по суті включають діяльність фінансової установи. У цьому випадку, вплив такої фінансової діяльності має бути виключено з розрахунку коефіцієнтів.

3. Третя група ручних коригувань фокусується на фактах чи подіях, які не відображені в даних балансового звіту. Наприклад, умовні зобов'язання (можливі майбутні зобов'язання) або події, що відбулися після дати балансового звіту. Якщо такі чинники дійсно впливають на кредитне стан клієнта, вони повинні бути відображені при присвоєнні рейтингу.

Наприклад, відомо, що клієнт надав гарантій / поручительств на значну суму (наприклад, у розмірі половини його власної заборгованості перед банками, яка вже сама по собі відносно висока). Оскільки потенційно виплата за такої гарантії буде мати серйозний вплив, наприклад на період виплати відсотків, це слід відобразити через ручні коригування. Оскільки сума відома в грошовому еквіваленті, то в даному випадку необхідно змінити сам коефіцієнт.

Іншим прикладом може бути злиття, яке мало місце після дати балансового звіту, але через прогнозний баланс об'єднаної компанії, вже можна оцінити зміну коефіцієнтів.

Рейтингування позичальників дає можливість диверсифікувати позичальників за величиною ризику. Таким чином, відбувається диверсифікація кредитного портфеля, що дає можливість знизити його сукупний ризик.

Перевага рейтингових систем полягає в можливості враховувати неформалізовані якісні характеристики позичальника. Ця властивість дозволяє зробити рейтинг всеосяжним.

Для того, щоб внести будь – які коригування, їх розрахунок має бути проведений в системі COALA, на основі чого потім пояснюється необхідність коригувань. Аналітик не може змінити кількісний коефіцієнт чи розрахунковий рейтинг без проведених розрахунків на будь-яке довільне значення. Вигляд вікна БДКР при внесенні ручних корегувань наведено на рисунку 2.8.

Accounting Basket	Ratio	Grade	Manual Adjustments	
			Adjusted Ratios	Grade
Interest Cover (x)	1.8	5.0		
Ordinary Income (%)	3.6	3.5		
EBTDA Margin (%)	13.4	1.0		
Equity Ratio (%)	37.1	2.0	25	1.0
Return on Assets (%)	4.3	4.5		
Debt Amortisation Period (x)	4.1	3.0		

Comments (mandatory if ratios are manually adjusted):
 Equity Ratio: ABS transaction - receivables sold to third parties (simulation by adding this amount to trade receivables and bank loans)
 Debt Amortisation Period: Net cash position

Calculated Quantitative Rating 3.17
 Rounded Quantitative Rating 2.5
 Manually Adjusted 2.25

Рис. 2.8 Внесення ручних коригувань в БДКР

Як видно з рис. 2.9, аналітик може змінювати або коефіцієнт (Ratio) або розрахований рейтинг (Grade), оскільки, ці два елементи є взаємопов'язаними. Після

цього обов'язково заповнюється поле для пояснень та розраховується скоригований кредитний рейтинг – Manually adjusted.

Після проведення розрахунку кількісного рейтингу (проведення його ручних коригувань за необхідності), розрахунку якісного рейтингу та розрахунку зваженого кредитного рейтингу позичальника відповідно до Баз Даних Корпоративних Кредитних Рейтингів, настає стадія затвердження рейтингу та направлення кредитної заявки на розгляд Кредитного Комітету банку.

Кредитний комітет було створено в ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» з метою прийняття обґрунтованих рішень щодо питань залучення та розміщення кредитних ресурсів.

До складу кредитного комітету входять представники керівництва банку, кредитного управління банку, юридичної служби та інших підрозділів банку. Склад кредитного комітету і його голова призначається наказом Голови Правління відповідно до рішення правління банку. Робочі засідання проводяться один раз на тиждень та оформляються протоколами.

Завдання кредитного комітету:

- 1). Аналіз структури кредитних вкладень і аналіз залучення вільних ресурсів.
- 2). Визначення мінімальних процентних ставок по розміщенню і максимальних по залученню кредитних ресурсів на основі аналізу кредитного ринку.
- 3). Розгляд пропозицій з видачі кредитів і залученням ресурсів за висновками економістів кредитного управління, обговорення умов кредитного договору (сума, термін, відсоткова ставка, надійність забезпечення та інші істотні умови) та прийняття остаточного рішення про видачу кредиту або обґрунтовану відмову.
- 4). Розгляд питання та прийняття рішення про пролонгацію раніше виданих кредитів на підставі висновку експертів кредитного управління.

Робота кредитного комітету починається з інформації начальника кредитного управління про стан пасивів банку, наявності вільних кредитних ресурсів за рахунок погашення раніше виданих та залучення з боку, про стан позичкової заборгованості,

в тому числі і простроченої. Приймається рішення про заходи щодо погашення простроченої заборгованості. Розглядаються заявки на пролонгацію раніше виданих кредитів з урахуванням висновку кредитного управління. Далі, за наявності вільних ресурсів комітет розглядає заявки підприємств на видачу кредитів. За заявками доповідає кредитний працівник або начальник управління. За результатами приймається рішення про умови видачі кредиту, про додаткові вимоги до позичальника, або заявка відхиляється з конкретних причин. Рішення про видачу кредиту і залучення ресурсів приймається більшістю голосів, але не менш, ніж 4 членами. Члени кредитного комітету мають право висловити окрему думку з обговорюваного питання, яке вноситься до протоколу.

Повноваження Кредитного Комітету ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» щодо прийняття рішень по корпоративному, малому та іншим сегментам бізнесу:

✓ Кредитний комітет має повноваження щодо прийняття рішень стосовно затвердження лімітів або на збільшення лімітів за дотримання певних обмежень щодо внутрішнього ліміту кредитування ПАТ «Райффайзен Банк Аваль».

✓ Кредитний комітет має повноваження щодо прийняття рішень про продовження строку дії ліміту.

✓ Кредитний комітет має право на затвердження неістотних змін (графік погашення, умови тощо) до окремої операції – заявок, за якими профіль ризику переважно залишається незмінним. Остаточне рішення щодо питання застосування «неістотної зміни» приймається Управлінням кредитними ризиками фінансових установ у ЦО РЦБ.

Кредитний Комітет ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» не має повноважень щодо:

- ✓ затвердження заявок клієнтів з рейтингом 5.0 та клієнтів, які не виконують зобов'язання за кредитом згідно з нормативними документами Базель 2. Винятки: Зважена вартість застави = 100%, завдяки заставі депозиту, внесеного готівкою, або якщо заборгованість на 100% покрита банківською гарантією.

- ✓ затвердження рейтингу клієнта. Місьцеве Управління корпоративного аналізу або управління, відповідальне за аналіз та встановлення рейтингу на місцевому рівні, затверджує рейтинг клієнта, виступаючи у якості незалежного агентства банку мережі з питань встановлення внутрішнього рейтингу.

Кредитний комітет може відмовити в наданні кредиту з наступних причин:

- ✓ збиткова діяльність підприємства, незадовільний фінансовий стан, негативні показники ліквідності та платоспроможності;
- ✓ високий ступінь ризику;
- ✓ відсутність можливості для поточного контролю за реалізацією проекту;
- ✓ недостатність, або відсутність ліквідного забезпечення кредиту;
- ✓ масштаб запропонованого проекту не відповідає організаційним та управлінським можливостям, наявним у підприємства;
- ✓ перенасичення ринку тих товарів або послуг, реалізацією котрих планує займатися потенційний позичальник, а також відсутність суттєвих переваг позичальника від реалізації проекту порівняно з конкурентами;
- ✓ наявність проблем повернення дебіторської заборгованості, а також велика кредиторська заборгованість підприємства, у тому числі і прострочена;
- ✓ негативна кредитна репутація потенційного позичальника;
- ✓ надання банку недостовірних даних, приховування фактів, що мають суттєвий вплив на кредитоспроможність позичальника;

Отже, рейтингування в оцінці кредитоспроможності позичальників є одним із способів зменшення кредитного ризику банку. Важливе значення для побудови адекватної та якісної системи внутрішнього рейтингування має зменшення впливу аналітика на величину кредитного рейтингу. Дане завдання виконується шляхом автоматизації процесу розрахунку рейтингів, шляхом дотримання принципу «чотирьох очей» та чітких обмежень щодо проведення ручних коригувань.

Роль кредитного комітету в управлінні банківськими ризиками полягає у визначенні напрямів кредитної політики банку та рівнів ризиків, які банк може на

себе прийняти по різних видах операцій, що входять до повноважень кредитного комітету.

Висновки до розділу 2

Дослідження проблеми оцінки кредитоспроможності позичальника за різними методичними підходами та проведення оцінки фінансово – господарського стану підприємства – об'єкта дослідження дозволили зробити наступні висновки:

1. Аналіз фінансового стану ТОВ «Агропродукт» показав, що діяльність підприємства є прибутковою протягом всього досліджуваного періоду, чистий прибуток активно реінвестується у придбання оборотних засобів та будівництво нового товарно–молочного комплексу, що значно підвищить конкурентні позиції підприємства на ринку с/г продукції. Проте, в 2020 р. є критичною залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, насамперед, від банківських позик. Досить високими є витрати підприємства на обслуговування банківських позик, що вплинуло на зниження рентабельності діяльності в 2020 р. У попередніх періодах дані витрати перекривалися відсотками, отриманими за товарними кредитами. Проте зниження показників рентабельності не є критичними для даного підприємства, оскільки, воно належить до групи підприємств і виступає основним її позичальником, тому ТОВ «Агропродукт» несе всі витрати групи по обслуговуванню позик. Однак, в масштабах Групи розмір заборгованості не є критичним.

2. Розрахований кредитний рейтинг позичальника ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» - ТОВ «Агропродукт» відповідно до Моделі рейтингування корпоративних клієнтів банку. У 2020 р. кредитний рейтинг позичальника становив 3,0, що означає, що підприємство має задовільну кредитоспроможність. Відповідно до Моделі кредитних рейтингів банку, рейтинг в 3,0 має наступну інтерпретацію: з урахуванням задовільної прибутковості, прострочення у виконанні фінансових

зобов'язань не очікуються. Однак, підвищена чутливість до погіршення економічного середовища. Обмежена гнучкість у джерелах фінансування.

3. Проведений розрахунок кредитного рейтингу позичальника за методиками, які використовує ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» для формування резервів за кредитними операціями за українськими та міжнародними стандартами, показав, що внутрішня «Модель корпоративних рейтингів» банку більш точно відображає реальну кредитоспроможність позичальника, оскільки, розрахунок кількісних показників здійснюється на основі прибутку від операційної діяльності, що включає фінансові витрати компанії, а не на основі чистого прибутку, як це передбачено Положення № 279. Як наслідок, кредитний рейтинг позичальника, розрахований за рекомендаціями Положення 279 є вищим, ніж за внутрішньою моделлю банку.

4. Встановлено, що принципи Базель-2 передбачають відповідальність аналітика за присвоєний кредитний рейтинг. Тому, дуже важливим є вирішення проблеми маніпулювання показниками кредитного рейтингу, як на рівні аналітиків, так і на рівні менеджменту. З цією метою в ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» впроваджено систему «База Даних Корпоративних Кредитних Рейтингів», за допомогою якої проводяться ручні коригування рейтингів. Призначення даної системи полягає в недопущенні маніпулювання кількісним рейтингом позичальника за допомогою використання ручних коригувань шляхом чіткого визначення порядку проведення таких коригувань та дотримання принципу «чотирьох очей», тобто, розподіл функцій внесення та затвердження коригувань.

5. При прийнятті рішення про надання кредиту підприємству, досить часто має місце той факт, що враховується не стільки реальна кредитоспроможність підприємства, а кредитоспроможність всієї групи. Це значно підвищує ризик кредитування, оскільки, в групі найчастіше відбувається ряд між групових операцій, що роздуває показники фінансової звітності і реальна кредитоспроможність позичальника залежить, наприклад, від погашення дебіторської заборгованості інших учасників Групи.

6. Дані фінансової звітності підприємств не в повній мірі відображають реальний фінансовий стану позичальника, оскільки, має місце ряд операцій, які не фіксуються в звітності. Тому, постає необхідність використання в розрахунку рейтингу даних управлінської звітності. Оскільки, дана інформація є внутрішньою і позичальники не охочі її розкривати, то для зниження ризику кредитування банку необхідна фінансова звітність, підтверджена аудиторським висновком.

Через високу вартість аудиторських послуг, вважаємо за необхідне, розширити перелік документів, які використовуються банками для оцінки кредитоспроможності позичальників. Якщо позичальнику дійсню потрібний кредит для продовження його діяльності, то він буде виконувати вимоги банку і забезпечить надання фінансової звітності, яка задовольнити вимоги банку.

7. Однією з функцій кредитного комітету банку є розгляд і прийняття рішення про надання кредиту позичальника, яке залежить від кредитного рейтингу позичальника. Проте, кредитний комітет не має права затверджувати чи змінювати розрахований кредитний рейтинг позичальника, а також приймати рішення щодо надання кредиту позичальникам, кредитний рейтинг яких становить 5,0 (дефолт).

8. На основі проведеного аналізу підприємства ТОВ «Агропродукт» – одержувача кредиту, підтверджуємо висновок про необхідність диференційованого підходу до аналізу підприємств різних видів економічної діяльності при оцінці їх кредитоспроможності. Запропонований підхід до оцінки фінансового стану підприємства може бути використаний для формування системи рейтингування підприємств - позичальників з метою оцінки кредитоспроможності.

РОЗДІЛ III

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ

3.1. Врахування виду діяльності підприємства в процесі оцінки його кредитоспроможності

Важливою умовою здійснення якісної оцінки кредитоспроможності є аналіз зовнішнього середовища існування підприємства та врахування галузевих особливостей його діяльності. Метою аналізу галузевих характеристик є визначення ступеня галузевих ризиків у діяльності підприємства, що аналізується за допомогою вивчення перспектив галузі, а також факторів конкурентоздатності, що впливають на галузь. До факторів, що підлягають аналізу належать: перспективи економічного зростання, цикли ділової активності, вразливість до державного регулювання [47, с. 107].

Одним з найбільш важливих правил в кредитному бізнесі є принцип «знай свого клієнта» - це особливо важливо для розуміння суті бізнесу клієнта. Для того, щоб правильно інтерпретувати балансовий звіт і звіт про прибутки і збитки клієнта, необхідно знати сферу діяльності клієнта. Наприклад, рентабельність продажів у 8% означає не одне і те ж для виробничого підприємства і компанії оптової торгівлі. Базуючись на різних рівнях вартості, що додається, різними видами бізнесу - виробниками, трейдерами або сферою послуг, більшість з них має схожі характерні показники прибутковості, структури витрат і балансу. Наприклад, якщо в балансі компанії-оптовика будуть домінувати поточні активи, то у клієнта, зайнятого у важкому машинобудуванні, будуть домінувати основні засоби. Досвід показує, що для підвищення чутливості рейтингової системи необхідна більш детальна класифікація підприємств за видами діяльності (наприклад, для обліку відмінностей між рентабельністю оптової та роздрібною торгівлі).

Структура балансового звіту та звіту про прибутки та збитки розрізняються по галузях настільки істотно, що за мінімального аналізу балансу (наприклад, співвідношення оборотних і необоротних активів, власних і позикових коштів) і розрахунку декількох інших коефіцієнтів (наприклад, оборотність активів, дебіторської заборгованості, запасів) вже досить, щоб зрозуміти, до якої галузі відноситься клієнт (виробництво споживчих чи промислових товарів, роздрібна або оптова торгівля, або сфера послуг).

Для досвідченого аналітика показова навіть структура звіту про прибутки та збитки (показники рентабельності різних рівнів). Істотні відхилення фактичних показників від типових для підприємств даного виду діяльності повинні викликати відповідні питання.

Проте нині має місце проблема ігнорування галузевих особливостей позичальників. На сьогодні відсутнє законодавче закріплення галузевих фінансових показників, які б банки могли б використовувати для порівняння із значеннями, розрахованими для конкретного позичальника. Тому, банки самостійно проводять розрахунок таких показників. Як наслідок, має місце суб'єктивність формування вибірки показників, які підлягають аналізу: в якості середньогалузевих можуть братися значення тільки по підприємствах – клієнтах банку, вибірка яких не завжди є не репрезентативною. Тому, на нашу думку, для проведення галузевого аналізу необхідним є його закріплення на законодавчому рівні та встановлення середньогалузевих показників фінансового стану.

З метою удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» нами буде запропоновано розрахунок інтегрального рейтингу позичальника, однією із складових якого є галузева оцінка. Тому, на даному етапі необхідно більш детально розглянути важливість проведення такої оцінки та врахування виду діяльності підприємства при розрахунку його кредитного рейтингу.

Оскільки, істотне значення для розуміння середовища, в якому працює підприємство, а також для виявлення основних факторів успіху в цьому середовищі має аналіз структури галузі. Щоб зробити висновок про структуру галузі, аналізуються наступні параметри: фактична кількість фірм-конкурентів у галузі; частка декількох (п'яти-шести) найбільш великих фірм на ринку; механізми ціноутворення в галузі; динаміка цін на ринку і загальна тенденція їхньої зміни; диференціація продукції; експортний потенціал галузі.

Аналіз стану галузей України повинен передбачати такі напрямки [54, с.1]:

- зміну значень основних фінансових показників;
- зміну узагальнюючого показника якості джерел формування активів;
- моделювання узагальнюючого показника фінансового стану та

аналітичну оцінку нормативних показників за галузями.

Для того позичальник ПАТ «Райффайзен Банку Аваль» був оцінений із врахуванням сфери його діяльності, банком було обрано класифікацію галузей, для кожної з яких було встановлено різні граничні значення коефіцієнтів, які впливають на загальний рейтинг позичальника [80].

- ✓ Ремісники - Craftsmen (малий бізнес),
- ✓ Виробництво - Manufacturing,
- ✓ Будівництво та проектування - Engineering & Construction, наприклад, будівельні компанії,
- ✓ Оптова торгівля - Wholesale Trade, наприклад, торгові компанії,
- ✓ Торгівля біржовими товарами - Commodity Trade, наприклад, нафтотрейдери,
- ✓ Роздрібна торгівля - Retail Trade, наприклад, супермаркети,
- ✓ Туризм - Tourism, наприклад, туроператори, готелі
- ✓ Послуги (не капіталомісткі) - Services (non-capital intensive), наприклад, реклама, хімчистки,

✓ Послуги (капіталомісткі) - Services (capital intensive), наприклад, телекомунікації.

Тому, запропоновану нами модель оцінки кредитоспроможності торговельного підприємства можна використовувати для підприємств, що віднесено групи роздрібної та оптової торгівлі.

Оскільки, галузь, в якій працює підприємство, має вплив на специфіку діяльності підприємства, його можливості та загрози, і, відповідно, на його кредитоспроможність, то ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» щороку розробляється кредитна політика, відповідно до якої визначаються галузі, які є пріоритетними для кредитування, а які є обмеженими.

Відповідно до Положення ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» про «Корпоративну кредитну політику на 2021 рік», банком виділяється перелік «цільових», «обмежених» та «заборонених» для кредитування галузей [80].

Основні пріоритети агробізнесу на 2021 рік:

1. Диверсифікація кредитного портфеля банку та управління ризиками;
2. Зосередженість на клієнтах з високим потенціалом;
3. Зосередженість на позичальниках з диверсифікованим агробізнесом.

Критерії відсіву позичальників – виробників с/г продукції:

1. Досвід роботи в сільському господарстві не менше двох років;
2. Заборгованість по заробітній платі, податкам та страхуванню не перевищує 20% активів;
3. Максимальний строк кредиту повинен бути меншим, ніж строк оренди земельної ділянки (паю);
4. Максимальний строк кредитування - 5 років.
5. Питома вага в кредитному портфелі банку на 2021 рік – 20% (в 2020 р. 19%).

Обмежені для кредитування галузі:

- ✓ Видобуток вугілля та торгівля ним на території України;

- ✓ Всі галузі, пов'язані з хімічною промисловістю, що залежать від природного газу, як від основного фактора виробництва;
- ✓ Авіаперевезення, авіакосмічна промисловість;
- ✓ Птахівництво та м'ясне тваринництво;

До обмежених галузей висуваються наступні вимоги: якщо підприємство має рейтинг 3,0 і вище, то можливо кредитування без обмеження; якщо рейтинг позичальника 3,5 – середньозважена вартість забезпечення, наданого в заставу має становити 75%; якщо рейтинг 4,0 і вище – фінансування не допускаються.

Як видно з таблиці 3.1, у 2020 р. найактивніше бане кредитував позичальників із кредитним рейтингом 2,5 – 3,5. Найбільшою є заборгованість позичальників з рейтингом 3,5 – 20,6%, у 2021 р. - даний показник планується на рівні 19,6%.

Таблиця 3.1

Структура заборгованості РБ Аваль залежно від кредитного рейтингу в 2020-2021 р., % [80]

Рейтинговий показник	Факт на 31.12.2020	Ціль на 2021 р.
0,5	0,0%	0,0%
1,0	2,0%	2,1%
1,5	8,6%	8,7%
2,0	13,6%	13,9%
2,5	16,8%	17,1%
3,0	17,9%	19,6%
3,5	20,6%	19,6%
4,0	15,1%	14,7%
4,5	3,9%	3,4%
5,0	1,6%	1,1%

Якщо розглядати структуру заборгованості в розрізі галузей, то найвищою є заборгованість за оптовою торгівлею (29,6% у 2020 р., 26,7% - ціль на 2021 р.) та виробництвом (26,8% у 2020 р., 25,9% - ціль на 2021 р.) – табл.3.2

Таблиця 3.2

*Структура заборгованості РБ Аваль в розрізі галузей господарства
в 2020-2021 р., % [80]*

Галузь	Факт на 31.12.2020	Ціль на 2021 р.
Виробництво	26,8%	25,9%
Оптова торгівля	29,6%	26,7%
Роздрібна торгівля	10,7%	11,0%
Електроенергія, газ, водопостачання	0,3%	2,0%
Будівництво	2,2%	6,5%
Видобуток корисних копалин	0,8%	0,7%
Нерухомість	2,8%	6,0%
Транспортування, зберігання та комунікації	7,7%	7,0%
Сільське та лісове господарство	6,1%	7,3%
Інші	4,0%	1,0%
В т.ч. обмежені галузі	0,7%	1,0%

Як видно з таблиці 3.2, найактивніше в 2020 р., а також відповідно до цілей на 2021 р., кредитуються галузі, які визнані цільовими – виробництво, оптова та роздрібна торгівля. Зазначимо, що в 2021 р. планується зростання на 2% кредитування будівничої галузі, а також на 1,2% - сільського господарства.

Отже, істотне значення для розуміння середовища, в якому працює підприємство, а також для виявлення основних факторів успіху в цьому середовищі має аналіз структури галузі та виду діяльності підприємства. Тому, при розрахунку кредитного рейтингу позичальника, необхідно, враховувати вид його діяльності, оскільки, це дозволить більш повно провести оцінку його кредитоспроможності і, відповідно, знизити кредитний ризик. Положенням ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» «Про кредитну політику» передбачено врахування галузевого фактору і напрями розвитку діяльності банку визначаються саме в розрізі галузей економіки. Банк визначає перелік галузей, які є пріоритетними для кредитування, які є обмеженими і, які є забороненими для кредитування. Особливо важливим такий розподіл

кредитних ресурсів за галузями став у часи фінансово-економічної нестабільності, оскільки, найбільш ризикові галузі, такі як будівництво, наприклад, було визначено обмеженим для кредитування.

3.2. Напрями вдосконалення системи рейтингування підприємств ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»

Активність комерційних банків на ринку кредитів стримує те, що при існуючому різноманітті різних моделей оцінки кредитоспроможності підприємств визначення кредитоспроможності позичальників представляє, тим не менш, досить складну проблему, особливо на довгострокову перспективу.

Критерії визначення кредитоспроможності підприємств-позичальників у різних країнах мають свої особливості, але найважливішими з них є: репутація позичальника, фінансовий стан, забезпечення. Відсутність офіційно опублікованих кредитних рейтингів підприємств позбавляє вітчизняні банки інформації про ділову репутацію позичальника і його кредитної історії. Фінансова звітність українських підприємств складається для цілей оподаткування і не націлена на інвестора. Не є порівняльної бази галузевих фінансових показників, на основі якої кредитор міг би дати оцінку фінансового стану позичальника. Забезпечення по кредиту, пропонуване підприємствами-позичальниками, як правило, не відповідає вимогам кредитора щодо достатності та ліквідності.

Разом з цим, недостатній рівень менеджменту українських підприємств, непрозорість їх фінансових та інформаційних потоків призводить до переоцінки ролі забезпечення при наданні кредиту.

При аналізі кредитоспроможності позичальника комерційні банки використовують сучасні програми аналізу фінансового стану підприємств, створюють свою інформаційну базу, що містить відомості про кредитної історії клієнтів, їх ділову репутацію, стан рахунків і т.д. Проте результати цього аналізу

можуть дати кредитору лише оцінку загальної тенденції розвитку потенційного позичальника, засновану на динаміку фінансових коефіцієнтів.

Основою прийняття рішення про видачу кредиту, як правило, є суб'єктивна оцінка позичальника менеджерами банку і аналіз кількісних показників кредитоспроможності клієнта, найчастіше "заднім числом" . До уваги приймаються рух грошових коштів по рахунках клієнтів, кредитна історія в цьому банку і наявність достатнього, ліквідного забезпечення. Цим вимогам відповідають, насамперед, акціонери і постійні клієнти банку.

При визначенні кредитного рейтингу позичальника, банк в основному керується кількісним рейтингом, що розраховується на основі фінансової звітності підприємства. Тобто, головним для банку є прибуткова діяльність підприємства, достатність оборотів по рахунках позичальника та наявність ліквідного забезпечення для погашення кредиту банку.

Оцінка якісних характеристик позичальника банком передбачена в Моделі кредитних рейтингів, проте існує лише перелік та характеристика таких факторів, а реального впливу на рейтинг вони фактично не мають, оскільки, Модель передбачає, що якісні фактори не зважуються. Якісні характеристики можуть впливати на кількісний рейтинг, шляхом його підвищення максимум на 2 пункти та шляхом його зниження до необмеженого рівня.

Відповідно до даної Моделі, аналітик повинен сконцентрувати свою увагу тільки на тих параметрах, які вважаються суттєвими для присвоєння рейтингу, особливо звертаючи увагу на [78]:

- ✓ фактори (ризик), які повністю не відображені у фінансових даних за весь рік;
- ✓ останні зміни, що відбулися після дати балансового звіту;
- ✓ фактори, які призвели до підвищення або зниження ступеня округленого кількісного рейтингу - Rounded Quantitative Grade

Щоб сконцентруватися на суттєвих параметрах і не заповнювати весь список «для галочки», рекомендується не коментувати більше, ніж шість основних параметрів.

Тому, на нашу думку, при оцінці якісних факторів позичальника має місце суб'єктивна думка аналітика щодо необхідності відображення їх впливу на кредитний рейтинг позичальника.

Виходячи з цього, вважаємо за необхідне запропонувати напрями вдосконалення моделі внутрішнього рейтингування ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» в напрямі вдосконалення розрахунку якісного рейтингу позичальника.

З цією метою шляхом проведення опитування двадцяти працівників кредитного відділу, відділу кредитного аналізу та відділу ризик-менеджменту великих корпоративних клієнтів Центрального офісу ПАТ «Райффайзен Банку Аваль» з досвідом роботи в сфері кредитування юридичних осіб не менше двох років нами були визначені Індекси значимості для якісних характеристик, що наводяться а Моделі корпоративних рейтингів. Кожен експерт повинен був присвоїти кожному якісному фактору індекс важливості від 1 до 5. 5 – найвищий рівень важливості фактора при визначення якісного рейтингу позичальника. Якщо певний якісний фактор є не прийнятним для даного позичальника, то йому присвоюється 0 балів. Потім на основі отриманих даних, нами було розраховано питому вагу кожного фактора (Табл.3.3).

Як видно з таблиці, найбільш важливими якісними критеріями в оцінці кредитного рейтингу позичальника РБ Аваль, на думку кредитних експертів банку є кредитоспроможність групи, до якої входить підприємство; якість менеджменту, досвід роботи; ринкова позиція компанії та інтенсивність конкуренції; нормативне регулювання галузі; наявність замовлень та якість та своєчасність надання фінансової звітності.

Таблиця 3.3

*Результати оцінки важливості якісних факторів
кредитними аналітиками ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»*

Якісні фактори	Отримана кількість балів	Ваги, гґ
1. Власність		
1.Кредитоспроможність Власника/Групи	89	0.06
2. Керівництво		
2.Якість менеджменту/Досвід роботи	91	0.06
3.Довіра до менеджменту	52	0.03
4.Наступники	21	0.01
5.Плинність кадрів	21	0.01
3. Операції		
6.Якість/Своєчасність надання фінансової звітності	87	0.03
7.Якість зовнішніх аудиторів	37	0.02
8.Якість внутрішнього контролю/Бух.обліку	65	0.04
9.Прозорість клієнта	26	0.02
10.Диверсифікація покупців	69	0.04
11.Диверсифікація постачальників	67	0.04
12.Товарна номенклатура/Технологія	39	0.02
13.Наявність замовлень	83	0.05
14.Ризики імпорту/експорту	25	0.02
15.Місце знаходження	52	0.03
16.Вік компанії	49	0.03
17.Розмір компанії	64	0.04
18.Нещодавні події	51	0.03
19.Прогноз на кінець фінансового року	87	0.05
4. Бізнес оточення		
20.Ринкова позиція	92	0.06
21.Інтенсивність конкуренції	89	0.06
22.Розвиток галузі	91	0.06
23.Залежність від економічного циклу	73	0.05
24.Екологічні ризики	32	0.02
25.Валютні ризики	26	0.02
26.Нормативне регулювання	91	0.06
5. Бізнес з клієнтом		
27.Розвиток бізнесу з клієнтом	74	0.05
Всього балів	1598	

Фактори, які було виділено експертами банку як найбільш важливі, розглянемо детальніше.

«Якість фінансової звітності». Критерії якості фінансової звітності можуть

бути розділені на формальні, тобто юридичні та договірні аспекти. З формального боку, повинні враховуватися формальна правильність, юридично суворе дотримання стандартів бухгалтерського обліку, а також обсяг і ступінь деталізації, тобто прозорість наданих звітів. З договірної сторони, повинні бути виконані всі вимоги і кovenанти кредитної документації.

«Ринкова позиція позичальника». Параметром «ринкова позиція позичальника» оцінюється ринкова позиція клієнта, проте завжди з урахуванням особливостей ринку, у розрізі географічних і продуктових особливостей, політики стосується заняття певної ніші, стратегії просування торгової марки і т.п. Ринкова позиція компанії має вплив на наступний параметр «Інтенсивність конкуренції».

«Інтенсивність конкуренції». Для того щоб виміряти і оцінити інтенсивність конкуренції, слід вибрати якусь «систему координат » для визначення кола конкурентів. З урахуванням галузевої та географічної приналежності, спектр починається з повної монополії одного гравця і закінчується «досконалою конкуренцією», тобто, численними постачальниками взаємозамінних продуктів. Для окремо взятого клієнта перебувати між цими двома крайнощами досить небезпечно - наприклад, якщо він є невеликим гравцем на ринку з 2-3 великими гравцями.

«Розвиток галузі». Слід оцінити вплив відповідної галузі та її розвитку на кредитоспроможність клієнта. Хоча загальний розвиток галузі, в більшості випадків, буде мати певний вплив на окремого клієнта, це не обов'язково означає, що його майбутнє завжди залежить від того, знаходиться галузь на підйомі або на спаді. Джерела галузевої інформації включають публікації спеціалізованих журналів, аналіз галузі, проведений інвестиційними банками та рейтинговими агентствами, і нарешті, також особистий досвід.

«Нормативне регулювання». Цей параметр повинен враховуватися при якісній оцінці, якщо вплив законодавства або іншого виду державного втручання розглядається як досить серйозний фактор для потенційного істотного погіршення кредитоспроможності клієнта. Наприклад, втручання держави може включати

законодавчі аспекти: закони про працю (тривалість робочого дня, порядок звільнення персоналу і т.п.), антимонопольне законодавство, регулювання цін, ліцензії на відкриття нових заводів, стандарти безпеки та екології (як вони описані вище більш детально). Проблемою можуть стати деякі непрямі фактори, неочевидні з першого погляду. У деяких країнах, філія іноземної компанії може напряду і не піддаватися регулюванню, але на нього все-таки може чинити серйозний вплив та обставина, що, скажімо, кількість клієнтів-покупців обмежене невеликою групою компаній (що належать державі), що поставить компанію в істотно більш слабке становище при спірних питаннях, пов'язаних з якістю або переговорами про ціну, не кажучи вже про ситуацію, коли закладені банку товари вилучаються і продаються.

Товарна номенклатура. Технології. З одного боку, слід перевірити, в яких межах існуючий і очікуваний ринковий попит задоволений товарною номенклатурою клієнта. Інший аспект - наскільки легко відповідні продукти можуть бути замінені. У великій мірі це залежить від виду товару і політики клієнта в займаній ним ніші ринку, що також визначає його конкурентоспроможність в питаннях якості та ціноутворення. Що стосується технології, то слід також оцінити, особливо в високо технологічних галузях (але не тільки в них), чи є ризик технічного морального зносу. На технічному рівні, має бути розглянуто якість діяльності клієнта (особливо виробників), яке, серед іншого, залежить від наступних параметрів (найкраще порівнювати з аналогічними компаніями):

- ✓ Ефективність виробництва (стан / вік обладнання, виробнича потужність і т.п.);
- ✓ Планування і контроль виробничих потоків (організація потоку матеріалів, зберігання тощо);
- ✓ Забезпечення гарантій якості і контроль (% втрат, сертифікація ISO, і т.п.);
- ✓ Готовність до інновацій, роль і значення НДДКР (research & development).

«Якість менеджменту». Даний параметр слугує для оцінки лідерських якостей керівництва, його бізнес кваліфікації, знання технології, а також досвід керівництва з

управління компанією в минулому. Досвід керівництва може оцінюватися з різних точок зору: кількість років практичного досвіду роботи у відповідній галузі, особливо в часи економічних спадів чи криз, репутація на ринку. З іншого боку, може мати значення термін, протягом якого з клієнтом безпосередньо працює Група RZB. Нарешті, потрібно розуміти, що якості керівника, вигідні для компанії, не завжди вигідні для банку.

Далі для розрахунку якісного рейтингу позичальника, якісним критеріям присвоюються бали від 1 до 5, при чому 1 бал свідчить про відповідність позичальника даному критерію або гарний стан, а «5» - це є погана оцінка якісного фактору.

Таким чином, отримати умовну рейтингову оцінку підприємства за *якісними факторами* можна, застосувавши формулу:

$$GI_q = \sum_{i=1}^n F_q \cdot r_q \quad (3.1.)$$

де GI_q - рейтингова оцінка підприємства за якісними факторами;

F_q - оцінка якісних факторів;

r_q - ваги якісних факторів .

Розрахуємо якісний кредитний рейтинг підприємства – об'єкта дослідження ТОВ «Агропродукт» у 2020 р. (Таблиця 3.4)

Таблиця 3.4

Оцінка якісних факторів рейтингу позичальника – ТОВ «Агропродукт»

Якісні фактори	Оцінка якісних факторів (1-5)	Ваги, r_q
1. Власність		
1.Кредитоспроможність Власника/Групи	2	0.06
2. Керівництво		
2.Якість менеджменту/Досвід роботи	2	0.06
3.Довіра до менеджменту	3	0.03
4.Наступники	4	0.01
5.Плинність кадрів	4	0.01
3. Операції		

	<i>Продовження табл. 3.5</i>	
6.Якість/Своєчасність надання фінансової звітності	3	0.03
7.Якість зовнішніх аудиторів	0	0.02
8.Якість внутрішнього контролю/Бух.обліку	3	0.04
9.Прозорість клієнта	3	0.02
10.Диверсифікація покупців	3	0.04
11.Диверсифікація постачальників	3	0.04
12.Товарна номенклатура/Технологія	2	0.02
13.Наявність замовлень	3	0.05
14.Ризики імпорту/експорту	3	0.02
15.Місце знаходження	3	0.03
16.Вік компанії	1	0.03
17.Розмір компанії	1	0.04
18.Нещодавні події	2	0.03
19.Прогноз на кінець фінансового року	3	0.05
4. Бізнес оточення		
20.Ринкова позиція	2	0.06
21.Інтенсивність конкуренції	3	0.06
22.Розвиток галузі	3	0.06
23.Залежність від економічного циклу	4	0.05
24.Екологічні ризики	2	0.02
25.Валютні ризики	2	0.02
26.Нормативне регулювання	4	0.06
5. Бізнес з клієнтом		
27.Розвиток бізнесу з клієнтом	2	0.05

Використовуючи формулу 3.1, ми отримали якісний рейтинг ТОВ «Агропродукт» в 2,87 балів.

Враховуючи отриманий за попередніми розрахунками (Розділ 2.2) кількісний рейтинг позичальника, ми можемо розрахувати загальний кредитний рейтинг ТОВ «Агропродукт»: $(3,0 + 3,89)/2 = 3,4$.

Отже, за результатами проведено розрахунку, нами було отримано кредитний рейтинг підприємства в 3,4. Відповідно до Моделі корпоративних рейтингів, даний показник має бути округлений до 3,5, що свідчить про низьку кредитоспроможність позичальника. Як бачимо, загальний кредитний рейтинг позичальника, розрахований з урахуванням розрахунку якісного рейтингу, запропонованого нами в даній дипломній роботі, є нижчим, ніж рейтинг, розрахований за Методикою банку.

Причиною цього є точно оцінка важливості якісних факторів, оскільки, якісні критерії оцінюються в числовому виразі, а не позначаються лише тоді, коли вони мають негативний вплив. Також, якісні фактори можуть мати дуже великий вплив на діяльність позичальника і їх врахування дає можливість більш точно оцінити рівень його кредитоспроможності і, таким чином, знизити величину індивідуального кредитний ризику позичальника.

Отже, запропоноване нами вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників в рамках оцінки якісного рейтингу, може бути рекомендованим для застосування в ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», оскільки, враховує важливість якісних критеріїв саме для цього банку.

Розрахунок кредитного рейтингу позичальника на основі розрахунку кількісного та якісного рейтингу, на нашу думку, не дає повноцінної оцінки кредитоспроможності позичальника. Тому, на нашу думку, необхідним є доповнення оцінки фінансового стану та якісних показників фінансово-господарської діяльності підприємства оцінкою зовнішнього середовища діяльності підприємства, тобто, провести галузевий аналіз. На основі розрахунку кількісного, якісного та зовнішнього (галузевого) рейтингу визначити інтегрований рейтинг позичальника (Рис.3.1).

Як видно з рис.3.1, галузевий аналіз передбачає оцінку таких факторів: обсяги ринку; наявна частка ринку; інноваційна активність; рівень купівельної спроможності споживачів; середній рівень кредитоспроможності; рівень монополізації; бар'єри входу та виходу.

В ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» не передбачено розрахунку окремого галузевого рейтингу позичальника, проте характеристики галузевого аналізу, оцінюються при розрахунку кількісного рейтингу, шляхом порівняння отриманих значень із середньогалузевими та при розрахунку якісного рейтингу, шляхом оцінки конкурентоспроможності підприємства, позиції на ринку і т.д.

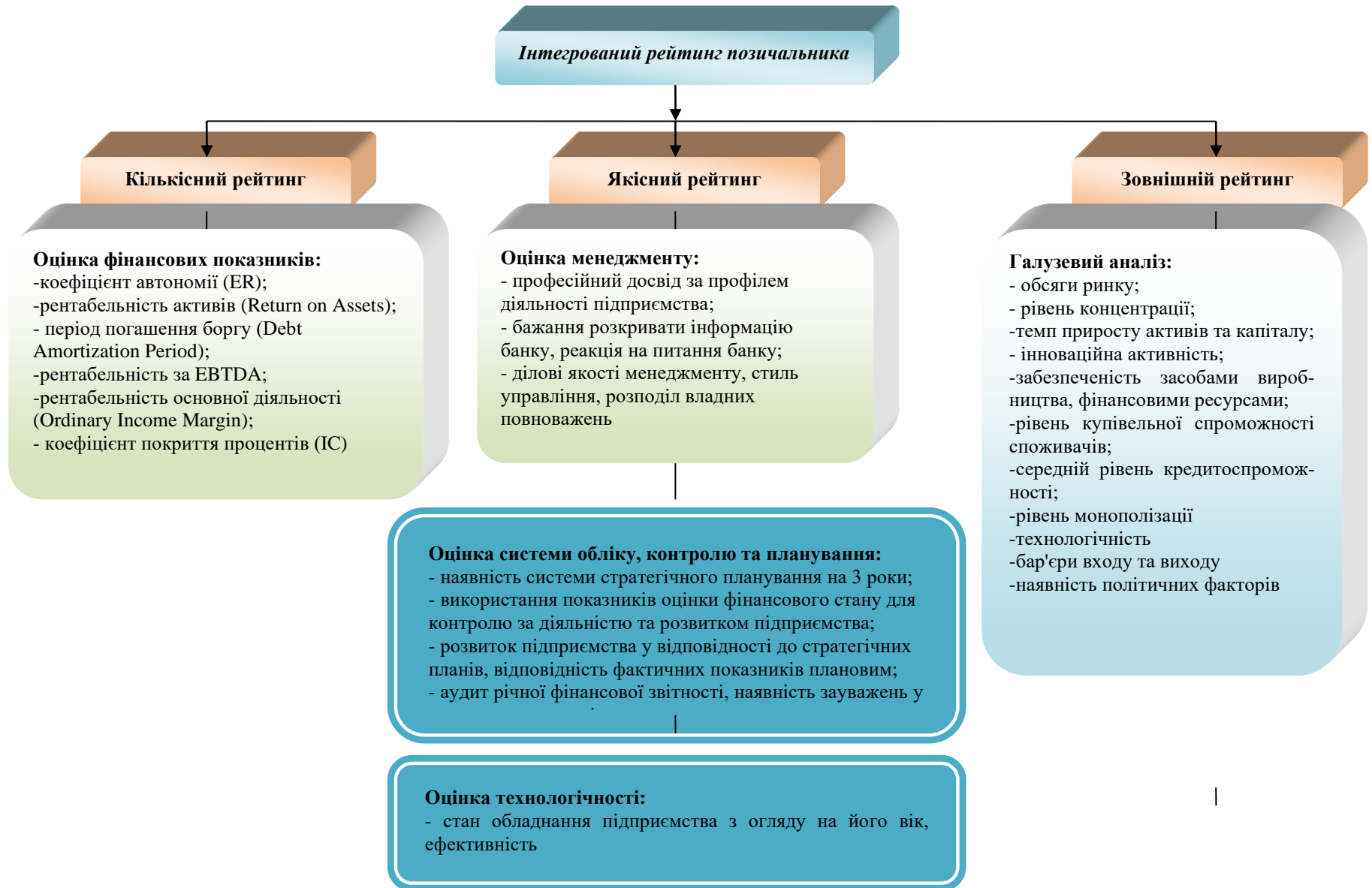

Рис. 3.1 Складові інтегрованого рейтингу позичальника

Проте, на нашу думку, галузевий аналіз повинен бути окремою складовою кредитного рейтингу позичальника, який має такий же вплив на його рівень, як і кількісний рейтинг.

Тому, узагальнення результатів фінансового аналізу, аналізу якості фінансово-управлінської структури та аналізу впливу зовнішніх факторів можна визначити шляхом розрахунку загального інтегрованого рейтингу кредитоспроможності позичальника – юридичної особи. Інтегрований рейтинг визначається як сума числових результатів фінансового, якісного та зовнішнього рейтингів, зважених на індекс значимості, що відображає ступінь впливу на інтегрований рейтинг.

Індекси значимості були також визначені під час проведення опитування двадцяти кредитних експертів ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» для оцінки якісних параметрів підприємства. Індекси значимості набувають значення 0,3 для зовнішнього та якісного рейтингів та 0,4 – для фінансового рейтингу.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що визначальними факторами кредитоспроможності підприємства – позичальника є:

- стійкий фінансовий стан як запорука наявності достатнього обсягу власних коштів, гармонійної структури джерел коштів та активів, що забезпечуватиме нормальну діяльність протягом періоду кредитування. При цьому визначено, що запорукою об'єктивної оцінки фінансового стану є диференційований підхід до аналізу підприємств різних видів економічної діяльності. В даній роботі для оцінки фінансового стану підприємств різних видів економічної діяльності використано універсальний набір показників, які характеризують прибутковість діяльності, структуру джерел коштів, спроможність обслуговувати залучений капітал та ліквідність. Водночас різний підхід до формування капіталу, відмінності в тривалості обороту коштів, а також різні вимоги до наявності та структури засобів виробництва зумовлюють необхідність до встановлення різних нормативних значень. Дослідним шляхом визначено нормативні значення показників для підприємств торгівлі та промисловості. Істотна різниця в отриманих значеннях, а

також порівняння середньогалузевих показників підтвердили правильність зроблених припущень;

- наявність внутрішнього потенціалу для реалізації мети діяльності підприємства. Аналіз цього аспекту розкривається за допомогою оцінки якості менеджменту, функціональності фінансових служб та технологічного рівня підприємства;

- відсутність негативних факторів зовнішнього впливу. Об'єктивний висновок щодо цього аспекту досягається за допомогою проведення галузевого та конкурентного аналізу. Оцінка перспектив розвитку виду економічної діяльності та врахування факторів впливу конкурентного поля допомагають уникнути надмірного ризику кредитного проекту.

Отже, як було визначено попередньо, кожне підприємство - суб'єкт кредитних відносин існує в межах певного інформаційного поля, а його кредитоспроможність визначається станом його мікросередовища – тобто сукупністю факторів, що створюються безпосередньо за рахунок та в процесі діяльності підприємства - та макросередовища – факторів, які виникають незалежно від підприємства та здійснюють значний вплив на його діяльність.

Зазначені в роботі рекомендації щодо аналізу та оцінки фінансового стану, якісних показників фінансово-господарської діяльності позичальника та оцінка зовнішнього середовища функціонування суб'єкта господарювання поєднана в методичні підходи до оцінки кредитоспроможності, які за своїми характеристиками та методологією придатні для використання в системах в рейтингування активів.

Такий підхід найбільш повно розглядає усі сфери діяльності підприємства і дозволяє своєчасно виявити можливі ризики, пов'язані з кредитною операцією.

3.3. Підвищення якості управління банківськими ризиками в контексті євроінтеграції банківської системи

Ризики є невід'ємною частиною будь-якої фінансової діяльності. В тому числі поняття ризику нерозривно пов'язане з усіма аспектами діяльності банківської установи. Саме з цієї причини ризик-менеджмент в банківській сфері набуває надзвичайного значення як спосіб покращення ефективності діяльності банків, підвищення рівня їх стабільності. Всебічне дослідження та структуризація ризиків банківської діяльності є запорукою динамічного та гармонійного розвитку вітчизняної банківської системи.

Діяльність вітчизняних банків на ринках зовнішніх запозичень створює об'єктивні передумови для використання в поточній діяльності міжнародних стандартів банківської діяльності. Одним з пріоритетних завдань в процесі активної інтеграції банківської системи України до світової є впровадження рекомендацій Базель II „Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу та стандартів капіталу: нові підходи”.

Регуляторні механізми Національного банку України та стандарти діяльності суттєвої частини банків України на даний час в значній мірі відповідають вимогам рекомендацій Базельського комітету Базель I, проте для забезпечення відповідності оновленим принципам передуватиме досить значна робота з розробки аналітичних процедур в галузі ризик-менеджменту.

Слід зазначити, що основною відмінністю Базель I від Базель II є методологія визначення якості активів при розрахунку показника достатності капіталу. Цей показник є основним індикатором фінансової стійкості банківської установи та визначається як співвідношення між капіталом та активами, зваженими на ризик. В стандартах Базель I вартість активів зменшувалась у відповідності до встановлених коефіцієнтів ризику, принцип визначення яких виходив не з міркувань якості активу, а з поняття його походження або призначення. Так, цінні папери, емітовані

державою, вважаються безризиковими та враховуються при визначенні вартості активів в повній сумі; кредити, надані органам державної влади, отримують коефіцієнт ризику 10%; боргові цінні папери органів місцевої влади – 20%; міжбанківські кредити – 50%; кредити підприємствам та приватним особам – 100%.

Натомість в стандартах Базель II якість активів визначається відповідно до їх рейтингів. Рекомендаціями передбачено, що банківська установа для визначення якості активів у вільному обігу повинна використовувати рейтинги рейтингових агентств, а для визначення якості кредитних портфелів повинна використовуватись внутрішня рейтингова система, розроблена банком самостійно [60, с.90].

Базельська угода передбачає передовий підхід до оцінки достатнього капіталу, що, в свою чергу, дозволяє банкам правильно виявляти ризики, під впливом яких вони перебувають як сьогодні, так і в майбутньому, а також розвивати та покращувати свої можливості управління цими ризиками. В результаті досягається гнучкість і можливості розвитку у відповідності до нових тенденцій на ринку.

Тобто це означає, що комерційні банки повинні імплементувати в практичну діяльність системи оцінки кредитоспроможності позичальників для визначення об'єктивного рейтингу кожної окремої активної операції. Таким чином, потреба в науково обґрунтованих методиках оцінки кредитоспроможності, які дозволяють формувати рейтинг для визначення класу ризику, є значною та беззаперечною.

Ефективна методика оцінки кредитоспроможності повинна відповідати міжнародним стандартам та вимогам ризик-менеджменту [40, с. 89]:

- використовувати систему показників, що застосовуються в міжнародній практиці, водночас враховувати особливості організації бізнесу та бухгалтерського обліку в Україні, а отже бути однаково прийнятною для оцінки рівня ризику вітчизняних підприємств та для потреб аудиту міжнародними аудиторськими агентствами та іншими зацікавленими сторонами;

- об'єктивність оцінки повинна забезпечуватись встановленими дослідним шляхом нормативними межами показників фінансового стану, обчисленими для підприємств різних видів економічної діяльності на диференційованій основі;

- повинна передбачати визначення рейтингу позичальника, тобто виконувати завдання, що висувають рекомендації Базель II до банків з метою визначення справедливої вартості активів.

На нашу думку, реалізації проектів з розробки та впровадження рейтингових моделей, заснованих на методиках оцінки кредитоспроможності, в Україні будуть сприяти:

1) регулятивні дії Національного банку України, який вже давно визначив свою принципову позицію щодо дотримання міжнародних стандартів банківської діяльності;

2) наявність в Україні значної кількості банків з іноземним капіталом, частина з яких вже активно впроваджує рекомендації Базель II. Фінансові аналітики очікують, що до кінця 2021 року шість банків з іноземним капіталом з десяти найбільших банків впровадять автоматизовані рейтингові системи. До цього їх зобов'язують засновники з метою виконання вимог Базель II до консолідованої звітності в своїх країнах [17, с.101];

3) євроінтеграційні наміри українського уряду, які включають в себе необхідність приведення до міжнародних стандартів таких важливих сфер економічної діяльності як фінансово-банківська;

4) амбіції вітчизняних банків щодо діяльності на міжнародних ринках капіталів з метою залучення більш дешевих ресурсів. Загалом Національний банк України планує перехід до стандартів Базель II до 2016 року, тоді як країни Європейського союзу, Сполучених штатів Америки та Росія – до кінця 2021 року. Проте банки, що працюють на міжнародних ринках капіталів, будуть змушені самостійно впроваджувати нові стандарти раніше цього терміну.

Водночас існує ряд перешкод на шляху впровадження рекомендацій Базель II з рейтингової оцінки кредитоспроможності позичальників в практичну діяльність вітчизняних банків [17, с. 45]. Причиною більшості з них є:

1) психологічна та ресурсна неготовність банківської системи до впровадження повноцінних ефективних систем ризик-менеджменту у практичну діяльність;

2) недосконалість та непрозорість ринку інформаційних послуг для отримання об'єктивної інформації про діяльність як позичальників, так і самих банків;

3) недосконалість податкової системи, яка разом із низькою податковою культурою вітчизняного бізнесу сприяє значній тінізації економіки та змушує банки-кредитори здійснювати оцінку кредитоспроможності, а отже і ризиків, подекуди на інтуїтивних засадах;

4) обмеженість малих та середніх банків в ресурсах для впровадження новітніх технологій з метою підвищення ефективності оцінки кредитоспроможності за допомогою програмних методів, а також для утримання та розвитку кваліфікованого персоналу.

Відповідно об'єктивною є потреба у вдосконаленні механізмів оцінки кредитоспроможності – у впровадженні заходів, які б надавали можливість адаптувати організаційну структуру вітчизняних банків до загальносвітових стандартів ризик-менеджменту, вдосконалити інформаційне поле та впровадити сучасні методики оцінки кредитоспроможності, засновані не тільки на аналізі фінансового стану безпосереднього позичальника, а й на оцінці інших, зовнішніх факторів, які оточують підприємство та впливають на реалізацію його бізнес-планів.

Зокрема, вагомою перешкодою до впровадження рейтингових моделей у практичну діяльність української банківської системи спеціалісти вважають неготовність організаційної структури багатьох вітчизняних банків до імплементації міжнародних стандартів ризик-менеджменту.

За оцінками експертів, на даний час в більшості українських банків створені структурні підрозділи, які призначені виконувати функції ризик-менеджменту. Проте реальна ситуація полягає в тому, що частка кредитних організацій, які бачать практичні переваги впровадження системи ризик-менеджменту, ще є незначною. Для подолання існуючих проблем необхідно наступне [16, с. 23]:

1. Організаційна структура банківських установ повинна відповідати потребам системного управління ризиками. Так, структурний підрозділ ризик-менеджменту повинен мати достатньо широкі повноваження, щоб у разі потреби ветоувати та обмежувати операції, які призводять до надмірного ризику. Крім того, керівний орган банку зобов'язаний контролювати рівень навантаження на ризик-менеджерів для забезпечення ефективної роботи підрозділу.

2. Удосконалення методичного та методологічного нормативного забезпечення діяльності банків. Для уникнення конфлікту інтересів бізнес-підрозділів та підрозділу ризик-менеджменту повинні бути чітко прописані у відповідних внутрішніх політиках та директивах міри ризику, на який готовий піти банк для отримання прибутку. Крім того, вирішальне право прийняття рішення повинно не формально, а реально належати керівництву банківської установи – Правлінню чи іншим колегіальним органам, а не керівництву підрозділу з оцінки ризиків.

3. Налагодження в банках системи контролю за ефективністю служб ризик-менеджменту. Базель II рекомендує раз на рік в системі внутрішнього аудиту переглядати ефективність системи ризик-менеджменту в банку, зокрема, впровадження систем управління ризиками в щоденну діяльність, актуальність та надійність методик та джерел інформації, прийнятність припущень щодо волатильності тих чи інших показників чи факторів тощо.

4. Забезпечення професійного ризик-менеджменту висококваліфікованими кадрами. Основну частину затрат формує заробітна плата ризик-менеджерів, яка повинна бути адекватною для мотивації високого рівня кваліфікації працівників,

вартість програмного забезпечення та інформації. Тим не менше, досвід світової банківської системи доводить ефективність та доцільність затрат на організацію професійного ризик-менеджменту.

Крім того, незважаючи на те, що вітчизняна система статистики протягом тривалого періоду часу зазнає позитивних змін, набуває риси міжнародної, впроваджуються поширені в світі класифікатори, показники тощо, структура інформації, її деталізація, періодичність подання та доступність для користувача до цього часу залишається неприйнятною в багатьох випадках.

Іншим недоліком офіційної статистичної інформації є несвоєчасність її публікації. Так, наприклад, статистичні щорічники публікуються в другому півріччі року, наступного за звітним. Тобто такі дані є недостатньо актуальними.

Натомість в західних країнах інформаційному забезпеченню приділяється особлива увага. Так, в Сполучених Штатах Америки фірма Dun and Brand-street щорічно готує збірник Industry and Key Business Ratio, який „містить балансові показники і розраховані на їх основі коефіцієнти щодо 800 галузей економіки США, визначених Стандартним промисловим класифікатором. Аналогічні збірники видаються фірмою і в інших країнах” [16, с.48].

На наш погляд, інформація, яка використовується при проведенні фінансового аналізу з метою оцінки кредитоспроможності позичальника банку, повинна відповідати наступним критеріям:

1) повнота (вичерпність) – дані, які надає позичальник банку для розгляду кредитного проекту і оцінки фінансового стану, повинні бути вичерпними, тобто містити усю необхідну інформацію, якої потребує банк. З іншого боку кредитна політика банківської установи повинна передбачати вимогу до банківських аналітиків щодо необхідності збирання та використання максимуму інформації з різних джерел, що може вплинути на рішення про кредитування позичальника;

2) достовірність та верифікованість – достовірність та верифікованість інформації, що використовується банківськими аналітиками, забезпечується

принципом зваженого підходу до джерел такої інформації. Тобто фінансовий звіт підприємства, на підставі якого проводиться аналіз фінансового стану, повинен бути підписаний керівником та головним бухгалтером підприємства-позичальника, містити відмітку органу статистики або іншого органу, який офіційно займається збиранням звітності такого змісту. При цьому у випадках, коли сума кредиту, що залучається, становить або наближається до граничної межі ризику на одного позичальника, встановленої нормативами Національного банку України або кредитною політикою банку, то, на наш погляд, доцільно вимагати від позичальника аудиторський висновок, який підтверджуватиме достовірність звітності. Крім того, вимога щодо повноти та достовірності інформації, що подається підприємством до банку, закріплена законодавчо. Тому практика деяких банків включати до документів, які обов'язково подаються позичальниками при розгляді кредитної заявки (наприклад, анкета позичальника), розписку керівних осіб підприємств про обізнаність своєї відповідальності за свідоме подання недостовірної інформації, повинна набути поширення;

3) актуальність – дані повинні охоплювати достатній для проведення аналізу період, проте містити інформацію про останні зміни і тенденції у фінансовому стані позичальника. Актуальність інформації забезпечує адекватність прийняття рішень;

4) об'єктивність – інформація, яка використовується банком при аналізі фінансового стану підприємства-позичальника, повинна бути неупередженою, тобто без прикрашань представляти стан фінансів підприємства. В іншому випадку використання упередженої інформації може призвести до прийняття невірних рішень не обов'язково щодо надання чи ненадання кредиту, але й (що теж надзвичайно важливо) щодо умов кредитування: суми кредиту, строку користування кредитом, графіку часткового погашення тощо;

5) порівнюваність – інформація не має змісту, якщо її неможливо порівняти з аналогічними даними щодо попередніх періодів діяльності підприємства, з

показниками щодо інших аналогічних підприємств тощо. Ця вимога досягається завдяки стандартизації. Тому усі дані, що надаються до банківської установи, повинні бути представлені за декілька рівновеликих звітних періодів, і мати формат, визначений законодавчими вимогами до інформації такого змісту. Наприклад, у відповідності до Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” фінансова звітність підприємств включає: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал. Форма офіційної звітності визначена відповідними стандартами Кабінету Міністрів України, а періодичність складання регламентується Постановою Кабінету Міністрів України;

б) повинна надавати можливість визначити кредитоспроможність підприємства – цей критерій є особливо важливим для банківського аналітика, оскільки він виражає мету використання інформації. Крім загальних, зазначених вище якостей, яким повинна відповідати інформація, щоб бути корисною, потрібно усвідомлювати її призначення. Оскільки в конкретному випадку потреба в інформації полягає в тому, щоб на підставі неї визначити здатність позичальника своєчасно та в повному обсязі виконати свої зобов'язання за кредитним договором, вона повинна надавати можливість визначити, чи володіє підприємство необхідним потенціалом, щоб генерувати достатній грошовий потік для виконання своїх зобов'язань перед банком. Тому, на наш погляд, є надзвичайно важливим адекватно визначити структуру та періодичність інформації, на підставі якої здійснюється аналіз фінансового стану з метою визначення кредитоспроможності.

Умови ринку викликають необхідність вдосконалювати систему статистичних даних з метою надання користувачам, в тому числі і банківським установам, достовірної, своєчасної та відповідно деталізованої інформації. Зокрема, як було доведено в процесі нашого дослідження, для забезпечення ефективності оцінки кредитоспроможності необхідною умовою є наявність встановлених нормативних меж показників фінансового стану та середніх значень ряду галузевих показників.

Крім зазначених вище проблем невідповідності організаційної структури банків та інформаційного дефіциту, перед вітчизняними банками постає проблема нестачі матеріальних ресурсів для реалізації переходу до нових стандартів оцінки ризику. Таким чином основні напрями вдосконалення механізму оцінки кредитоспроможності схематично представлено на рисунку 3.2 [69, с.89].

Узагальнюючи викладене вище, для вдосконалення механізму оцінки кредитоспроможності з метою виконання вимог стандарту Базель II необхідно на глобальному рівні розв'язати наступні задачі:

1) визначити на урядовому рівні концепцію переходу банківської системи України до міжнародних стандартів банківської діяльності Базель II;

2) розробити план поступового переходу банківської системи України до нових методів оцінки кредитоспроможності позичальників та ризиків банківських активів для пом'якшення впливу радикальних змін на фінансовий стан основної частини вітчизняного банківського сектору;

3) закріпити на законодавчому рівні ряд юридичних ініціатив Національного банку України та Асоціації українських банків щодо поступового впровадження в практичну діяльність стандартів Базель II;

4) з метою приведення організаційних структур банків України до стандартів, які б забезпечували ефективне виконання функцій з оцінки ризиків, зобов'язати комерційні банки створити відповідні підрозділи ризик-менеджменту та розробити відповідну локальну нормативну базу з оцінки кредитоспроможності та ризиків на рівні, що відповідає вимогам міжнародних стандартів;

5) комерційним банкам необхідно розробити план довгострокового поступового фінансування витрат, пов'язаних із впровадженням стандартів Базель II: організацію відповідної інформаційної інфраструктури, розробку програмного забезпечення для ефективної оцінки кредитоспроможності та ризиків, підготовку кадрів тощо;

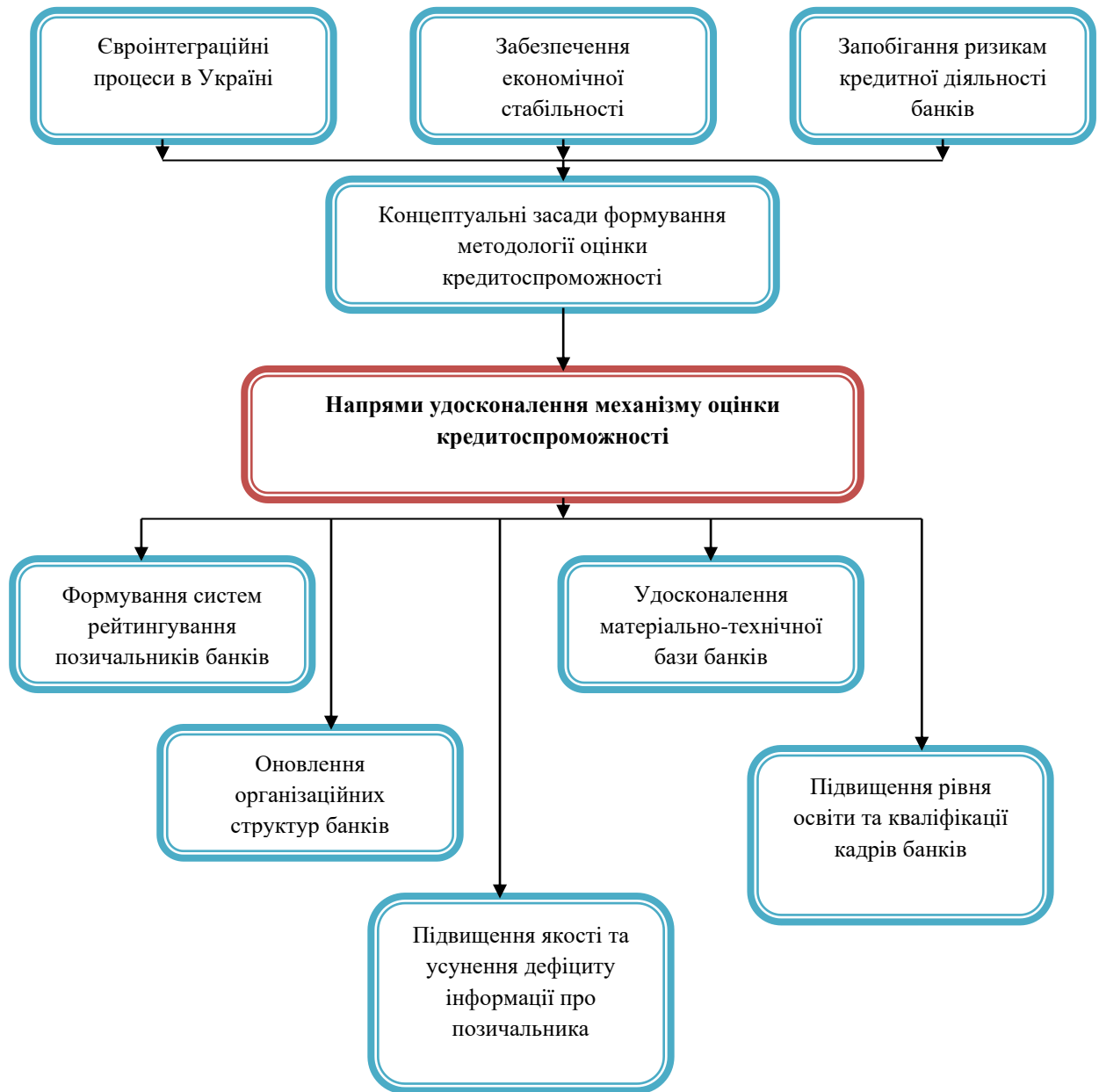

Рис. 3.2. Напрями вдосконалення механізму оцінки кредитоспроможності

б) запровадити в практичну діяльність систему оцінки кредитоспроможності, засновану на системі рейтингування позичальників за рівнем кредитного ризику.

Реалізація цих завдань надасть можливість втілити євроінтеграційні наміри України, створити ефективну систему запобігання надмірним кредитним ризикам вітчизняної банківської системи у відповідності до міжнародних стандартів банківської діяльності та – як основний результат – забезпечити стабільність економіки України

Висновки до розділу 3

Проведене в третьому розділі дослідження, дозволяє зробити наступні висновки:

1. Необхідною передумовою проведення якісної оцінки кредитоспроможності є аналіз зовнішнього середовища існування підприємства – позичальника. При цьому основним напрямом аналізу зовнішнього середовища є оцінка кредитоспроможності позичальника з врахуванням виду його діяльності. Комплексна оцінка цих факторів утворює певну систему, застосування якої надає можливість визначити, наскільки сприятливими є умови для збереження підприємством – позичальником своєї позиції на ринку та кредитоспроможності.

2. Запропоновано при розрахунку інтегрального кредитного рейтингу позичальника для вдосконалення за Моделлю кредитних рейтингів ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» здійснювати ранжування показників якісного рейтингу позичальника. Таким чином, досягнуто рівноцінного впливу на загальний кредитний рейтинг як кількісних, так і якісних показників.

3. В рамках розрахунку галузевого рейтингу запропоновано враховувати вид діяльності підприємства, оскільки, таким чином, можна розрахувати показники, що точно відображають специфіку діяльності позичальника, а не використовувати усереднені та уніфіковані формули для торгівельних та виробних підприємств. Для цього необхідним є вставлення на законодавчому рівні нормативів галузевих показників фінансового стану, оскільки, нині кожен банк самостійно проводить розрахунок таких показників. Внаслідок цього має місце суб'єктивізм, що є наслідком суттєвих відмінностей при формуванні вибірки підприємств для аналізу.

4. Визначено, що впровадженню в діяльність вітчизняних банків положень Базель-2 будуть сприяти такі фактори, як: регулятивні дії НБУ, наявність значної кількості іноземних банків, які вже активно впроваджують дані положення в свою діяльність з метою консолідації звітності в своїх країнах, євро інтеграційні наміри українського уряду та амбіції вітчизняних банків щодо діяльності на міжнародних ринках капіталів.

5. Проблемним аспектом на шляху впровадження рекомендацій Базель - 2 є: неготовність організаційної структури багатьох вітчизняних банків до запровадження міжнародних стандартів ризик-менеджменту, недоступність об'єктивної інформації як про діяльність позичальників, так і самих банків та недостатність висококваліфікованого персоналу для імплементації таких систем, а також, висока вартість навчання персоналу.

6. Встановлено, що питанню оцінки зовнішнього середовищу та взаємозв'язку між здатністю обслуговувати отриманий кредит та впливам зовнішніх факторів на діяльність підприємства не приділяється відповідна увага. В більшості випадків підприємство розглядається як одиниця, яка розвивається незалежно від загальних тенденцій розвитку сфери економіки, до якої належить, та перебуває поза конкурентним простором. Саме тому, на наш погляд, механізм оцінки кредитоспроможності позичальників банків повинен включати оцінку фінансового стану, рівня технологічного забезпечення підприємства, якості його менеджменту та фінансово-планової роботи та бути доповненим аналізом зовнішнього середовища.

7. Визначено проблемні аспекти та встановлено основні напрями вдосконалення механізму оцінки кредитоспроможності в контексті введення в дію міжнародних стандартів банківської діяльності Базель II „Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу та стандартів капіталу: нові підходи”. Серед них основними є: розробка плану поступового переходу банківської системи України до вимог Базель II, комерційним банкам необхідно розробити план довгострокового поступового фінансування витрат, пов'язаних із впровадженням стандартів Базель II, включити до системи оцінки кредитоспроможності аналіз зовнішнього середовища підприємств – позичальників та інші. Реалізація цих завдань надасть можливість втілити євроінтеграційні наміри України, створити ефективну систему запобігання надмірним кредитним ризикам вітчизняної банківської системи у відповідності до міжнародних стандартів банківської діяльності та – як основний результат – забезпечити стабільність економіки України.